

JASENOVAЦ | ТРАЈНА ОПОМЕНА JASENOVAC | A LASTING WARNING

Музеј жртава геноцида
Српско-Хрватско Музејум

Фондација Музеј жртава геноцида
Фондација Музејум жртава геноцида

Република Србија
Министарство културе
Republic of Serbia
Ministry of Culture

PTC

3. АПРИЛ – 3. МАЈ 2025 · ГАЛЕРИЈА РТС · БЕОГРАД, ТАКОВСКА 10
APRIL 3 – MAY 3, 2025 · RTS GALLERY · BELGRADE, TAKOVSKA 10

U RADNA SLUŽBA
USTASKE OBRANE
SABIRNI LOGOR BR. III.

Изложба
Музеја жртава геноцида

Exhibition of the
Museum of Genocide Victims

ЈАСЕНОВАЦ
Трајна опомена

JASENOVAC
A Lasting Warning

АУТОРИ

AUTHORS

Никола Милошевски
кустос-историчар

Nikola Miloševski
Curator-Historian

Александра Мишић
кустос-историчар

Aleksandra Mišić
Curator-Historian

PTC

3. април – 3. мај 2025.
Галерија PTC
Београд, Таковска 10

April 3 – May 3, 2025
RTS Gallery
Belgrade, Takovska 10

**ЈАСЕНОВАЦ
– ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ**

Никола Милошевски

**JASENOVAC
– BREAKOUT
TO FREEDOM**

Nikola Miloševski

Eighty Years Since the Liberation of One of the Most Brutal Camps in the History of Mankind

On the occasion of the 80th anniversary of the liberation of the Jasenovac concentration camp system through the heroic breakthrough of its prisoners, the Museum of Genocide Victims, in collaboration with Radio Television of Serbia, organized an exhibition titled “Jasenovac – Breakthrough to Freedom.”

The goal of the exhibition is to objectively and comprehensively present the suffering of innocent victims in the concentration and death camp system of Jasenovac, a symbol of the genocide committed by the authorities of the Independent State of Croatia during World War II.

The focus of the exhibition is on the historical context, the organization, and the dynamics of the crimes committed against members of the Serbian, Jewish, and Romani peoples in the Jasenovac camp system, as well as the culmination of the criminal policy that was prevalent throughout the territory of the Independent State of Croatia during the war years.

By presenting historical facts—some more or less known to the public—along with museum items as material testimonies of the suffering, we aimed to contribute to the relevance of one of the most difficult topics in the history of the Serbian people. At the same time, we sought to ensure that the victims of Jasenovac, as well as the surviving victims, would not be forgotten.

Осам деценија од ослобођења једног од најсуровијих логора у историји човечанства

Поводом осамдесете годишњице ослобођења система логора Јасеновац херојским пробојем његових заточеника, Музеј жртава геноцида у сарадњи са Радио-телевизијом Србије приредио је изложбу под називом „Јасеновац - Пробој у слободу“.

Циљ изложбе је да објективно и целовито прикаже страдања невиних жртава у систему концентрационих и логора смрти Јасеновац, симболу геноцида који су починиле власти Независне Државе Хрватске у Другом светском рату.

Фокус изложбе је на историјском контексту, организацији и динамици злочина почињених над припадницима српског, јеврејског и ромског народа у јасеновачком логорском систему, као и на кулминацији злочиначке политике која је на целокупној територији Независне Државе Хрватске била свеprisутна током ратних година.

Представљањем историјских чињеница – мање или више познатих јавности – као и музејских предмета као материјалних сведочанстава о страдању, настојали смо да допринесемо актуелизацији једне од најтежих тема у историји српског народа. Истовремено, тежили смо да јасеновачки страдалници, али и преживеле жртве, буду отргнути од заборавља.

ЈАСЕНОВАЦ У КОНТЕКСТУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Други светски рат донео је свету страдања до тада незапамћених размера. Милиони невиних страдали су у таласима систематског терора, прогона и масовних убистава, а велика губилишта попут Аушвица, Маутхаузена, Треблинке и Јасеновца постала су симболи деградације човечанства и урушавања цивилизацијских тековина.

Знам да су душе ваше данас узбуђене. У њима се радоси, збој овога што се данас овде збива, прејелиће са шешким сећањем свега онога што се у Јасеновцу и крај њега догађало – сећањем на крв, страдања и мученичку смрт многих ваших милих и драгих, који су пре четири деценије овуда вођени као овце на клање (Иса. 53,7). Кроз светлу атмосферу овој свечаној дана у душе наше природе шама оних дана, кад је отац преха, зла и вечности мрака замахнуо својим смртоносним крилима и просијао крв и сузе, злочин и смрт, а као своје храмове прадио Маутхаузен, Дахау, Аушвиц, Јасеновац, Јадовно, Глину... Кршћени људи били су извршиоци његове воље, занесени, заведени, уверени да се њихим злом постоји добро! Било је то једно од оних времена за које је Спасиошћ рекао: 'Доћи ће време када ће сваки који вас убије мислити да чини службу Боју.'

ДЕО ГОВОРА ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ГЕРМАНА,
ПРИЛИКОМ ОСВЕЂЕЊА ХРАМА У ЈАСЕНОВЦУ 1984. ГОДИНЕ.

Нашавши се у вртлогу светског сукоба, Краљевина Југославија, геополитички значајан чинилац у очима великих сила, до 1941. године била је опкољена земљама Тројног пакта и њиховим савезницама. Државни удар од 27. марта 1941. пресудно је одредио даљи историјски ток југословенске краљевине, која је након краткотрајног Априлског рата, пруживши отпор, на крају претрпела пораз. На њеној територији потом је успостављен низ окупационих зона, али и Независна Држава Хрватска, проглашена 10. априла 1941. под покровитељством нацистичке Немачке и фашистичке Италије.

Утицај Трећег Рајха није се ограничио само на оснивање Независне Државе Хрватске, већ је обухватао целокупно њено постојање, укључујући и једну од њених најмрачнијих историјских тековина: спровођење геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима.

JASENOVAC IN THE CONTEXT OF WORLD WAR II

The Second World War brought despicable sufferings to the world until then. Its history recorded millions of victims of systematic terror, banishments and mass murders, existence of great killing sites of the innocent such as Auschwitz, Mauthausen, Treblinka, but also Jasenovac and many other places, symbols of degradation of humanity and civilization achievements.

I know that your souls are excited today. The joy of what is happening here today is mixing in them with hard memory to everything that had happened in Jasenovac and near it – memory to blood, sufferings and martyr death of many of your dear and loved ones who were taken away as sheep to slaughter (Isa. 53, 7) forty years ago. Through bright atmosphere of this ceremonial day, dimness of those days, when the father of sin, evil and eternal dark flapped with his deadly wings and spilt blood and tears, crime and death and built his temples Mauthausen, Dachau, Auschwitz, Jasenovac, Jadovno, Glina, is piercing into our souls... Being carried away, seduced, convinced that one's good is achieved by imposing evil to the other, the baptised committed his will! It was one of those times for which the Saviour said: 'The time cometh, that whosoever killeth you will think that he doeth God service.'

AN EXCERPT FROM PATRIARCH GERMAN'S SPEECH DURING
CONSECRATION OF THE TEMPLE IN JASENOVAC IN 1984

Having found in the whirlpool of this world conflict, the Kingdom of Yugoslavia, being an important geopolitical factor in the eyes of great powers, was surrounded by the countries of the Tripartite Pact and their alliances by 1941. The Yugoslav Coup d'état that took place on 27 March 1941, decided the following historical currents of the Kingdom of Yugoslav so, after resistance and eventual defeat in short term April war, a range of occupation zones were established on its territory as well as the Independent State of Croatia on 10 April 1941 under the auspices of Nazi Germany and Fascist Italy. The importance of the auspices of the Third Reich surpasses the very establishment of the Independent State of Croatia. It pervades its whole existence as

JASENOVAC
- ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAC
- BREAKOUT
TO FREEDOM

ПАВЕЛИЋ СА ПРЕДСТАВНИЦИМА ТРЕЋЕГ РАЈХА У ЗАГРЕБУ
(МЖГ, ЗФ)
PAVELIĆ WITH REPRESENTATIVES OF THE THIRD REICH IN
ZAGREB (MZG, ZF)

well as one of its basic historical achievements – committing genocides against the Serbs, Jews and Romas.

The most important symbol of such anti-civilisation heritage of the Independent State of Croatia was Jasenovac camps system, a place of one of the greatest sufferings and the cruelest crimes in occupied Europe during the Second World War. Historical facts based on documents, materials and narrative sources prove and present a range of sufferings in Jasenovac, from its establishment in August 1941 to the breakout in April 1945.

Brothers! To forgive – we have to, because it is the Gospel commandment, but to forget – we cannot. Let grandchildren of our grandchildren know that the monumental stone flower on Jasenovac field is a witness to one madness that must be repeated never again.

AN EXCERPT FROM PATRIARCH GERMAN'S SPEECH DURING
CONSECRATION OF THE TEMPLE IN JASENOVAC IN 1984

The character of the crime committed against Serbian, Jewish and Roma people by the state system of the Independent State of Croatia in the Second World War, unambiguously satisfies all criteria of the genocide definition, that is, a planned and organized annihilation of a nation or an ethnic group through coordinated actions aimed to its physical, cultural, political and economic extinction.

Despite the fact that the core of the ideological movement whose final result was annihilation of Serbian people in Jasenovac and other places were Ante Pavelić, Poglavnik of the Independent State of Croatia, and prewar members of his movement, it must be taken in consideration that committing the genocide against the Serbs, the people that comprised a third of the population in the Independent State of Croatia, demanded broader organiza-

Најпотреснији симбол тог злочиначког наслеђа Независне државе Хрватске био је систем концентрационих и логора смрти Јасеновац – једно од највећих стратишта и попришта најсуровијих злочина у окупираној Европи током Другог светског рата. Историјске чињенице, засноване на документарним, материјалним и наративним изворима, сведоче о размерама страдања у Јасеновцу, од његовог оснивања крајем августа 1941. године до пробоја затвореника 22. априла 1945. године.

Браћо, да ђрашићамо – морамо, јер је ђо јеванђелска зајовести, али да заборавимо – не можемо. Нека ђраунуци ђраунука наших знају да је онај ојромни бејтонски цвећ на Пољу јасеновачком сведок једној безумља, које никада више не сме да се ђонови.

ДЕО ГОВОРА ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ГЕРМАНА ПРИЛИКОМ
ОСВЕЋЕЊА ХРАМА У ЈАСЕНОВЦУ 1984. ГОДИНЕ.

Злочини које је државни систем Независне Државе Хрватске починио над припадницима српског, јеврејског и ромског народа у Другом светском рату недвосмислено испуњавају све критеријуме дефиниције геноцида – планираног и организованог уништавања једне нације или етничке групе путем координисаних акција усмерених на њено физичко, културно, политичко и економско истребљење.

У циљу спровођења геноцидне политике коју је баштинио усташки покрет, Анти Павелићу, поглавнику Независне Државе Хрватске, и његовим блиским идеолошким и политичким сарадницима била је неопходна подршка државног апарата. Оснивањем Независне Државе Хрватске, која је почивала на усташким начелима, спровеђење геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима постало је могуће.

Већ у првим недељама свог постојања, државни систем Независне Државе Хрватске озаконио је терор над припадницима српског народа низом правних аката чији је темељ Законска одредба за одбрану народа и државе, донета 17. априла 1941. године. Том одредбом утврђено је да је велеиздајник свако ко на било који начин повреди или је повредио част и животне интересе хрватског народа, угрози опстанак Независне Државе Хрватске или државне власти – чак и у случају самог покушаја. За наведена дела била је предвиђена смртна казна.

Низ закона усмерених против српског народа, као и правних аката који су, по угледу на законодавство Трећег Рајха, били усмерени против Јевреја и Рома, створили су правни оквир за некажњив, систематски прогон и злочине над припадницима ова три народа.

Паралелно са законодавним мерама које су омогућиле некажњено спровођење злочина, започета је агресивна пропаганда. Срби, Јевреји и Роми постали су свакодневна мета новинских напада и јавних скупова, на којима су представници политичког режима Независне Државе Хрватске ширили антисрпску, антисемитску и антиромску реторику.

**ZAKONSKA ODREDBA
ZA OBRANU NARODA I DRŽAVE**

1. Tko bilo na koji način povrijedi ili je povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda ili bilo na koji način ugrozi opstanak Nezavisne Države Hrvatske ili državne vlasti, pa makar djelo i ostalo samo u pokušaju, čini se krivcem zločinstva veleizdaje.

2. Tko se učini krivcem zločina u točini 1. navedenoga ima ga stići kazna smrti.

Ova zakonska odredba stupa odmah na snagu.

U Zagrebu, dne 17. travnja 1941.

Poglavnik:

Dr. Ante Pavelić, v. r.

**ZAKONSKA ODREDBA ZA ODBRANU
NARODA I DRŽAVE (MŽG, ZD)
LEGAL PROVISION FOR THE DEFENSE OF
THE PEOPLE AND THE STATE (MŽG, ZD)**

**ВИКТОР ГУТИЋ (ПРВИ С ЛЕВА),
ЈЕДАН ОД ВОДЕЋИХ ИНСПИРАТОРА
ГЕНОЦИДА НАД СРБИМА. (МЖГ, ЗФ)**

**VICTOR GUTIĆ (THE FIRST ON THE
LEFT), ONE OF THE LEADING
INSPIRATORS OF THE GENOCIDE
AGAINST THE SERBS (MŽG, ZF)**

Ускоро друмови ће пожељети Србаља ал Србаља више бићи неће...

ДЕО ГОВОРА ВИКТОРА ГУТИЋА НА ЗБОРУ У САНСКОМ МОСТУ 28. МАЈА 1941. ГОДИНЕ.

Поступним законодавним и пропагандним активностима у првим месецима по оснивању Независне Државе Хрватске, усмереним на одвајање, етикетирање и дехуманизацију Срба, Јевреја и Рома, њен државни систем је недвосмислено установио геноцидни историјски карактер новоформиране државе, који ће бити континуирано потврђиван на бројним стра-тиштима невиних жртава.

За законодавним и пропагандним активностима уследили су прогони и масовна убиства Срба „на кућном прагу“ широм Независне Државе Хрватске. Први злочин догодио се већ 28. априла 1941. године у Гудовцу код Бјеловара, где је страдало више од 200 Срба. Злочини су се интензивирали током лета 1941. године, а жртве су све чешће биле жене и деца. Један од симбола страдања српског народа у првој ратној години свакако је црква Рођења Пресвете Богородице у Глини – место масовног покоља Срба из околине, који су, између 29. јула и 5. августа 1941. године, извршили домобрани предвођени усташама. Војне формације Независне Државе Хрватске наставиле су да врше злочине „на кућном прагу“ током читавог Другог светског рата, у свим крајевима НДХ. Жртве су били цивили који нису давали никакав реалан повод за репресије.

Паралелно са злочинима, у Независној Држави Хрватској оснивају се логори смрти, концентрациони, транзитни и радни логори – Даница код Копривнице, Крушчица код Травника, систем логора Госпић-Јадовно-Паг и бројни други. На тај начин, масовно и систематско убијање као крајња фа-

tion that could only be provided by a state system actively or passively supported by a significant part of the society.

The state system of the Independent State of Croatia has already enacted terror upon Serbian people in the first weeks of its existence with a range of legal acts whose base was Legal Provision for the Defense of the People and the State issued on 17 April 1941 according to which everyone who in anyway harmed or had harmed the honour and existential interests of Croatian people or jeopardised existence of the Independent State of Croatia or state powers, even only if they tried to do so, were marked as traitors. The death penalty was prescribed for these offences. A range of laws aimed against Serbian people as well as legal acts, such those in the Third Reich, aimed against the Jews and Romas allowed legal bases for unpunishable, systematic banishments and crimes against representatives of the three peoples.

Parallel to legislation that enabled unpunishable crimes, aggressive propaganda was started. The Serbs, Jews and Romas became everyday targets of the press attacks and public gatherings where representatives of the Independent State of Croatia's regime have addressed.

Very soon, the roads will wish for the Serbs, but there will be no Serbs any more...

AN EXCERPT FROM VICTOR GUTIĆ'S SPEECH
AT GATHERING IN SANSKI MOST ON 28 MAY 1941

With gradual legislative and propaganda activities in the first months after establishment of the Independent State of Croatia, whose aim was segregation, labeling and dehumanization of the Serbs, Jews and Romas, its state system unambiguously established genocidal historical character of the new state that will continuously be confirmed at numerous killing sites of the innocent victims.

After legislative and propaganda activities, banishments and mass murders of the Serbs “at the threshold” started in all parts of the Independent State of Croatia. The first crime occurred on 28 April 1941 in Gudovac near Bjelovar where 190 Serbs were murdered. The criminal acts were intensified during the summer 1941 and the usual victims were women and children. One of the symbols of sufferings of Serbian people in the first war year is a church dedicated to the Nativity of the Most Holy Theotocos in Glina, a place of the mass slaughter of the Serbs from nearby committed by Croatian Home Guard led by the Ustashes between 29 July and 5 August 1941 where the victims were civilians who didn't give any real cause for any kind of reprisals.

Parallel to the crimes, concentration and death camps as well as transit and labour camps were established: Danica, near Koprivnica, Kruščica near Travnik, Gospić-Jadovno-Pag camps system and others where the final phase of the genocide reached its peak in mass and systematic murders. Worried because of the reports of the mass murders of the Serbs as well as the resistance caused by them, the powers of Fascist Italy reoccupied parts of the Independen-

JASENOVAČ
– ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAČ
– BREAKOUT
TO FREEDOM

ЗЛОЧИН НАД НЕДУЖНИМ СРПСКИМ ЦИВИЛИМА „НА КУЋНОМ ПРАГУ“
НА ТЕРИТОРИЈИ КОЗАРЕ И ПОТКОЗАРЈА, ЈУН–ЈУЛ 1942. (МЖГ, ЗФ)

A CRIME AGAINST INNOCENT SERBIAN CIVILIANS "AT THE THRESHOLD"
IN THE TERRITORY OF KOZARA AND POTKOZARJE, JUNE-JULY 1942 (MŽG, ZF)

dent State of Croatia which resulted in closure of the Gospić camps system. The powers of the Independent State of Croatia thus established a new camps system. Succeeding in that way the short-term, but not the least cruel Gospić-Jadovno-Pag camps system, Jasenovac camps system was started in August 1941, only four months after the establishment of the Independent State of Croatia.

The aim of the camp was decimation of the Serbs as a whole in the ISC as well as the Jews, Gypsies and all those who were against existence of the Ustasha state.

A STATEMENT BY LJUBA MILOŠ, ONE OF THE COMMANDERS OF THE JASENOVAC CONCENTRATION AND DEATH CAMPS SYSTEM DURING PROSECUTION PROCESS ON 9 APRIL 1948.

Vjekoslav Maks Luburić used to tell me as well as other officers that we should by all means strive to destroy all the Serbs in the Independent State of Croatia without mercy because it was a programme that had to be carried out.

A STATEMENT BY MIROSLAV MAJSTOROVIĆ FILIPOVIĆ, ONE OF THE CRUELEST CRIMINALS IN JASENOVAC, 22 MAY 1945

за геноцида достиже свој врхунац. Забринуте због извештаја о масовним убиствима Срба, али и због отпора који су такви злочини подстицали, власти фашистичке Италије извршиле су у августу 1941. године реокупацију дела територије Независне Државе Хрватске, што је довело до гашења госпићког система логора. Стога су власти Независне Државе Хрватске приступиле оснивању новог логорског система. Наследивши краткотрајни, али нимало мање суров логорски комплекс Госпић–Јадовно–Паг, у августу 1941. године основан је систем логора Јасеновац – свега четири месеца након успостављања Независне Државе Хрватске.

Циљ формирања логора био је ликвидација Српског народа као целине у НДХ, иле Жидова, Цијана и свих оних који су се противили постојању усташке државе

ИЗЈАВА ЉУБЕ МИЛОША, ЈЕДНОГ ОД КОМАНДАНАТА СИСТЕМА КОНЦЕНТРАЦИОНИХ И ЛОГОРА СМРТИ У ЈАСЕНОВЦУ, ТОКОМ ИСТРАЖНОГ ПОСТУПКА ОД 9. АПРИЛА 1948. ГОДИНЕ.

Вјекослав Макс Лубурић особито ми је говорио, а ипак и осталим часницима, да по сваку цијену треба да настојимо уништити све Србе у Независној Држави Хрватској без милости и јер је то програм који се мора извршити.

ИЗЈАВА МИРОСЛАВА МАЈСТОРОВИЋА ФИЛИПОВИЋА, ЈЕДНОГ ОД НАЈСВИРЕПИЈИХ ЗЛОЧИНАЦА ИЗ ЈАСЕНОВЦА, ОД 22. МАЈА 1945. ГОДИНЕ.

СТРАДАЊЕ У СИСТЕМУ ЛОГОРА ЈАСЕНОВАЦ (1941–1945)

SUFFERING IN THE JASENOVAC CAMP SYSTEM (1941–1945)

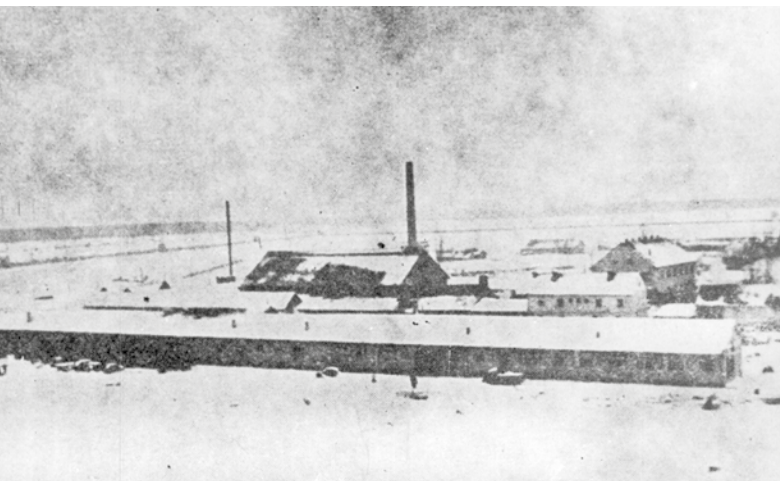
Протежући се дуж обала Саве, целокупан систем концентрационих и логора смрти Јасеновац заузимао је површину од око 210 km². На овом пространом подручју, међу бројним целинама, појединачним објектима и локацијама, на основу капацитета, функције и размера страдања идентификовано је пет значајних логорских целина:

- Јасеновац I – Логор Крапје
- Јасеновац II – Логор Брочице
- Јасеновац III – Логор Циглана
- Јасеновац IV – Логор Кожара
- Јасеновац V – Стара Градишка

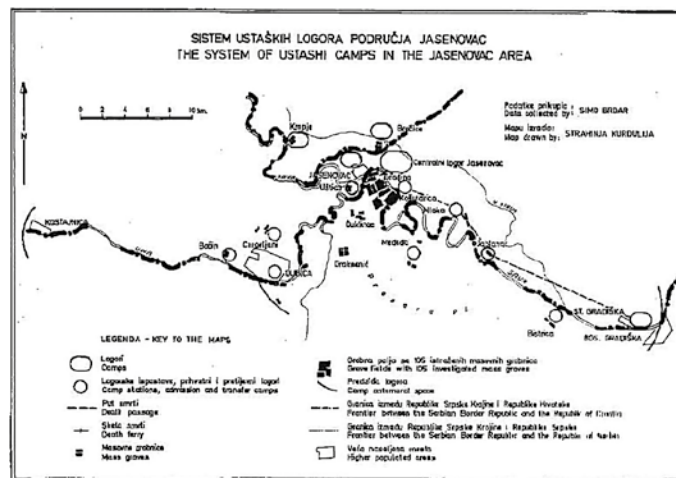
Stretching along the Sava River bank, the whole system of Jasenovac camps reached surface of about 210 km². On this wide space, among numerous wholes of facilities, single buildings and locations, there were identified five significant camps wholes according to capacity, function and range of suffering:

- Jasenovac I – Krapje camp
- Jasenovac II – Bročice camp
- Jasenovac III – Brickyard camp
- Jasenovac IV – Tannery camp
- Jasenovac V – Stara Gradiška camp

Jasenovac camps system's protection from possible assaults was provided by isolated terrain where it was built,

ЈАСЕНОВАЦ III – ЦИГЛАНА (МЖГ, ЗФ)
JASENOVAC III – BRICKYARD CAMP (MŽG, ZF)

КАРТА ЛОГОРСКОГ СИСТЕМА ЈАСЕНОВАЦ (МЖГ, ЗД)
A MAP OF JASENOVAC CONCENTRATION CAMPS SYSTEM (MŽG, ZD)

ЈАСЕНОВАЦ
– ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAC
– BREAKOUT
TO FREEDOM

rimmed by the river and a swamp, and vicinity of the important roadways, roads and railway ensured infrastructure for undisturbed work in the service of extermination.

A significant role model for establishing Jasenovac camp administration was organisation of the camps in the Third Reich. The very Vjekoslav Maks Luburić, a head of the Ustasha Surveillance Service Department, who was in charge of the camps and future commandant of Jasenovac Camp, spent ten days paying visit to Sachsenhausen-Oranienburg Camp in order to get to know with the already developed camps systems.

A commandant of the camps system responsible for its safety was the head of Jasenovac camp administration while an important role in the camps system had the head of labour service responsible for the inmates' work. The administration comprised seven departments – political, legislation, economic, administrative, health and security. Besides these, there was a headquarter comprised of the inmates responsible for carrying out commands of the camps system administration. The administration of Jasenovac camps system was connected with the head administration for camps of the Ustasha surveillance service of the Independent State of Croatia through the Command of Concentration and Labour camps.

According to the presented organizational structure, responsibility for crimes that were performed continuously during almost four years of Jasenovac camps system's existence abided on a large number of people: from the political head of the Independent State of Croatia as the main instigator of the genocide and establishment of the camps as its instrument, along with the camp's administration that organised criminal acts, to perpetrators of the particular crimes who were the largest in number.

By issuing Legal Provision on Directing the Unsuitable and Dangerous People to Forced Residence in Concentration and Labour Camps in November 1941 as well as Legal Provision on Preventing Violent and Punishable Acts Against the State, Individuals or Belongings in July 1942, the administration of the Independent State of Croatia legislated already established practice of internment.

The Serbs were mostly taken to Jasenovac camps system, and then the Jews, Romas and political enemies of other nationalities of both sexes and all ages. They were transported in inhumane conditions, cattle wagons, trucks or on foot, with or without written verdict for their transport. Almost obligatory practice to welcome new inmates was beating and looting which became everyday life in the camp.

Forced labour in the camp was a part of the inmates' everyday life and their survival could be prolonged depending on their working abilities or crafts. The camps system consisted of a brickyard, a tannery, a locksmith's workshop, a sawmill, a carpenter's workshop, a tailor's workshop, a blacksmith's workshop, a mill, a car repair workshop, a chain-making and pottery workshop and others. The in-

Изоловани терен на којем је јасеновачки логорски систем изграђен, оивичен реком и мочварама, пружао је заштиту од могућих напада, док су близина значајних саобраћајница, путева и железнице стварале инфраструктуру за неометан рад у служби истребљења.

Значајан узор за успостављање логорске управе у Јасеновцу биле су организације логора Трећег Рајха. Вјекослав Макс Лубурић, начелник одсека Усташке надзорне службе задуженог за логоре и потоњи заповедник система логора Јасеновац, провео је десет дана у септембру 1941. године у посети логору Саксенхаусен-Ораниенбург како би се упознао са већ развијеним логорским устројствима.

На челу логорске управе Јасеновца налазио се заповедник, чија је примарна одговорност била обезбеђење логора, док је важну улогу у логорском систему имао и заповедник радне службе, задужен за организацију рада заточеника. Управа логора састојала се из седам одсека – политичког, правног, економског, административног, здравственог и безбедносног. Поред наведених, постојала је и логорашка управа, коју су чинили заточеници приморани да спроводе наредбе логорске управе. Управа система логора Јасеновац била је, посредством Заповедништва сабирних и радних логора, повезана са главном управом за логоре Усташке надзорне службе Независне Државе Хрватске.

На основу представљене организационе структуре, одговорност за злочине који су се континуирано одвијали током готово четири године постојања логорског система Јасеновац сноси велики број људи. Она обухвата политички врх Независне Државе Хрватске – главног покретача геноцида и оснивача логора као инструмента његовог спровођења, затим логорску управу која је организовала извршење злочина, па све до непосредних починилаца, чији је број свакако највећи.

Доношењем Законске одредбе о упућивању непоћудних и погибљивих особа на присилни боравак у сабирне и радне логоре у новембру 1941. године, као и Законске одредбе о сузбијању насилних и кажњивих чина против државе, појединаца или имовине у јулу 1942. године, власти Независне Државе Хрватске озакониле су већ успостављену праксу депортовања у логоре.

У јасеновачки систем логора највећим бројем довођени су Срби, а затим и Јевреји, Роми и политички противници других националности, оба пола и свих узраста. Транспортовани су у нехуманим условима – сточним вагонима, камионима или пешке, са или без писане одлуке о њиховом упућивању. Долазак нових заточеника готово је увек био праћен батињањем и темељном пљачком имовине, што је постало свакодневница живота у логору.

Принудни рад у логору био је део свакодневице заточеника, а преживљавање се могло продужити у зависности од њихове радне способности или познавања одређених заната. У оквиру логорског система функ-

ПРЕТРЕС И ОДУЗИМАЊЕ ЛИЧНИХ ПРЕДМЕТА У ПРИВРЕМЕНИМ САБИРАЛИШТИМА И НА УЛАСКУ У ЈАСЕНОВАЧКИ СИСТЕМ ЛОГОРА (МЖГ, ЗФ)

SEARCH AND TAKING AWAY OF THE PERSONAL POSSESSIONS IN TEMPORARY MEETING POINTS AND AT THE ENTRANCE IN JASENOVAC CAMPS SYSTEM (MŽG, ZF)

ционисала је циглана, кожара, браварска радионица, пилана, столарија, кројачница, ковачница, млин, аутомеханичарска радионица, као и радионица за израду ланаца и керамичких производа. Заточеници су радили на изградњи логора, на пољопривредним имањима повезаним са логорским системом, али и на сахрањивању убијених. Међутим, као и у бројним

mates were building the camp, they worked on its agricultural fields, but also buried the dead. However, as in many camps in the Third Reich, the forced labour in Jasenovac was a means of annihilation of human lives.

By its destructive influence on the lives of the inmates in Jasenovac, the omnipresent starvation had a special place. As testimonies of the survivors show, the inmates had ratio of 150 to 200 grammes of mouldy corn bread, or around 100 grammes of corn flour mixed in water. Sometimes there was lunch which consisted of turnip soup, cabbage or some beans. In comparison to testimonies from Auschwitz about nutrition, it is said that the ratio there comprised 350 grammes of bread and soup that contained even 20 grammes of meat several times a week. Daily calories intake for inmates in Auschwitz was estimated from 1300 to 1750 calories, while survivors from Jasenovac estimated their ratio from 500 to 700 calories. The miserable nutrition transformed starved inmates into live skeletons with slack movements and translucent gaze ready to do anything to satisfy this basic need. They ate grass, leaves, plant roots, corn cobs, potato peels even cats and undigested food from the excrement.

The nourishment is desperate. Bread is cancelled. We kind of live and die of salted water with rare floating potato and beans... Hygiene is devastating. Soap is taken away upon arrival in the camp. There are no showers. People live in cold wooden barracks that are not heated even in the winter. There isn't a hospital in the camp. Starved, dirty, ill, without care and medicines, people die off. Jasenovac is a real death camp.

A LETTER SENT BY ANDRIJA HEBRANG TO CENTRAL COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY OF CROATIA ON CRIMES OF THE USTASHAS IN CONCENTRATION AND DEATH CAMP IN JASENOVAC, MID JUNE 1942.

Because of labour, poor nutrition, the cold, absence of hygiene and adequate medical care, infectious diseases epidemics of dysentery, tuberculosis, spotted and typhoid fever were constantly present among the inmates taking away innocent lives during the whole period of the Jasenovac camps system's existence. In the end, the omnipresent death, manifested in various ways, brought inmates' mental condition in state of helplessness and despair.

Tortures and murders of the inmates as well as labour, famine and illness were part of everyday life in Jasenovac camps system. Despite all listed causes of the inmates' deaths, the fact is that most of them were murdered in direct terror.

Men, women and children were brought to places where they were killed directly from the wagons, without entering the very camp, or by selection – because of their disability to work, as an excuse for punishment or, in the end, to free 'unlimited' camp's capacities to receive new inmates. The truth of the reasons for taking one's life had no importance because each member of the camp's administra-

JASENOVAC
- ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAC
- BREAKOUT
TO FREEDOM

ФИЗИЧКО ПРОПАДАЊЕ ЛОГОРАША КАО ПОСЛЕДИЦА НЕХУМАНИХ УСЛОВА У ЛОГОРУ. ПРОПАГАНДНИ МАТЕРИЈАЛ О РАДУ ЗАТОЧЕНИКА НА ИЗРАДИ КОРПИ. (МЖГ, ЗАВГ)
 PHYSICAL DECAY OF THE INMATES AS A RESULT OF INHUMAN CONDITIONS IN THE CAMP. PROPAGANDA MATERIAL ON HOW THE INMATES ARE MAKING BASKETS. (MŽG, ZAVG)

tion could kill a captive without any consequences. Sadistic murders were considered positive, so a usual aim of the perpetrators was self-validation, in front of their superiors in the first place. Numerous sources confirm the existence of a 'liquidation group' comprised of about ten criminals whose duty was killing. Survivors talked about cremation of the dead or alive inmates in Jasenovac III – Brickyard camp in 'Picili's furnaces' during several months in 1942, but short period of their existence still remains a permanent testimony about hell in which Jasenovac victims had found themselves.

Even when iron wire that cut his skin and plunged deep into his flesh was being wrapped around his wrists with pincers, an inmate hoped that deus ex machina would appear all of a sudden and save his poor life.

MILKO RIFFER, GRAD MRTVIH: JASENOVAC 1943, ZAGREB 1946, 96

Position of those sentenced to death was hopeless, though, upon arrival to one of the numerous killing sites determined for liquidations out of which the most notorious one in number of murdered people was Stara Gradiška. Transported by ferry, joined by wire, the victims stood at this place in front of dug graves waiting for death mostly caused by a mallet or knife, cheaper than a bullet, quieter than a gun, from the beginning of 1942 until the end of the Jasenovac complex. By such a way of murdering, a perpetrator and a victim were in direct contact.

логорима Трећег Рајха, принудни рад у Јасеновцу за крајњи циљ је имао уништење људских живота.

Свеprisутна глад у Јасеновцу имала је разарајући утицај на живот заточеника. Сведочанства преживелих указују да је заточеницима дневно следовало свега 150 до 200 грама плеснивог кукурузног хлеба или око 100 грама кукурузног брашна размућеног у води. Ручак је понекад био послужен, понекад не, а састојао се од чорбе од репе, купуса или мало пасуља. Ради поређења, сведочанства из Аушвица указују да је тамошњим заточеницима давано 350 грама хлеба и чорба која је неколико пута недељно садржала и до 20 грама меса. Дневни калоријски унос у Аушвицу процењује се на 1300 до 1750 калорија, док су преживели из Јасеновца своју исхрану процењивали на свега 500 до 700 калорија. Мизерна исхрана претварала је изгладнеле логораше у живе лешеве малаксалих покрета и стакластог погледа, спремне на све како би задовољили основну животну потребу. Јели су траву, лишће, корење, клипове кукуруза, љуске кромпира, па чак и мачке и несварене остатке хране из измета.

Исхрана је очајна. Крух је укинућ. Животиари се и црква од слане топле воде у којој илива то који крумир и пасуљ... Хиџенске прилике су очајне. Сајун се одузима код доласка у лојор. Кујаоне нема. Живи се у хладним дрвеним баракама које се ни зими не ложе. Болница не постоји у лојору. Изгладнели, прљави, болесни, без његе и љекова људи припадају у масама. Јасеновац је прави лојор смрти.

ПИСМО АНДРИЈЕ ХЕБРАНГА ОД ПОЛОВИНЕ ЈУНА 1942. ГОДИНЕ ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ХРВАТСКЕ О ЗЛОЧИНИМА УСТАША У КОНЦЕНТРАЦИОНОМ И ЛОГОРУ СМРТИ У ЈАСЕНОВЦУ.

Услед напорног рада, недовољне и лоше исхране, хладноће, недостатка хигијене и адекватне медицинске неге, међу логорашима су током читавог постојања логорског система Јасеновац харале епидемије дизентерије, туберкулозе, пегавог и трбушног тифуса, односећи недужне животе. Најзад, свеprisутна смрт, манифестована на најразличитије начине, доводила је заточенике у стање беспомоћности и очаја.

Попут тешког рада, глади и болести, мучење и убијање заточеника били су део свакодневице у систему логора Јасеновац. Упркос бројним факторима који су доводили до смрти заточеника, непобитна је чињеница да је највећи број њих страдао у директним злочинима.

Мушкарци, жене и деца довођени су на места где ће бити убијени директно из вагона, без уласка у логор или, пак, одабиром из логорског строја – због неподобности за рад, под изговором кажњавања или, у крајњем случају, како би се „неограничени“ логорски капацитети ослободили за прихват нових заточеника. Истинитост разлога за одузимање живота није био важан, јер је сваки припадник логорских власти могао убити заточеника без последица. Садистичка убиства сматрана су пожељним,

па су извршиоци често настојали да се докажу другима, првенствено својим надређенима. Бројни извори потврђују постојање и „ликвидаторске групе“, састављене од десетак злочинаца задужених за убијање. Сведоци су говорили и да су у периоду од неколико месеци 1942. године у Јасеновцу III – Циглани, заточеници, мртви или живи, спаљивани у „Пицилијевим пећима“, чије је краткотрајно постојање остало као трајно сведочанство о паклу у којем су се жртве Јасеновца налазиле.

Чак и онда, када су му овијали кљијешима изодену жицу око руку, која је разрезала кожу и зарила се дубоко у месо, лојораи се надао да ће се изненада однекуд појавити deus ex machina и сјасити му јадни живот.

MILKO RIFFER, GRAD MRTVIH: JASENOVAC 1943, ZAGREB 1946, 96.

Положај оних који су били осуђени на смрт био је потпуно безнадежан од тренутка када би стигли на једно од бројних стратишта намењених ликвидацијама, од којих је, по масовности страдања, најпознатија Доња Градина. Довежене скелом, повезане жицом, жртве су на овом месту, од почетка 1942. године па до краја јасеновачког комплекса, стајале пред ископаним ракама ишчекујући смрт. Најчешће су убијане маљем или ножем – јефттинијим од метака и тишим од пушака. Овај бруталан начин ликвидације стављао је злочинца и жртву у директан, застрашујући контакт.

Убијали су их маљем, ударајући их по сљепоочницама. Затим су убијали ударцима сјекире по глави. На даље су убијали мећањем дрвених клинова у усња. Кли се сјави у усња окомиш, тада би усња ударио сјекиром по бради и клин је изашао најоље на шјемени.

Каикада су ишли жриве да ли имају родбине, па када се усњавило да постоји међу којима родбинска веза, силлили су их да се међусобно убију. Тако се дешавало да је браћ убио браћа, ошћак сина, кћерка мајку... Млађи су усњавили појединим жривама резали носеве и уши и међу собом говорили да ће пред друћим усњавати и говорити да су убили у борби иаризане и одрезали им носеве и уши. Те су одрезане носеве и уши сиремали у ручиће и ирпали у џепове.

СВЕДОЧАНСТВО ЕГОНА БЕРГЕРА ЗАПИСАНО 10. МАЈА 1945. ГОДИНЕ О ЗЛОЧИНИМА УСТАША У СИСТЕМУ КОНЦЕНТРАЦИОНИХ И ЛОГОРА СМРТИ У ЈАСЕНОВЦУ.

Потврду монструозности страдања у систему логора Јасеновац пружа и чињеница да ни најмлађи нису били поштеђени. Штавише, масовна смрт деце у Јасеновцу постала је један од најпотреснијих симбола трагедије Другог светског рата.

Током лета и јесени 1942. године, велики број српске деце из козарачких села свакодневно је, заједно са својим породицама, допреман у јасеновачке логоре. Многи од њих изгубили су живот управо на овом месту. Деца су била одвајана од родитеља, изложена глади, болестима и нехуманим условима, а многа су убијена на најсвирепије начине. По степену страдања деце у оквиру система логора, посебно се издваја Јасеновац V – Стара Градишка.

ЖРТВЕ ЗЛОЧИНА ПОЧИЊЕНИХ У СИСТЕМУ ЛОГОРА ЈАСЕНОВЦА
(МЖГ, ЗАВГ)
VICTIMS OF CRIMES COMMITTED IN JASENOVAC CAMPS SYSTEM
(MŽG, ZAVG)

They would kill with a mallet, by hitting one's temple. Then, they would kill by hitting one's neck with an axe. Next, they would kill by putting wooden pegs into one's mouth. When the peg was put vertically in one's mouth, an Ustasha would hit one's chin with an axe and the peg would pierce out through the top of his head.

Sometimes they would ask the victims if they had any relatives and when they found out that some of them were relatives, they forced them to kill each other. So, the case was that brother killed brother, father killed son, daughter killed mother... Some younger Ustashes would cut victims' noses and ears and agree among each other to tell the rest of the Ustashes that those were noses and ears of the Partisans whom they had killed in combat. They would wrap those noses and ears in handkerchiefs and stuffed their pockets.

EGON BERGER'S TESTIMONY WRITTEN DOWN ON 10 MAY 1945 ON THE USTASHAS CRIMES IN CONCENTRATION AND DEATH CAMPS SYSTEM IN JASENOVAC.

The monstrosity of sufferings in Jasenovac camps system was confirmed by the fact that even the youngest ones weren't spared. Even more, mass death of children in Jasenovac was one of the symbols of tragic times such were those during the Second World War.

A large number of Serbian children from Kozara villages were transported daily with their families to Jasenovac camps in the autumn and summer 1942. A lot of them lost their lives right in this place. The children were separated

ЈАСЕНОВАЦ
– ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAC
– BREAKOUT
TO FREEDOM

ДЕЦА ЖРТВЕ НЕХУМАНИХ ЛОГОРСКИХ УСЛОВА [МЖГ, ЗФ]
 CHILDREN VICTIMS OF INHUMANE CONDITIONS IN THE CAMP [MŽG, ZF]

АКТИВИСТИ ЦРВЕНОГ КРСТА ПРУЖАЈУ ПОМОЋ ДЕЦИ СПАШЕНОЈ
 ИЗ ЈАСЕНОВАЧКИХ ЛОГОРА [МЖГ, ЗДФ, ЛФДЛ, 4.10228]
 THE RED CROSS ACTIVISTS HELPING SAVED CHILDREN FROM JASENOVAC
 CAMPS [MŽG, ZF]

from their parents, starved, exposed to illnesses and inhuman conditions and lots of them were murdered in the cruellest ways. Jasenovac V – Stara Gradiška Camp stood out within the camps system for the degree of suffering of children.

A tragic testimony to sufferings of innocent victims in Jasenovac camps system represents the death of Ana Vila (29) from Strmen together with her four children. Unlucky Ana with her children – Bogdan (1), Danica (2), Jela (5) and Mile (6) found herself on one of the ferries used by the Ustashes for transport of the captured Serbs across the Sava River to Jasenovac. When the ferry reached the middle of calm Sava, the Ustashes ordered her to throw the children into the river and finish their lives in that way. Under the threat of the Ustashes butts, Ana picked up her children one by one above the water and then she returned them on the ferry. Unwilling to fulfill the monstrous requests of the bloodthirsty Ustashes, the brave mother, Ana, who was pregnant at the moment, jumped into the water. Then, the Ustashes threw her children after her. Their victim stayed written in eternity.

In the hell of Jasenovac, one name remains a bright spot of humanity – Diana Budisavljević. An Austrian woman by nationality, married to a notable surgeon from Zagreb, she saved a large number of the youngest inmates from captivity, having started an action of saving Serbian children and accommodating them in institutions or foster families thanks to a huge network of cooperators.

Трагично сведочанство о страдању невиних жртава у систему логора Јасеновац представља смрт Ане Виле (29) из Стрмена, која је убијена заједно са своје четворо деце. На једној од скела којима су усташе превозиле заточене Србе преко Саве у Јасеновац, нашла се и несрећна Ана са својом децом – Богданом (1), Даницом (2), Јелом (5) и Милом (6). Када је скела допловила до средине Саве, усташе су наредиле Ани да баца децу у реку и тиме оконча њихове животе. Под претњом кундака, Ана је подизала једно по једно дете изнад воде, али их је враћала на скелу, одбијајући да се повинује монструозној наредби крвожедних усташа. Не желећи да дозволи да јој деца буду убијена, храбра мајка, у том тренутку трудна, скочила је у реку. За њом су усташе побацале и њену децу. Њихова жртва остала је записана у вечности.

У јасеновачком паклу једно име остаје као светла тачка хуманости – Диана Будисављевић. Пореклом Аустријанка, удата за угледног загребачког хирурга, покренула је акцију спасавања српске деце и, уз помоћ велике мреже сарадника, спасила их заточеништва, сместивши многе у установе или хранитељске породице.

„ПРОБОЈ У СЛОБОДУ“

Напредовање јединица Црвене армије и Народноослободилачке војске Југославије са истока све више су угрожавале опстанак и функционисање система концентрационих и логора смрти Јасеновац. Логор Јасеновац III – Циглана први пут је бомбардован 30. марта, а потом и 5. и 7. априла. Због тога су се, из месеца у месец, све интензивније спроводиле припреме за ликвидацију логорског система. Вршене су евакуације драгоцених постројења, транспорти и систематске ликвидације заточеника. Током априла 1945. године ископавани су и спаљивни лешеве на бројним јасеновачким стратиштима. Ове активности, чији је циљ био уклањање трагова злочина, потврдили су многи преживели заточеници. Међу њима је, из дана у дан, растао страх да ће, са гашењем логорског система, сви бити побијени.

Убрзо се показало да су страхови последњих јасеновачких заточеника били оправдани. По наређењу Вјекослава Макса Лубурића, 19. априла 1945. године започето је коначно гашење логора. Логорски објекти су рушени, а заточеници су, под изговором пресељења, у групама одвођени у трагичну смрт. Последња група логорашица, њих око 900, убијена је 21. априла. Сведочећи одвођењу логорашица и уништавању готово свих логорских објеката, међу последњим заточеницима логора Циглана формирала се група под вођством Анта Бакотића, која је, у тајности, у ноћи између 21. и 22. априла осмислила план бекства. Тим чином је Јасеновац, највеће губилиште на територији окупиране Краљевине Југославије, постао логор ослобођен изнутра – пробојем његових страдалника.

У ноћи од 21. на 22. април обукли су се усџаше у цивил и зајлили наше сџаре бараке. Видећи сва ова клања и припреме, било нам је јасно, да ми из наше бараке долазимо на ред, а нарочито нас је увјерила у то чињеница што је исти вече засјавник Лисац одвео све пријнике и џисаре, џе смо одлучили, да се џошти џошти џокушамо џробити макар и џолим рукама.

ИСКАЗ ЈАСЕНОВАЧКОГ ЛОГОРАША ЈУЛИЈА БИНГА САЧИЊЕН ОД СТРАНЕ ЗЕМАЉСКЕ КОМИСИЈЕ ХРВАТСКЕ ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА.

“BREAKTHROUGH TO FREEDOM”

With the first months of 1945, the position of the Jasenovac camps system was in danger of the forthcoming People's Liberation Army of Yugoslavia. The very Jasenovac III – Brickyard camp was bombed for the first time on 30 March, and then on 5 and 7 April. Thus, the preparations for the liquidation of the Jasenovac camps system intensified month by month. The valuable facilities were evacuated, but also transports and systematic liquidations of the inmates continued. The exhumations and burning of the corps were carried out at many killing sites in Jasenovac during April 1945. Many survivors witnessed these deeds whose aim was removal of the crimes' traces. Among them, day by day, fear was rising that all of them would be murdered when the camp was closed.

Soon, it became clear that fears of the last inmates from Jasenovac camp were justified. According to an order by Vjekoslav Maks Luburić from 19 April 1945, the final liquidation of the camp had started. The camps' facilities were knocked down and the inmates were taken in groups, under an excuse of moving out, to tragic death. The last group of the inmates, around 900 of them, was killed on 21 April. Testifying departure of female inmates and destruction of almost all camps' buildings, the last inmates in the Brickyard Camp formed a group led by Ante Bakotić that conceived a runaway plan in secrecy, at night between 21 and 22 April, making in that way a historical current that made Jasenovac not only the largest killing site in the territory of the occupied Kingdom of Yugoslavia, but also the camps system that was liberated from within by its victims' breakout.

At night between 21 and 22 April, the Ustashes clothed as civilians and set our old barracks on fire. Having seen all these slaughters and preparations, it became clear to us that we, from our barrack, were next; we were especially convinced of that by the fact that the commander Lisac took away all the groupers and clerks, so we decided to try to break out by any means, even with our bare hands.

A STATEMENT BY AN INMATE FROM JASENOVAC JULIJE BINGO RECORDED BY THE STATE COMMISSION OF CROATIA FOR THE ESTABLISHING OF THE CRIMES OF THE OCCUPYING FORCES AND THEIR HELPERS

JASENOVAC
– ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAC
– BREAKOUT
TO FREEDOM

Ješua Abinun, Milivoje Adamović, Živko Adžić, Arse Aleksić, Leon Altarac, Salamon-Moni Altarac Dragutin Antonić, Jakob Atijas, Miroslav Auferber, Desimir Bajić, Salko Bajrić, Anton Benički, Egon Berger, Julius-Dusi Bing, Mirko Bokšić, Eduard Borštник, Ivanka Brajnik, Zahid Bukurević, Nikola Certić, Veljko Ćirić, Jaroslav Černu, Antun Dal Pont, Jakob Danon, Šalom Danon, Slavko Deduš, Savo Delibašić, Miloš Despot, Hasan Dolamić, Ranko Drvenica, Ljubica Đajić, Jovo Đurić, Josip Erlih, Zora Faist-Radujkov, Ivan Filipčić, Jakov Finci, Juraj Flanjak, Marko Flajšaker, Đordana Frajdlenđer, Adolf Fridrih, Margita Furst, Ljubomir Gagić, Srđan Gagić, Jeruham Gaon, Živko Gigović, Imre Goda, Mihajlo Gojković, Alija-Aco Grabovac, Kazimir Grašić, Gojko Grbić, Ivan Greganić, Jozef Gil Grospejajs, Valter Grun, Mirko Gužvica, Pavle Hevčuk, Josip Hosu, Čedomil Huber, Mato Idžojtić, Branko Ilić, Ilija Ivanović, Dragutin-Karlo Jagar, Jovan Jagodić, Lazar Jankov, Blaž-Branko Jeličić, Ivo Jonjić, Vladimir Jovičić, Jakov Kabiljo, Stanislav Kalc, Šabetaj-Buki Kamhi, Stevan Karan, Vladimir Kastner, Stjepan Keserović, Rade Kesić, Ivo Klasić, Leon Klajn, František-Franjo Knižek, Marija-Mara Knižek, Dragutin Kon, Dragutin Komlenović, Josip Kovač, Marijan Kovačević, Vinko Kučan, Ivan Kulaš, Branko Lalić, Oto Lengfelder, Stojan Lapčević, Ivo Ledić, Isidor Levi, Rafael Levi, Ladislav-Laci Lion, Rudolf Lipkovic, Josip Lisjak, Franjo Lucić, Ivan Luščan, Leon Maestro, Mijo-Miško Magdić, Miloš Makijević, Mehmedalija Mandžukić, Stevan Manula, Mihajlo Marić, Zijad Midžić, Ljubomir Mihajlović, Ostoja Mijić, Stevo Miličević, Ervin Miler, Nikola Miljević, Milutin Mirić, Josip Morgenštern, Šimon Montiljo, Cvetin Nenadović, Stanoje Nešić, Tihomir-Tiko Nikolić, Marko Peradinović, Savo Petrović, Sreto Petrović, David Pinto, Velargarita Pivčević, Marko Popović, Ostoja Popović, Radovan Popović, Milenko Potkonjak, Dušan Prelić, Ivan Puhlovski, Janko Rajaković, Dušan Rajšić, Petar Rakić, Mile Ristić, Dimitrije Romanjek, Đurađ Ručnov, Ante Rukavina, Fabijan Rukavina, Jovan Runjaić, Maksim Sablić, Maks Samlaić, Filip Šlajfer, Arnold Šon, Stjepan Solenički, Pavao Špicer, Jovo Stjepanović, Risto Stjepanović, Milutin Stojaković, Rajko Stojaković, Slavko Suša, Eduard-Edo Šajer, Nikola Šimatović, Ivan Širanović, Dragutin Škratić, Većeslav-Vjekoslav Šulc, Miroslav Trautman, Slavko Vasić, Lazar Velislavljević, Savo Vlaketić, Ljubomir-Ljubo Vranješ, Andrija Vrbik, Žarko Vučinić, Rade Vučković, Čedomir Vujčić, Pavle Vuković, Ema Wagner, Karlo Vajs, Karlo Zebec, Dušan Zec, Bazilij-Bazil Zukolo, Dragutin Žiger, Borislav Živković, Jovan Živković, Jovan-Jovo Živković, Ivan Žunić

(THE MOST COMPLETE LIST OF THE CAMPS SYSTEM'S VICTIMS WHO SURVIVED LIQUIDATION OF JASENOVAČ III AND JASENOVAČ IV IS MADE BY DEJAN MOTL AND ĐORĐE MIHOVILOVIĆ IN THEIR RESEARCH, PUBLISHED IN A BOOK TITLED "ZABORAVLJENI - KNJIGA O POSLJEDNIM JASENOVAČKIM LOGORAŠIMA")

Јешуа Абинун, Миливоје Адамовић, Живко Аџић, Арсе Алексић, Леон Алтарац, Саламон-Мони Алтарац Драгутин Антонић, Јакоб Атијас, Мирослав Ауфербер, Десимир Бајић, Салко Бајрић, Антон Бенички, Егон Бергер, Јулиус-Ђуси Бинг, Мирко Бокшић, Едуард Борштник, Иванка Брајник, Захид Букуревић, Никола Цертић, Вељко Ћирић, Јарослав Черну, Антун Дал Понт, Јакоб Данон, Шалом Данон, Славко Дедуш, Саво Делибашић, Милош Деспот, Хасан Доламић, Ранко Дрвеница, Љубица Ђајић, Јово Ђурић, Јосип Ерлих, Зора Фаист-Радујков, Иван Филипчић, Јаков Финци, Јурај Флањац, Марко Флајшакер, Ђордана Фрајдленđer, Адолф Фридрих, Маргита Фурст, Љубомир Гагић, Срђан Гагић, Јерухам Гаон, Живко Гиговић, Имре Года, Михајло Гојковић, Алија-Ацо Грабовац, Казимир Грашић, Гојко Грбић, Иван Греганић, Јозеф Гил Гросепајс, Валтер Грун, Мирко Гужвица, Павле Хевчук, Јосип Хосу, Чедомил Хубер, Мато Иџојтић, Бранко Илић, Илија Ивановић, Драгутин-Карло Јагар, Јован Јагодић, Лазар Јанков, Блаж-Бранко Јеличић, Иво Јоњић, Владимир Јовичић, Јаков Кабиљо, Станислав Калц, Шабетај-Буки Камхи, Стеван Каран, Владимир Кастнер, Стјепан Кесеровић, Раде Кесић, Иво Класић, Леон Клајн, Франтишек-Фрањо Книжек, Марија-Мара Книжек, Драгутин Кон, Драгутин Комленовић, Јосип Ковач, Маријан Ковачевић, Винко Кучан, Иван Кулаш, Бранко Лалић, Ото Ленгфелдер, Стојан Лапчевић, Иво Ледић, Исидор Леви, Рафаел Леви, Ладислав-Лаци Лион, Рудолф Липковић, Јосип Лисјак, Фрањо Луцић, Иван Лушчан, Леон Маестро, Мијо-Мишко Магдић, Милош Макијевић, Мехмедалија Манџукић, Стеван Манула, Михајло Марић, Зијад Миџић, Љубомир Михајловић, Остоја Мијић, Стево Миличевић, Ервин Милер, Никола Миљевић, Милутин Мирић, Јосип Моргенштерн, Шимон Монтиљо, Цветин Ненадовић, Станоје Нешић, Тихомир-Тико Николић, Марко Перадиновић, Саво Петровић, Сreto Петровић, Давид Пинто, Веларгарита Пивчевић, Марко Поповић, Остоја Поповић, Радован Поповић, Миленко Поткоњац, Душан Прелић, Иван Пухловски, Јанко Рајаковић, Душан Рајшић, Петар Ракић, Миле Ристић, Димитрије Ромањек, Ђурађ Ручнов, Анте Рукавина, Фабијан Рукавина, Јован Руњаић, Максим Саблић, Макс Самлаић, Филип Шлајфер, Арнолд Шон, Стјепан Соленички, Павао Шпицер, Јово Стјепановић, Ристо Стјепановић, Милутин Стојаковић, Рајко Стојаковић, Славко Суша, Едуард-Едо Шајер, Никола Шиматовић, Иван Ширановић, Драгутин Шкратић, Већеслав-Вјекослав Шуљц, Мирослав Траутман, Славко Васић, Лазар Велислављевић, Саво Влакетић, Љубомир-Љубо Врањеш, Андрија Врбик, Жарко Вучинић, Раде Вучковић, Чедомир Вујчић, Павле Вуковић, Ема Вагнер, Карло Вајс, Карло Зебец, Душан Зец, Базилиј-Базил Зуколо, Драгутин Жигер, Борислав Живковић, Јован Живковић, Јован-Јово Живковић, Иван Жунић

(НАЈПОТПУНИЈИ СПИСАК ЖРТАВА ЛОГОРСКОГ СИСТЕМА КОЈЕ СУ ПРЕЖИВЕЛЕ ГАШЕЊЕ ЛОГОРА ЈАСЕНОВАЦ III И ЈАСЕНОВАЦ IV ПРУЖА ИСТРАЖИВАЊЕ КОЈЕ СУ СПРОВЕЛИ ДЕЈАН МОТЛ И ЂОРЂЕ МИХОВИЛОВИЋ, ОБЈАВЉЕНО У КЊИЗИ „ЗАБОРАВЉЕНИ - КЊИГА О ПОСЉЕДЊИМ ЈАСЕНОВАЧКИМ ЛОГОРАШИМА“)

ПРЕЖИВЕЛИ УЧЕСНИЦИ ПРОБОЈА. НА ФОТОГРАФИЈИ (С ЛЕВА НА ДЕСНО) ДЕСИМИР БАЈИЋ, МИЛЕ РИСТИЋ, РАЈКО СТОЈАКОВИЋ И РАДЕ КЕСИЋ. [МЖГ, ЗФ]
 SURVIVORS OF THE BREAKOUT. IN THE PHOTO FROM LEFT TO RIGHT DESIMIR BAJIĆ, MILE RISTIĆ, RAJKO STOJAKOVIĆ I RADE KESIĆ [MŽG, ZF]

СРУШЕНА ГЛАВНА КАПИЈА ЈАСЕНОВЦА III – ЦИГЛАНЕ, МАЈ 1945. ГОДИНЕ [МЖГ, ЗФ]
 KNOCKED DOWN GATE OF THE JASENOVAC III – BRICKYARD CAMP, MAY 1945 [MŽG, ZF]

У недељу 21. априла 1945. године у 10 часова, на Бакотићев знак логораши су пробили врата и прозоре бараке, изненадили логорске стражаре и у први мах убили двојицу. Маса од око шест стотина очајних људи јуришала је кроз брисани простор према југоисточној капији, трпећи значајне губитке од стражара који су се повукли у митраљеска гнезда. У хаотичним околностима је Миле Ристић, један од логороша, успео да претроне митраљез, те је узвратио ватру, пружајући заштиту учесницима пробоја.

Пробивши се кроз југоисточну капију, заточеници су се упутили ка шуми, гоњени од стране стражара. Међу погинулима након изласка из ло-

On Sunday 21 April 1945 at 10 p.m., on the sign by Bakotić, the inmates broke the door and the windows of the barrack, having surprised the camp's guards, killing two of them. A mass of around 600 desperate people were running along open space towards the southeast gate with significant loss of lives, having been shot by the guards who had retrieved to machine gun nests. In such chaotic circumstances Mile Ristić, one of the inmates, managed to take over a machine gun so he was firing back, protecting participants of the breakout.

Breaking through the southeast gate, the inmates headed to a forest chased by the guards. Among those who were

ОСТАЦИ ЛОГОРА ЈАСЕНОВЦА III – ЦИГЛАНА НАКОН РУШЕЊА У АПРИЛУ 1945. ГОДИНЕ [МЖГ, ЗАВГ]
 REMAINS OF JASENOVAC III – BRICKYARD CAMP AFTER DESTRUCTION IN APRIL 1945 [MŽG, ZAVG]

ТЕЛА ЖРТАВА ЗАТЕЧЕНА ПРИ УЛАСКУ ПРИПАДНИКА НАРОДНОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ [МЖГ, ЗАВГ]
 CORPSES OF THE VICTIMS FOUND BY THE MEMBERS OF THE PEOPLE'S LIBERATION ARMY OF YUGOSLAVIA UPON THEIR ENTRANCE [MŽG, ZAVG]

ЈАСЕНОВАЦ
 – ПРОБОЈ
 У СЛОБОДУ

JASENOVAC
 – BREAKOUT
 TO FREEDOM

killed after the breakout was the leader Ante Bakotić. The survivors found sanctuaries in nearby villages and partisan units after wandering for several days. The inmates who stayed in the Brickyard Camo were all killed, except for a couple of them.

On the same day, at dusk, the inmates from Tannery started their own breakout. Having surprised and murdered several guards, but with significant life loss at the same time, a small number of them managed to save themselves. Few of the remaining inmates in Stara Gradiška, only several survived by hiding or running away when the forces of the People's Liberation Army of Yugoslavia started an attack on this facility in the evening on 23 April.

By killing the rest of the inmates and burning down the rest of the facilities, one of the greatest symbols of innocent civilians in the occupied Kingdom of Yugoslavia in the Second World War, Jasenovac III, was liquidated.

The 1st Company of the 3rd Battalion of the 24th Squad of the People's Liberation Army of Yugoslavia entered into Jasenovac at night between 30 April and 1 May 1945, eight days after its liberation.

горских оквира био је и предводник пробоја, Анте Бакотић. Преживели су, након вишедневних лутања, уточиште проналазили у оближњим селима и партизанским јединицама. Логораши Циглане који се нису одлучили за бекство, изузев неколицине, били су убијени.

Истог дана, у сумрак, заточеници Кожаре отпочели су свој пробој. Изненадивши и одузевши животе неколицини стражара, али и уз велике жртве, мали број њих је успео да се спаси. Од малог броја преосталих логораша у Старој Градишки, успела је да преживи свега неколицина, скривањем или бекством, када су у вечери 23. априла снаге Народноослободилачке војске Југославије започеле нападе на овај објект.

Убијањем преосталих логораша и спаливањем преосталих зграда угашен је Јасеновац III, један од највећих симбола страдања невиних цивила у окупираној Краљевини Југославији у Другом светском рату. У ноћи између 30. априла и 1. маја 1945. Године, 1. чета 3. батаљона 24. бригаде Народноослободилачке војске Југославије ушла је у Јасеновац, осам дана након његовог ослобођења.

ОЧУВАЊЕ СЕЋАЊА

Свега неколико година по ослобођењу јасеновачког система логора, нестали су и остаци рушевина његове главне целине. Они су искоришћени за обнову кућа у околини, те се с правом може рећи да су трагови логорског система уткани у куће готово свих тамошњих насеља. У деценијама након окончања Другог светског рата, на простору некадашњег система логора изграђен је меморијални комплекс Спомен-подручја Јасеновац, који садржи меморијални музеј и споменик „Камени цвет“ аутора Богдана Богдановића – најпрепознатљивије симболе тог места.

Значајну улогу у духовном очувању сећања на јасеновачке жртве има манастир посвећен Рођењу Светог Јована Претече у месту Јасеновац, као и Епархија пакрачко-славонска Српске православне цркве. Под покровитељством епархије, у насељу Јасеновац основана је истраживачка библиотека специјализована за период Другог светског рата, као и стална поставка у просторији некадашње усташке болнице, објекта у оквиру система логора Јасеновац.

Основан 1992. године од стране Народне скупштине Републике Србије, Музеј жртава геноцида велики део своје делатности посветио је страдању на територији Независне Државе Хрватске, са циљем неговања одрживе и достојанствене културе сећања на жртве геноцида. У оквиру свеобухватних истраживања стручњака ове институције, по свом карактеру јединствене на територији читаве југоистоичне Европе, посебна пажња посвећена је прикупљању, обради и презентацији чињеница у вези са системом логора Јасеновац.

Међу хиљадама музејских јединица које сваке године обогаћују збирке и фондове Музеја жртава геноцида, значајан број предмета односи се управо на страдања у Независној Држави Хрватској и самом систему логора Јасеновац. У питању су документа, фотографије, аудио-визуелни снимци, оружја и униформе, као и уметничка дела и други тродимензионални музејски предмети. Похрањивањем ових предмета у музејској установи, омогућено је њихово трајно очување као сведочанства о животима и безразложној, а надасве трагичној смрти недужних људи.

Сматрајући очување индивидуалности и идентитета жртава неприкосновеним приоритетом, стручњаци Музеја жртава геноцида посвети-

PRESERVATION OF MEMORY

Only several years after Jasenovac camps system was liberated, the remains of its main whole disappeared. They were used for repair of the nearby houses, so it is right to say that the traces of the camps system are embedded in houses in almost every nearby settlement. In the decades after the Second World War, in the space of the former camps system, a memorial complex Jasenovac Memorial Site was built with a memorial museum and the stone 'Flower Monument' by Bogdan Bogdanović as its most recognizable symbols.

A significant spiritual role in keeping memory to Jasenovac victims has a monastery dedicated to the Nativity of St. John the Baptist in Jasenovac village as well as the Eparchy of Pakrac and Slavonia of the Serbian Orthodox Church. A research library specialized for the Second World War period was founded under the auspices of the Eparchy in Jasenovac village as well as a permanent exhibition in premises of the former Ustasha hospital, a building within Jasenovac camps system.

Established in 1992 by the National Assembly of the Republic of Serbia, the Genocide Victims Museum dedicates a significant part of its activities to sufferings in the territory of the Independent State of Croatia with aim to cherish a sustainable and dignified remembrance culture to the victims of the genocide. As part of encompassing researches done by the professionals, in this by its character unique institution in the whole southeast Europe, a great deal of attention is given to collecting, researching and presenting the facts related to Jasenovac camps system.

Among thousands of museum units that are being acquired every year by the Genocide Victims Museum enriching its collections and funds, a significant number of objects refers to sufferings in the Independent State of Croatia and the very Jasenovac camps system. These are documents, photographs, audio-visual footage, arms and uniforms as well as works of art and other tridimensional museum objects. Their permanent preservation is enabled by saving these objects in a museum institution as a testimony to life and unnecessary and above all tragic death of the innocent individuals.

ЈАСЕНОВАЦ
- ПРОБОЈ
У СЛОБОДУ

JASENOVAC
- BREAKOUT
TO FREEDOM

СПОМЕН-ПОДРУЧЈЕ ЈАСЕНОВАЦ, У ПОЗАДИНИ СПОМЕН ОБЕЛЕЖЈЕ „КАМЕНИ ЦВЕТ“

JASENOVAC MEMORIAL SITE, 'FLOWER MONUMENT' IS IN THE BACKGROUND

The professionals in the Genocide Victims Museum pay great deal of attention to collecting and saving data about the victims in Jasenovac as well as in the territory of the whole occupied Kingdom of Yugoslavia during the Second World War considering cherishing individuality and identity of the victims as sacred priority. By working meticulously every day and researching in scientifically based way, which requires time and significantly slows down the very processes, professionals from the Genocide Victims Museum provide unquestionability of identities and sufferings of the victims as well as their and their descendants' dignity.

In order to present the character and scope of the crimes committed against the Serbs, Jews and Romas in Jasenovac camps system to broad domestic, regional and international public, a significant part of Genocide Victims Museum's programme activities is dedicated to this very question. There are tens of lectures, panels, exhibitions and other programmes both in the country and abroad.

Recognizing the education system as an inevitable segment in the creation of a better future, a great deal of attention is given to the realization of lectures for students in secondary schools and final grades in primary schools. With support of the Ministry of Education the Museum started a programme called 'Learning about genocide against the Serbs' that aims to support history teachers in presenting one of the most tragic parts in our history. The Genocide Victims Museum professionals, in cooperation with colleagues from other relevant institutions, were able to exchange knowledge and experiences with hundreds of colleagues from educational institutions around the country.

The first study tour to Jasenovac as one of the most important sites of national history, taken by Serbian students after three decades, was organized on the Genocide Victims Museum's initiative in 2023. After this one, there were tours

ли су велику пажњу прикупљању и похрањивању података о страдалим у Јасеновцу, као и на територији читаве окупиране Краљевине Југославије током Другог светског рата. Свакодневним пажљивим и научно утемељеним истраживачким радом, који захтева много времена и значајно успорава процес, стручњаци Музеја жртава геноцида успевају да осигурају да идентитети жртава и њихово страдање не буду доведени у питање, чиме се, уједно, штити њихово, као и достојанство њихових потомака.

Како би шира домаћа, регионална и светска јавност била упозната са карактером и размерама злочина почињеног над српским, јеврејским и ромским народом у оквиру система логора Јасеновац, значајан део програмске делатности Музеја жртава геноцида посвећен је управо овом питању. Сваке године организују се десетине предавања, трибина, изложби и других програмских активности, како у земљи, тако и у иностранству.

Препознајући систем образовања као кључни сегмент у креирању боље будућности, стручњаци Музеја жртава геноцида посветили су посебну пажњу реализацији предавања намењених ученицима средњих школа и завршних разреда основних школа. Уз подршку Министарства просвете, 2023. године започет је и студијски програам под називом „Учење о геноциду почињеном над Србима“, чији је циљ да наставницима историје пружи додатну подршку у представљању једног од најтрагичнијих сегмената наше историје. Посредством овог програма, стручњаци Музеја жртава геноцида и других релевантних институција имали су прилику да размењу знања и искуства са стотинама колега из просветних установа широм наше земље.

На иницијативу Музеја жртава геноцида, 2023. године је, након више од три деценије, организована прва студијска посета српских ђака Јасеновцу, као једном од најзначајнијих локалитета наше националне исто-

рије. Уследиле су и посете других средњих школа и студентских организација, чију реализацију свесрдно помаже и наша институција.

Јасеновац, као симбол једног од највећих страдања у окупираним деловима Европе, остаје трајна опомена за човечанство у будућности. Као један од најсуровијих логорских комплекса током Другог светског рата, он је неоспорно сведочанство о систематском геноциду који је један државни систем починио над припадницима чак три народа.

Јасеновац није само део историје 20. века. Он је и изазов за данашње генерације да се суоче с мрачним странама прошлости, да науче из ње и спрече сваки наговештај понављања сличних злодела.

У том тешком, али неопходном лековитом процесу, научна истраживања ове теме и даље имају прворазредну улогу. Пред истраживачима остају многа питања која су и даље отворена. Упркос реалним и свеprisутним потешкоћама са којима се истраживачи и данас суочавају, неопходност расветљавања појединих аспеката страдања у систему логора Јасеновац остаје актуелна и након осам деценија од окончања његовог постојања.

taken by other secondary schools and students' organizations supported by our institution.

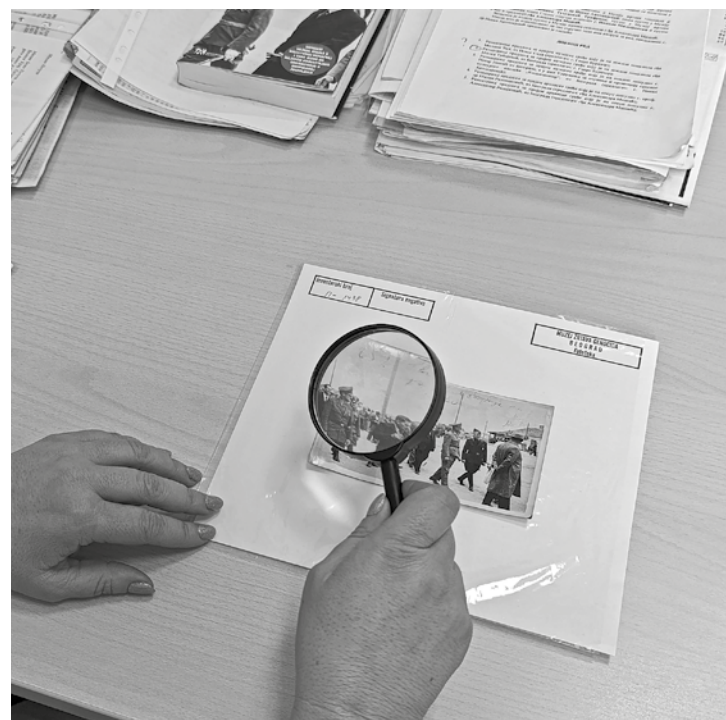
Jasenovac, as the symbol of one of the greatest sufferings in parts of occupied Europe, remains a permanent warning to mankind in the future. As one of the cruelest camps systems during the Second World War, it represents unquestionable testimony to systematic genocide committed by a state system against three peoples.

At the same time, Jasenovac isn't only part of the 20th century's history. It is a challenge for contemporary generations to confront the dark sides of the past, to learn from them, and eventually prevent any hint of repetition of similar crimes.

In that hard, but necessary and healing process, scientific research of this topic still has the most important role. There are still many open questions for researchers. Despite real and omnipresent difficulties that they are still facing today, the necessity of discovering certain aspects of sufferings in Jasenovac camps system remains even after 80 years of its liquidation.

ПРВА СТУДИЈСКА ПОСЕТА СРПСКИХ БАКА ЈАСЕНОВЦУ
THE FIRST STUDY TOUR TAKEN BY SERBIAN PUPILS TO JASENOVAC

СТРУЧЊАЦИ МУЗЕЈА ЖРТАВА ГЕНОЦИДА СВАКОДНЕВНО ПРИКУПЉАЈУ, АНАЛИЗИРАЈУ И ПОХРАЊУЈУ ПОДАТКЕ О СТРАДАЛИМА
GENOCIDE VICTIMS MUSEUM PROFESSIONALS COLLECT, ANALYSE AND KEEP DATA ABOUT THE VICTIMS.

ХИПОКРАТ У ЖИЦАМА

Усташка болница
у Јасеновцу
1942–1945.

Александра Мишић

HIPPOCRATES IN WIRES

The Ustasha Hospital
in Jasenovac
1942–1945

Aleksandra Mišić

In Jasenovac village, near the walls of Jasenovac camp, there was the Ustasha hospital for treatment of the Ustasas, their family members, but also for local inhabitants. Except for the administration, doctors who worked there were the concentration camp's inmates. Considering the fact that many locals went to the hospital for medical checks, treatments or visits, the Ustasha hospital became the main place where information was exchanged between the outside world and the camp world thanks to the doctors, *the camp aristocracy*. Our intention is to try to convey a story of that unique facility in Jasenovac village and of doctors who, despite the fact that their families ended on execution sites, not only comforted, cheered and saved the inmates whenever they had an opportunity for that, but also consistently stuck to medical ethics, *prescribing treatment, never causing evil to anyone*.

У селу Јасеновац, у непосредној близини зидина јасеновачког логора, постојала је Усташка болница, намењена за лечење усташа, њихових породица, али и локалног становништва. У болници су, изузев места управника, радили лекари који су, уједно, били и заточеници концентрационог логора. С обзиром да су многи цивили долазили у болницу на преглед, лечење и посету болесницима, Усташка болница је постала главно место за пренос информација између спољњег и логорског света, које је почивало на лекарима, *логорској аристократији*. Покушаћемо да пренесемо причу о том јединственом објекту села Јасеновац и о лекарима који су, упркос томе што су им породице и пријатељи завршили на губилишту, не само тешили, бодрили и спашавали логорски живаљ кад год им се за то указала прилика, већ су се доследно држали лекарске етике и *преписивали лечење, никада никоме не наносећи зло*.

ИСТОРИЈАТ БОЛНИЦЕ

У почетној фази постојања јасеновачког система логора није постојала никаква амбуланта у којој се логорашима могла пружити најосновнија медицинска помоћ. Међутим, у другој половини јануара 1942. године, тј. у припреми логора за најаву посете тзв. Међународне комисије до које је дошло 6. фебруара 1942. године, формиране су логорска амбуланта и болница, а све у циљу стварања утиска да се о логорашима води брига. Та „болница“ била је смештена у „једном углу логорског простора, између насипа и језера, окренута према југоистоку у правцу Млаке и Кошутарице“ и чиниле су је две бараке од дрвета и без изолације. Логорску болницу II-B, преживели логорски лекар др Никола Николић, назвао је *људовка*, пошто су се болесници врло често, директно из болнице, одводили на губилиште – у Градину. На суђењу бившем заповеднику логора Динку Шакићу, чуло се следеће: „Болница је била *чишћена* када би се број болесника попео на 5–10, тиме да је један усташа редовно долазио у болницу контролирати стање болесних заточеника.“

Па ипак нишко се паметиан неда у болницу, макар пола логора болује. Зашто? Ево зашто: у прво вријеме кад је амбулантиа била основана, кад су јадне јасеновачке жртве видиле бијеле креште, бољу храну, добре лијечнике, навалили су ко мухе на мед на болницу. И убрзо болница се је најунила до врха, са стварно шешким болесницима. Једнога дана уиадне у болницу неки усташки официр шобоме да изврши инјекцију. „Је, колико шу има болесника, слабо ви шо доктори лијечити. Треба ше болеснике ошпремити у Баково на имање, шамо је боља храна и зрак.“ Довукоше камионе, стирпаше све болеснике у њих и ошпремити их „у Баково“, шјј. преко Саве за Градину ије их позаклаше. Дошћични официр иронично је јоворио: „Ја сам прави доктор, у један дан рјешити мука шито болесника!“

Ешо шико су усташе чистили болницу. Тај „у Баково“; поновоио се је више иуша. Ог шјада су у болницу шили они који су били шиколико изномоли да су се помирели с ножем.

СЈЕБАЊА ВЕТЕРИНА ЗОРКА ГОЛУБА

ПРОТОКОЛИ МРТВАЦА

Послије масовних и индивидуалних покола усташе су правиле километарски дуге листе покланих људи са рубриком „узрок смрти“ „дијагноза лијечника“.

HOSPITAL HISTORY

In the first phase after establishment of Jasenovac camps system, there wasn't any ambulance where basic medical care could be provided for the inmates. However, in the second half of January 1942, that is, during preparation of the camp for a visit of the so-called International Commission that occurred on 6 February 1942, a camp ambulance and a hospital were established for the purpose of making an impression that the inmates had been taken care of. That "hospital" was placed in "one corner inside the camp, between the embankment and the lake, facing Mlaka and Košutarice to the southeast" and it consisted of two wooden barracks without insulation. The camp hospital II-B was called *humantrap* by a doctor survivor Dr Nikola Nikolić because the sick were often taken from the hospital to the execution site – to Gradina. During trial against a former camp commandant Dinko Šakić, the following could be heard: "The hospital would be *cleaned up* when there were 5–10 patients with that that one Ustasha would regularly come to the hospital to control the conditions of the sick inmates."

And still, no sane man would allow to be taken to the hospital even if half of the camp was sick. Why? Here is why: in the beginning when the ambulance was established, when poor victims from Jasenovac saw white sheets, better nourishments, good doctors, they ran there like flies to honey. Very soon the hospital was full with really serious patients. One day, at noon, an Ustasha officer came to the hospital in order to presumably check it. "Ay, how many patients there are, you doctors give poor treatment. These patients should be transferred to a farm in Đakovo, there is better food and air." They brought trucks, jammed all the sick on them and drove them "to Đakovo", that is, across the Sava to Gradina where they slaughtered them. The said officer used to speak ironically: "I am a real doctor; I save a hundred patients from torments in a day!"

That is how the Ustashes cleaned the hospital. That "to Đakovo"; it repeated many times. From that time on, only those who were so exhausted that they had come to terms with the knife went to the hospital.

MEMORIES BY A VET ZORKO GOLUB

ХИПОКРАТ
У ЖИЦАМА
HIPPOCRATES
IN WIRES

PROTOCOLS OF THE DEAD

After mass and individual slaughters, the Ustasha made kilometres long lists of the slaughtered people with column "cause of death" "doctor's diagnosis".

They gave the lists to the inmate doctors to fill the rubrics with approximate "diagnosis" under threat of death. It seemed that they had to have something written in their hands just in case so as they could justify those slaughters. The Ustahas asked for various diagnoses, not only one the same. So, the doctors would write down some children's disease as a cause of death in an adult: diphtheria, scarlet fever, etc. and female diseases for men like: "Perimetria", "cophoritis", "salpyngitis", incarceration u terigravidi, haemorrhagia eteri, retorvesiouter, tetanus neonatorum, etc. That is how a forty-year-old inmate died from "dempipio tardo", a late teeth growth (in babies) and things like that. One man died from an intervention on the uterus, ca uteri, or someone died from lichens or cataracts.

DR NIKOLA NIKOLIĆ

Not only the inmates came to medical checks in the camp hospital, but also the Ustahas who worked in the camp "because their ambulance in the village was too far away". The administrators of that first Ustasha ambulance in Jasenovac village were Dr Gross and Dr Kohn. A testimony to this Ustasha ambulance, as a predecessor to the Ustasha hospital, is also found in Zorko Golub's memory mentioning that Dr Juraj Bocak and Dr Ivica Pavletić were "doctors in the camp ambulance, so, as the Ustahas also came there for treatment, they were very respected by them. Bocak fixed teeth to many Ustahas and was the most distinguished person in the camp. Gaining such a reputation, they had special nutrition and after establishment of the Ustasha ambulance in Jasenovac village, they could go out of the camp. Bocak became administrator of the dental care department and Pavletić became administrator of the surgery department. They managed to pull out some of our friends as assistant personnel..."

The circumstances that forced the camp administration to establish the hospital in the very Jasenovac village were for sure the development of Jasenovac camps system that demanded engagement of a larger number of Ustahas, but also the vicinity of combats that were taking place in Kozara in the summer of 1942. The Ustasha hospital, where members of the Ustasha units and members of their families were treated, started working in late October, or early November 1942. In the beginning it was a group of fenced houses, workshops, stables and other auxiliary buildings that belonged to Serbian Trivunčić and Klinčov families.

Patient rooms and operating theatre were in a house of Đuro Trivunčić while in Nedeljko Klinčov's house and Gorko Klinčov's house there were reception and check depart-

Te su сјискове поносили неким лијечницима лојорашима да уписују „дијагнозе“ од ока у ше рубрике, под пријетњом смрти. Изгледа да су за сваки случај шредали имајући нешто писмено у рукама, да би ојраваили ше поколе. Усјаше су шражиле да ше дијагнозе не буду увијек исјаа болесји, нејо разне врсије болесји. Тако су лијечници као дијагнозу смрти за некој ограслој уписивали дјечије болесји: дифтерија, шарлах ишј., а за мушкарце женске болесји на примјер: мајшек „Perimetria“, „cophoritis“, „salpyngitis“, incarceration u terigravidi, haemorrhagia eteri, retorvesiouter, tetanus neonatorum ишј. Тако је један чејрдесетјогодишњак умро од „dempipio tardo“, од закаишејој израшјивања зуби (дојенчади) и слично. Један мушкарац од рага на мајтерици, са uteri, или је неко умро од лишаја или кайшара очју.

DR NIKOLA NIKOLIĆ

У логорску болницу нису долазили само затвореници на преглед, већ и усташе запослене у логору „јер им је било далеко до њихове амбуланте у селу“. Том, првом усташком амбулантом у селу Јасеновац, управљали су др Грос и др Кон. Сведочанство о усташкој амбуланти, као претходници формирању Усташке болнице, налазимо и у сећању Зорка Голуба, који напомиње да су др Јурај Боцак и др Ивица Павлетић били „лијечници у лојорској амбуланти, ја бдуђуи су се шу лијечили и усјаше, шо су они били врло цијењени од усјаша. Боцак је мнојоме усјаши јојравио зубе и био је најјуледнија особа у лојору. Сшекавиши шакав ујлед, имали су јоседну храну, а с оснујком усјашке амбуланте у мјесју Јасеновац, изишли су из лојора и јосјали Боцак – ујравник зубној одјељења, а Павлејиши кируришкој. Усјејли су да као јомојно особље извуку из жице још неке наше друјове...“

Околности које су приморале управу логора да оснује болницу у самом месту Јасеновац су свакако развој јасеновачког система логора смрти, који је захтевао ангажовање све већег броја усташа, али и близина борби које

ДАНАШЊИ ИЗГЛЕД СТАМБЕНИХ КУЋА ПОРОДИЦА ТРИВУНЧИЋ И КЛИНЦОВ. СНИМЉЕНО 22. АПРИЛА 2017. ГОДИНЕ. ФОТО: РАТКО РАДАНОВИЋ

TODAY'S LOOK OF TRIVUNČIĆ AND KLINČOV FAMILY BUILDINGS. A PHOTO BY RATKO RADANOVIĆ

ДАНАШЊИ ИЗГЛЕД ОБЈЕКТА У КОЈЕМ СЕ НАЛАЗИЛА БОЛНИЧКА КУХИЊА И ЗАТВОР ЗА СМЕШТАЈ ЛЕКАРА-ЗАТОЧЕНИКА И ОСТАЛОГ БОЛНИЧКОГ ОСОБЉА. СНИМЉЕНО 31. ЈУЛА 2024. ГОДИНЕ. ФОТО: АЛЕКСАНДРА МИШИЋ

A BUILDING WHERE THE HOSPITAL KITCHEN AND PRISON FOR ACCOMMODATION OF THE DOCTORS AND OTHER PERSONNEL WERE SITUATED. TAKEN ON 31 JULY 2024. PHOTO: ALEKSANDRA MIŠIĆ.

су се одвијале на Козари у лето 1942. године. Покретање рада Усташке болнице, у којој би се лечили припадници усташких јединица и чланови њихових породица, почело је крајем октобра или почетком новембра 1942. године. У почетку је она представљала ограђен скуп кућа, радионица, штала и других помоћних објеката, које су припадале српским породицама Тривунчић и Клинцов.

У кући Буре Тривунчића налазиле су се собе за смештај болесника и операциона сала, док су у кућама Недељка и Гојка Клинцова били смештени амбуланта за пријем и преглед болесника; соба са рентгеном, који је конфискован из приватне ординације ликвидираниг доктора јеврејског порекла; зубна амбуланта.

Омања ковачка радионица поред куће Клинцова, преуређена је и коришћена као добро опремљена апотека, с лабораторијом и складиштем за фармацеутски материјал.

У дворишном делу, иза куће Гојка Клинцова, налазила се болничка кухиња, док се у преуређеном штагљу налазио затвор за смештај лекара-заточеника и осталог болничког особља.

ment; a room with X-ray machine that was confiscated from a private doctor's office of a murdered Jewish doctor and dental care ambulance.

A small blacksmith's workshop next to Klincov's house was restored and used as a well-supplied pharmacy with laboratory and pharmaceutical material storage.

In the yard, behind Gojko Klincov's house, there was the hospital's kitchen while in the restored stable there was a prison for accommodation of the inmate doctors and other medical staff.

In a house of Laza Mačkić, which was the opposite to the Klincovs' house, there were showers and a steam boiler for disinfection used by the Ustashes, but it is possible that it was used for purposes of the Ustasha hospital.

Along with the listed village houses that were adapted for the Ustasha hospital necessities, it is mentioned in many testimonies that additional facilities were built for the hospital necessities by Jasenovac camp labour service during 1943.

STATEMENT BY LJUBA MILOŠ

Since Pavlović started to "organise" and enlarge the brigade in early 1943, he decided to build a military hospital that would serve the brigade necessities. I think that the hospital was finished during 1943 and it was situated in the very Jasenovac village. The chief administrator of the hospital was an Ustasha commandant Marin Jurčev who was an inmate in the camp before that. I think that there was one warrant officer and several more other Ustashes as assistant workers while all other doctors were mainly the inmates. I remember the names of Dr Spitzer, Dr Leimdörfer, Dr Klein and there were a couple of more whose names I don't remember anymore. The hospital was well-arranged and supplied with all the necessary medicines and so on. There was an X-ray machine, dentist laboratory and other necessary facilities.

The patients were mainly soldiers from the Ustasha Defence Unit and members of their families and there was an ambulance for checking and treatment of the inhabitants from the nearby villages. It can be said that the inmate doctors who served in the hospital were completely free men. The hospital was constructed by the labour service of Jasenovac camp and I think under command of Colonel Pičili.

HDA, 1549, 196, 293-294.

VI THE HEALTH SERVICE

The brigade didn't have any doctors up until the second half of 1942, although it had about 1,500 members. Dr Marin Jurčev from Kaštel (near Split) was given the duty of organising the department. He came to the position as an inmate – and was declared as free. First of all, he set up his office in the Brigade's command, but immediately after that,

ХИПОКРАТ
У ЖИЦАМА
HIPPOCRATES
IN WIRES

Banja Luka, 20 listopada 1942.

Broj: T.2659/42.

Predmet: Dujmović Lovro ustaski
dužnostnik i drugi,
boravak u B.Luci.

SABIRNOM LOGORU

J A S E N O V A C

Dana 19 listopada t.g.u 23.45 sati prigodom kontrole konacis-
šta službenici ove oblasti zatekli su tri osobe u jednom konacistu
bez ikakvih izprava.

Isti su izjavili da su zatoceni u sabirnom logoru Jasenovac i
da su njihove izprave kod istog ustasa koji je snijao doputovao.
Ove tri osobe su lišne slobode i stavljene u redarstveni prit-
vor, pošto su se nalazile bez ikakvog nadzora.

Njihova imena su sljedeća:
1/ Dr.Pajo Garančević licenik, rođ.1904 god.u Hrvatskim Karlovcima,
vjere grko istočne, sin Djure i Danice,
2/ Radivoj Sotler, rođ.1918 god.u Čukovac, obć.i kotar Ljubreg, vje-
re rkt.sin Mavre i Pavle i
3/ Franjo Mandić, rođ.1920 god.u Susaku, vjere rkt.sin Boltikara i
santa.

Ustanovljeno je da su imenovani u pratnji Lovre Dujmovića ustas
kog dužnostnika u zbirnom logoru u Jasenovcu, rođ 1916 god.u Grabovcu,
sin Petra i Mike, doputovao u B.Luku dana 16-X.t.g.i dana 17,18 i 19-
XI.1942.god.pruzimajući pokriće i namještanje od ovlaštenog Poreznog
ureda, a za uređenje bolnice u Jasenovcu.

Isti su pusteni dana 20-X.t.g.na slobodu i predani njihovom spro-
vodniku Dujmoviću.

Pošto je Lovro Dujmović zanemario svoju dužnost nadzora nad
imenovanim na samo u večer dana 19-X.t.g.nego je isti to činio kako
je ustanovljeno i sve vrijeme dok su se imenovani nalazili u B.Luci,
radi toga se okreće pažnja naslovu da se u buduću kod ovakvih slu-
čajeva osavija točan nadzor nad radom i kretanjem zatocnika zbirnog
logora.-

Za dom spremni!

Redarstveni upravitelj:
/Dr.I.Gromes/ v.r.

Broj i predmet kao gore.

Ureda Obceg upomoženog ministra N.D.H.

B A N J A L U K A

Uostaje je čast izvjestiti radi znanja.-

Za dom spremni!
Redarstveni upravitelj:
/Dr.I.Gromes/
Zagreb

Poslano:

1. Zapojeznictvu ustaske nadzorne službe
2. U.N.S.Ureda I. Zagreb.
3. Velikoj župi Sana i Luka Banja Luka i
4. Zastupnom redarstvu Banja Luka.

ДОПИС ЖУПСКЕ РЕДАРСТВЕНЕ ОБЛАСТИ БАЊА ЛУКЕ УПУЋЕН
САБИРНОМ ЛОГОРУ ЈАСЕНОВАЦ, О БОРАВКУ ТРИ ЗАТОЧЕНИКА
САБИРНОГ ЛОГОРА (ДР ПАЈО ГАРАНЧЕВИЋ, РАДИВОЈ СОТЛЕР И ФРАЊО
МАНДИЋ) РАДИ ПРЕУЗИМАЊА „ПОКУСТВА И НАМЈЕШТАЈА ОД
ОВДАШЊЕГ ПОРЕЗНОГ УРЕДА, А ЗА УРЕЂЕЊЕ БОЛНИЦЕ У ЈАСЕНОВЦУ“.
РЕФЕРЕНЦА: ВА, НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА, К. 87Н, Ф. 45Д, Д. 54/1

A MEMORANDUM BY ŽUPA POLICE DISTRICT OF BANJA LUKA SENT TO
JASENOVAC CONCENTRATION CAMP ABOUT A VISIT OF THREE INMATES
(DR PAJO GARANČEVIĆ, RADIVOJ SOTLER AND FRANJO MANDIĆ) FOR THE
PURPOSE OF TAKING OVER "UTENSILS AND FURNITURE FROM DOMESTIC
TAX DEPARTMENT FOR FURNITURE ARRANGEMENT OF THE HOSPITAL IN
JASENOVAC". (IVA, NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA, K. 87N, F. 45D, D. 54/1)

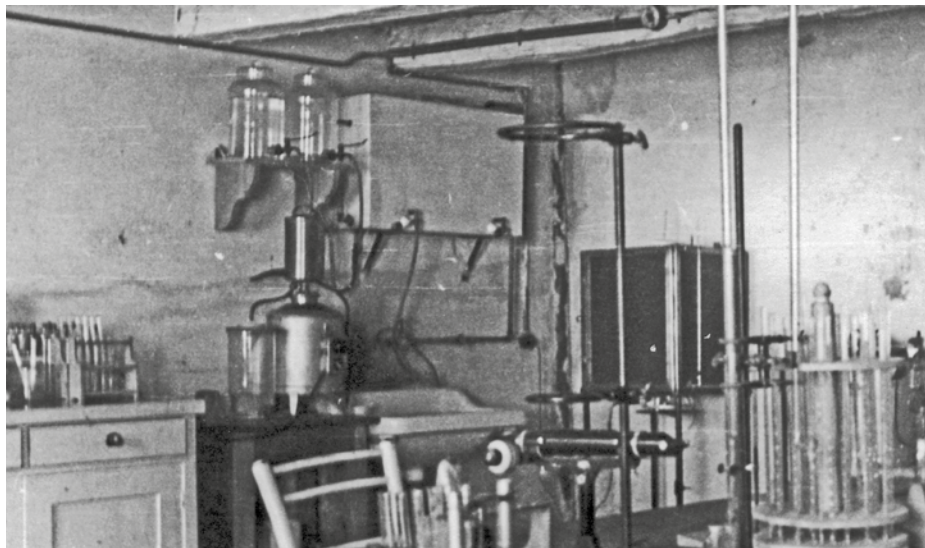
У кући Лазе Мачкића, која је постојала насупрот куће Клинцова, налазили су се тушеви и парни котао за дезинфекцију, коју су користиле усташе, а могуће је да је служио и за потребе Усташке болнице.

Поред наведених сеоских кућа које су биле прилагођене за потребе Усташке болнице, низ сведочанстава спомиње да се, за потребе болнице, током 1943. године приступило изградњи додатних објеката које је извршила радна служба логора Јасеновац.

ИСКАЗ ЉУБЕ МИЛОША

Пошто је Павловић Њочейком 1943. године почео „оранизираи“ и прошириваи здруа, то је одлучио да изгради и војну болницу, која би служила за њојребе здруа. Мислим још у шоку 1943. године да је болница била и завршена, а налазила се у самом мјесту Јасеновац. Управише болнице је био усташки саишник Марин Јурчев, који је прије шоа био као зашоченик у лоору. Мислим да је још имао једноа заставника и може бити још неколико друиш усташа као радне њомоћнике, док сви остали лијечници су били главном зашоченици. Сјећам се имена др. Штицера, др. Ландорфера, др. Клеина и још њих неколико чијих се имена више не сјећам. Сама болница је била добро уређена и снабђевена са свим њојребним лијековима и.ш.г. Посјеговала је шакођер ренђен, зубни лабораторији као и још неке њојребишине. Ту су се у главном лијечили њријадници УО-а и њихове обишељи, а шакођер је њосијојала и амбулантиа за њрелед и лијечење цивила из околних села. Лијечници зашоченици који су били на служби у болници, може се рећи да су били њојдино слободни људи. Изградњу болнице извршила је радна служба лоора Јасеновац а мислим њод вођсишвом њуковника Пичилија.

HDA, 1549, 196, 293-294.

БОЛНИЧКА ЛАБОРАТОРИЈА, ФОТОГРАФИЈА
СНИМЉЕНА ТОКОМ ПОСЕТЕ ЈУЛИЈУСА
ШМИДЛИНА, ДЕЛЕГАТА МЕЂУНАРОДНОГ
ЦРВЕНОГ КРСТА ЛОГОРУ ЈАСЕНОВАЦ, 17. ЈУЛА
1944. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-02763-28A

HOSPITAL'S LABORATORY, A PHOTO TAKEN
DURING VISIT OF A DELEGATE OF THE
INTERNATIONAL RED CROSS, JULIUS
SCHMIDLIN TO JASENOVAC CAMP, 17 JULY
1944. (ICRC, V-P-HIST-02763-28A)

VI САНИТЕТСКИ ОДЈЕЛ

Све до групе половине 1942 године не постоји, није сруи има године лијечника, иако броји око 1500 припадника. Истом у мају 1942 године дао је у дужности Др Марину Јурчеву роцом из Кашиела (код Силића) да организира овај одјел. Исти је на овај положај дошао као зашоченик – пролашен слободњак. Он најприје оснива у заведеништу Сгруа своју канцеларију, али одмах заштим присиуа изградњи амбуланте, (ван завоједништва – у селу), а пошом одмах изграђује болницу, апотеку, лабораторију и шом све од ситарих сеоских кућа, које се по његовим упућама преуређују и реновирају. Већ 1942. односно почетком 1943 године болница има сва одјељења (осим порођајној) са власитиим рентиенским апаратама и апаратом за зрачење. Болница има своју власитију кухињу и кулаону. Болница је имала око 50 кревета, а осим шом и неколико кревета за грађанске особе, које су се у хитним случајевима примале у болницу. Болница има и кужно одељење, у којем се у главном (и шочетка у досаа великом броју) налазе припадници „Сгруа“ заражени са „сврабом“. Болница има и зубну амбуланту за војнике и приватнике. Рег и рад је у болници уведен савршен, те уведена ситална дежурства лијечника и болничара. Др Марин Јурчев врши само административне послове и управља истом, док лијечничку службу врше једино и само лијечници зашоченици, а иако је и помоћно особље болничари – зашоченици, који сви ситанују и хране се у „Ушашкој болници“ (како је болница носила наслов). Од лијечника који су вршили дужности у Ушашкој болници (зашоченици наравно) моју за сада да се сјеитим следећих: Др Никола Николић, лијечник из Заграда, др Ситицер лијечник – наводно из Сиска, Др Зец (Динко?) лијечник из Сарајева, Др Кохн, зубни лијечник.

ИЗ ИЗЈАВЕ ВЛАХО МИЛИВОЈА ДАТЕ У КАНЦЕЛАРИЈИ УДБ-Е ЗА ХРВАТСККУ ДАНА 13. 12. 1946, НДА, 1549 (ZBIRKA ZAPISA UPRAVNIH I VOJNIH VLASTI NDH I NOR), III-26, 504-506.

he started to build an ambulance (outside the command – in the village), and then, he built the hospital, pharmacy, laboratory, all that in old houses that were being refurbished and renovated upon his instructions. In 1942, that is in early 1943, the hospital had all departments (except for delivery room) with its own X-ray machines and radiation machine. The hospital had its own kitchen and bathroom. There were about 50 beds and several more additional beds for emergency cases for inhabitants. The hospital had dermatology where the members of the “Brigade” infected with “itch” were taken care of. The hospital also had the dental care ambulance for soldiers and privates. Order and work in the hospital were perfect and permanent rotas were introduced for the doctor and a medical technician. Dr Marin Jurčev took care only of administration and management while medical care was provided just and only by the inmate doctors and medical technicians-inmates assistant personnel who were all accommodated and nourished in “the Ustasha hospital” (as the hospital was named). I can remember the following doctors who were on duty in the Ustasha hospital (they were inmates, of course): Dr Nikola Nikolić, a physician from Zagreb, dr Spitzer a physician – allegedly from Sisak, Dr Zec (Dinko?) a physician from Sarajevo, Dr Kohn, a dentist.

НДА, 1549, III-26, 504-506.

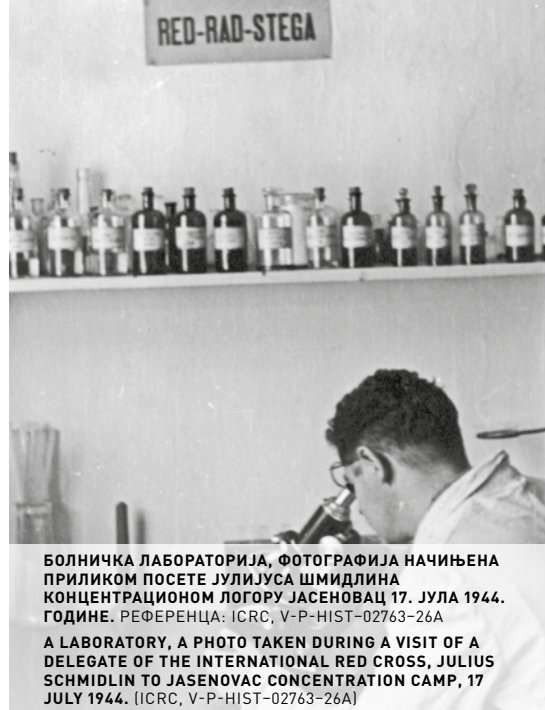
се Јасеновцем, скочићи ноћу у Саву, пребивајући је и нестјајући у шуми, шито је расла неколико стојина мешара далеко од друге обале. Ипак, што није нишко учинио, јер би тада дешке репресалије захвастиле чистав лојор, а усјашка би болница за сва времена остала лојорашима зашворена.

Храна је у болници била прворазредна. Бијели крух и месо, у болници долазили су и цивили. Посећивали болеснике, а и сами се лијечили. Они су морали видјети, како је лојорашима добро, а како новинске рејоршаже о Јасеновцу у „Хрватском Народу“ и „Новој Хрватској“ нису новинарске пашке, нејо жива, ошћљива истина.

Административну ујраву болнице водио је лојораш Јоско, професор романси, који је знао у оријиналу рејоршажи чиставу Даншеову „Божанску комедију“. Био је ајор цијаша из „Пакла“, написана уљеном на балвану јред лојором, који ми је јрви јуш ошкрио карактер јасеновачке сшварности.

LASCIATE OGNI SPERANZA VOI CH' ENTRATE!
(ВИ ШТО УЛАЗИТЕ ОСТАВИТЕ СВАКУ НАДУ)

На челу Усташке болнице стајао је др Марин Јурчев, млади лекар из Каштел Новог и београдски студент, који је 1942. године ухапшен због свог пројугословенског опредељења, и допремљен у јасеновачке логоре. Постао је усташки официр те је одређен за управника Усташке болнице, а сви остали лекари, као и друго медицинско особље, регрутовани су искључиво из реда логораша. За све њих прелазак на рад у логорску или, пак, Усташку болницу значио је нешто боље услове живота и мање патње у од-

БОЛНИЧКА ЛАБОРАТОРИЈА, ФОТОГРАФИЈА НАЧИЊЕНА ПРИЛИКОМ ПОСЕТЕ ЈУЛИЈУСА ШМИДЛИНА КОНЦЕНТРАЦИОНОМ ЛОГОРУ ЈАСЕНОВАЦ 17. ЈУЛА 1944. ГОДИНЕ. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-02763-26A

A LABORATORY, A PHOTO TAKEN DURING A VISIT OF A DELEGATE OF THE INTERNATIONAL RED CROSS, JULIUS SCHMIDLIN TO JASENOVAC CONCENTRATION CAMP, 17 JULY 1944. (ICRC, V-P-HIST-02763-26A)

ПОСЕТА ЈУЛИЈУСА ШМИДЛИНА ЈАСЕНОВЦУ 17. ЈУЛА 1944. ГОДИНЕ. НА ФОТОГРАФИЈИ СУ ЈУЛИУС ШМИДЛИН (СРЕДИНА) И ДР МАРИН ЈУРЧЕВ (ДЕСНО, У БЕЛОМ МАНТИЛУ). РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-02763-29A

A VISIT OF JULIUS SCHMIDLIN TO JASENOVAC CAMP, 17 JULY 1944. IN THE PHOTO THERE ARE JULIUS SCHMIDLIN (IN THE MIDDLE) AND DR MARIN JURČEV (ON THE RIGHT, IN WHITE COAT). (ICRC, V-P-HIST-02763-29A)

there as it was the case in ordinary hospitals, but we had lost any measurement in relation to certain notions and in the realm of the hospital we felt as if we were in an institute for higher beings in an alien world whose existence we could only dimly assume. Camp hospitals were for human beings.

...

The hospital wasn't fenced with wire. One could walk around completely freely. Swimming in the Sava River was allowed in summer. One could go outside the hospital, take a walk in Jasenovac, jump into the Sava River at night, swim across it and disappear in a forest that grew several hundreds of meters on the other side. Still, no one did it because the whole camp would have suffered from hard reprisals and the hospital would have been closed for the inmates for all time.

Nourishments in the hospital were of first class. White bread and meat; civilians would also come to the hospital. They visited the sick and underwent treatments themselves. They had to see how well for the inmates it was there and that reports about Jasenovac in the "Hrvatski Narod" and "Nova Hrvatska" weren't sugar-coated by the journals, but a real, touchable truth.

The hospital's administration was led by an inmate called Josko, a romance studies professor, who could recite the whole original Dante's "Divine comedy". He was the author of a citation from "Inferno" that was written on a log with a coal in front of the camp revealing to me the character of Jasenovac reality for the first time.

LASCIATE OCHI SPERANZA VOI CH' ENTRATE!
(ALL HOPE ABANDON, YE WHO ENTER IN)

ХИПОКРАТ
У ЖИЦАМА
HIPPOCRATES
IN WIRES

The head of the Ustasha hospital was Dr Marin Jurčev, a young doctor from Kaštel Novi who studied in Belgrade. He was arrested in 1942 for his pro-Yugoslav orientation and sent to Jasenovac camps. He became the Ustasha officer and appointed head of the Ustasha hospital while all the rest of the doctors and other medical personnel were recruited from the inmates. Moving to the camp, or the Ustasha hospital, meant better life conditions and less suffering in comparison to other inmates considering the fact that they were freed from hard labour and less chosen for executions.

However, it didn't mean that they were completely spared from suffering: "the doctors work was very hard, there was almost no time for rest" as Dr Arnold Schön, a distinguished doctor from Zemun and an inmate from September 1944 to April 1945 testified.

All the doctors' and nursing work was done by the inmates who were directed there from the camp where they had been before for a longer or shorter period of time, some of them even from 1941. The complex was being continuously built, the buildings were being knocked down and erected, fixed and improved. The hospital pharmacy was stuck full. The medicines were obtained from Zagreb, but to a large extent by robbing and looting civilian pharmacies, for example from Novska, Nova Gradiška, Bosanska Dubica, etc. The X-ray machine and many medical instruments were brought from a private doctor's office owned by murdered Jewish doctors, for example: Dr Milan Sabra from Hrvatska Dubica who was transported to a camp in the ninth month in 1942 and together with his wife, daughter and wife's parents, after being mutilated, murdered in a horrible way /their eyes were dug out, the tongues cut off, ears and noses as well !!!/. I couldn't find out the names of the Ustasha perpetrators, only that they were escorted by Lieutenant Marjanović from Hrvatska Dubica who allegedly went to Germany after that.

The doctors had to do outpatient service as well, i.e. visits to sick members of the Ustashes in Jasenovac village, always accompanied by an armed Ustasha.

The inmates from Brickyard camp were brought to labour in the Ustasha hospital from 6 o'clock a.m. to 5 o'clock p.m. They were given "cornmeal porridge" – cornmeal cooked in water without any fats. We secretly gave them some bread and cigarettes, taking from ourselves, because we couldn't watch them searching the dump in quest for the patient's food remains during noon break. Their decay and weight loss were obvious until they completely disappeared and were replaced with other people with the same fortune. It was strictly forbidden to talk to them, under threat of encampment. We learned about events in the camp from professional mechanics and electricians who worked in our chambers /patient rooms, laboratory, X-ray machine room/. In the final period, there were murders of smaller groups of people in the camp until the final huge and terrible ending.

AN EXCERPT FROM A RECORD FROM HEARING OF DR
ARNOLD SCHÖN BEFORE THE STATE COMMISSION FOR
THE ESTABLISHING OF THE CRIMES OF THE OCCUPYING
FORCES AND THEIR HELPERS IN ZAGREB ON 15 JUNE 1945

носу на остале логораше, са обзиром на то да су били ослобођени тешких радова и над њима су ређе спровођене егзекуције.

Међутим, то не значи да су у потпуности били поштеђени страдања, а и „лијечнички рад био је врло напоран, одмора такоређи није било“, како је сведочио угледни лекар из Земуна др Арнолд Шен, заточеник Усташке болнице од септембра 1944. до априла 1945. године.

Сав лијечнички рад као и болничарски вршили су зајоченици, који су на тај рад у усташа. болници упућени из логора, где су прије тога борабили дуље или краће вријеме, некоји још од јодине 1941. Сјално се у комилексу зграда доирађивало, рушило, дизало, поправљало и усавршило. Болничка ашошка била је крајшо пона. Лијекови су набављени у Загребу, али великим дијелом је материјал досио у болницу пушем ошимања и љачке цивилних ашошка, на пр: из Новске, Нове Градишке, Бос. Дубице ишд. Ренштен ашараш и већи дио медицинс. ашарашуре донесени су из приваши. ординација ликвидираних жидовских лијечника на пр: дра Милана Собра, из хрв. Дубице, који је у 9 мјесецу 1942. ошјеран у логор и тамо на сшраховиши начин заједно са женом, кћери и родишљима жене измрцаљени поинули. /искојане су очи, језици одрезани, уши и нос!!!/. Нисам могао сазнаши који су шо усташе извршили по имену, једно да их је у логор сшравио поруч. Марјановић из Хрв. Дубице, који је после наводно ошшао у Њемачку.

Лијечници су морали обављаши и вањску службу, ш.ј. визише у мјесцу Јасеновцу код болесних чланова породице усташа, вазда уз пришњу оборужној усташе.

Логораша из циљане доведени су на шешак рад у усташку болницу у 6 саши упушро до 5 саши појодне. За храну су добивали „пору“ кукурузно брашно кухано у води без масши. Кримице смо им гавали круха и циареша, себи одкинувши, јер нисмо моли ледаша како су у подневном одмору са љубришиа избирали одшадке хране болесника. Њихово слабљење и омршављење било је очишо, док их није несшало, и дошли су друш људи на рад са исшом судбином. Разшвор с њима је био најсшројкије забрањен, пог логорисања. За дошајаје у логору сазнали смо од квалификованих радника механичара и елекшричара, који су радшили у нашим шросшоријама /болеснич. собама, лабораторишорију, ренштен соби/. У посьедње вријеме убијало се је у логору у мањим грушима, све до великој коначној и језовишој сшрешшја.

ИЗВОД ИЗ ЗАПИСНИКА О САСЛУШАЊУ ДР. АРНОЛДА ШЕНА ПРЕД ЗЕМАЉСКОМ КОМИСИЈОМ ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА У ЗАГРЕБУ ОД 15. 6. 1945.

Власт Независне државе Хрватске је већ у првим месецима свог постојања тежила да успостави званичне односе са Међународним Црвеним крстом у Женеви, како би задобила међународно признат статус.

Хрватски Црвени крст се првенствено занимао за заробљенике са територије новоосноване НДХ који су се, као припадници Војске Краљевине Југославије, нашли у немачким и италијанским ратним заробљеничким логорима или су као непријатељски држављани интернирани у логоре у Енглеској и у Сједињеним Америчким Државама. Што се Међународног Црвеног крста тиче, већ од почетка 1942. године, приликом посете др Рудолфа Вегелија (угледног представника МКЦ-а у Београду), истицано је неколико кључних проблема који су захтевали хитно решавање: проблем српских ратних заробљеника и цивилних заточеника у НДХ, отварање *Обавјештајној уреда* за ратне заробљенике, организација слања пакета из Београда за заточене у НДХ, захтеви за слање помоћи Јеврејима у хрватским концентрационим логорима, захтев за посету логорима итд. Имајући у виду стање на терену, др Вегели је предложио постављање сталног представника МЦК-а.

У извештају швајцарског конзула у Загребу за 1942. и 1943. годину „тврди се да је изрван повод за почетак преговора о именовану сталног представника МОЦК-а у Загребу била трагична судбина дјеце у НДХ, а само је у Загребу било око 10.000 дојенчади која су масовно умирала услијед недостатка млијека, лијекова и основних животних потрепштина“. У питању су била деца Козаре која су, већим делом, збринута захваљујући несебичној акцији Диане Будисављевић, Caritas-а и пожртвованих појединаца Црвеног крста и Одјела за скрб.

Ради решавање насталог проблема у Загребу је упућен др Роберт Ширмер, стални представник МКЦ-а при Трећем Рајху у Берлину, који се састао са министром иностраних послова НДХ Младеном Лорковићем и представницима ХЦК-а. У извештају швајцарског конзула наводи се да је др Ширмер тек „после доста потешкоћа прибавио усмено обећање власти

The authorities of the Independent State of Croatia aimed to come in touch with the International Red Cross in Geneva from the first months of its existence so that they could gain internationally recognised status.

The Croatian Red Cross was primarily interested in prisoners from the territory of the new-founded Independent state of Croatia (ISC) who found themselves in German and Italian prisoner-of-war camps as members of the Army of Yugoslavia, or who were imprisoned as enemy citizens in camps in England and The United States. As for the International Red Cross, on occasion of a visit by Dr Rudolf Voegeli (a distinguished representative of the IRC in Belgrade), several key problems were pointed out already from the beginning of 1942: problem of Serbian prisoners of war and civil captives in the ISC, establishment of the *Intelligence Office* for prisoners of war, establishment of places in Belgrade for sending packets for prisoners in the ISC, demands for sending help to the Jews in Croatian concentration camps, demands for enabling visits in the camps, etc. Considering the situation in the field, Dr Voegeli suggested establishment of a permanent IRC representative.

In a report by a Swiss consul in Zagreb for period of 1942 and 1943 it is said that “the real cause for starting negotiations for naming permanent representative of the IORC in Zagreb was a tragic fate of children in ISC; only in Zagreb there were about 10,000 babies who were dying in mass because of the lack of milk, medicines and basic life supplies”. These children were mostly children from Kozara who were saved thanks to unselfish action ran by Diana Budisavljević, Caritas and devoted individuals from the Department for Social Care.

In order to solve the problem, Dr Robert Schirmer, a permanent representative of the IRC of the Third Reich in Berlin, was sent to Zagreb to meet Minister of Foreign Affairs Mladen Lorković and representatives of the CRC. In the report of the Swiss consul, it is said that Dr Schirmer “managed to get an oral promise from the authorities that the permanent representative of the IORC will be established only after many difficulties. The authorities didn’t want to approve social care for Orthodox children, so the

ЈУЛИЈУС ШМИДЛИН СА ДР КУРТ ХУНОМ (KURT HÜHN), ПРЕДСЕДНИКОМ ДРУЖТВА ХРВАТСКОГ ЦРВЕНОГ КРИЖА, ЗАГРЕБ 1944. ГОДИНЕ. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-03176-13
JULIUS SCHMIDLIN WITH DR KURT HÜHN, PRESIDENT OF THE COMPANY OF CROATIAN RED CROSS, ZAGREB 1944
 (ICRC, V-P-HIST-03176-13)

ЈУЛИЈУС ШМИДЛИН У ПОСЕТИ ЛОКАЛНОМ ПРЕДСТАВНИШТВУ ЦРВЕНОГ КРСТА, ЗАГРЕБ 1944. ГОДИНЕ. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-03176-16
JULIUS SCHMIDLIN IN A VISIT TO THE LOCAL MISSION OF THE RED CROSS, ZAGREB 1944.
 (ICRC, V-P-HIST-03176-16)

Swiss consul was thinking of asking the Political Department of the Swiss Confederation Assembly to completely avoid all official positions in the ISC...”

As representatives of the IRC could only be Swiss citizens, it was decided that respected members of the local Swiss community should be sent to the new territories established in the war. A distinguished merchant and member of the Swiss community, Julius Schmidlin Junior, a son of Rudolph Schmidlin, who was on duty as the first Swiss consul in Zagreb from 1920 to 1926, was elected for that position.

After solving legal questions, Julius Schmidlin was appointed representative on 8 February 1943. As a man who knew the language and local happenings, Schmidlin didn't believe the Ustasha authorities, considering them as utter primitives deprived of understanding and consideration regarding questions of the inmates. And on the other side, in circles of the officials of the ISC, Schmidlin was considered as an *enfant terrible*. In multitude of his reports directed to the authorities, Schmidlin called on the fact that the ISC joined the Geneva Conventions from 1929 and that they had issued an official statement about implementation of the Geneva Convention on Prisoners of War in favour of civil captives on 31 January 1944 while continuously reminding of the following requests: establishment of the Infor-

око именовања сталног представника МОЦК-а. Власти нису жељеле одобрити социјалну скрб за православну дјецу па је швицарски конзул размишљао да од Политичког одсјека швицарског Савезног вијећа затражи потпуно заобилажење свих службених положаја у НДХ...”

С обзиром на то да су представници МЦК-а могли бити искључиво швајцарски држављани, одлучено је да се на положај представника на новим територијама успостављених ратом, постављају угледни припадници локалне швајцарске заједнице. Избор за такву позицију био је угледан трговац и члан швајцарске заједнице, Јулијус Шмидлин Млађи, син Рудолфа Шмидлина који је обављао дужност првог швајцарског конзула у Загребу у периоду од 1920. до 1926. године.

Након решавања правних питања Јулијус Шмидлин је на своју дужност ступио 8. фебруара 1943. године. Као човек који је добро познавао језик и локалне прилике, Шмидлин није веровао усташким властима сматрајући их, по питањима која се тичу интернираца, ултрапримитивцима лишених разумевања и обзира. И са друге стране, у круговима званичника НДХ Шмидлин је сматран за *enfant terrible*. Шмидлин се у мноштву дописа упућених надлежнима позивао на чињеницу да је НДХ приступила Женевским конвенцијама из 1929. године, а 31. јануара 1944. дала званичну изјаву о

примењивању конвенције о поступку са ратним заробљеницима у корист цивилних заточеника и непрестано подсећао на следеће молбе: оснивање Обавештајног уреда за ратне заробљенике, одлучни кораца у примени конвенције о логорима на интерниране цивиле, помоћ интернираним Јеврејима путем Међународног комитета Црвеног крста у Женеви; збрињавање православних у логорима, *de facto* признавање ухапшеним партизанима статус ратних заробљеника, пуштање деце из концентрационих логора, општа брига за логоре, посета делегата Међународног Одбора Црвеног Крста логорима.

Део поверљивој извештаја Јулијуса Шмидлина, делегата Међународног комитета Црвеног крста у Независној држави Хрватској, по питању његових активности у Независној држави Хрватској, послат Међународном комитету Црвеног крста у Женеви, на име др Жака Шеневјера, члана Међународног комитета Црвеног крста и директора Централне агенције за заштитенике рата.

Уколико разрешење ових питања, које нас толико интересује, буде позитивно, то би се у овом критичном тренутку било врло бишно. Намеран сам, колико будем могућности, да покренем и питање преосталих интернираца у логорима, како највећи део њих чине кристалне партизана, чији би положај у постојећим околностима могао бити повлашћен, односно који би имали права на то.

У претходних сам неколико недеља јако неколицине особа скренуо на наведене проблеме, те се њиховој интервенцији може приписао коначно пристојање разрешавању ових осталих питања. Сигурно нам на руку иде и кретање односа, како би иначе извесно било тешко у једној примитивној средини, лишеној разумевања и обзира, бавио се хуманитарним циљевима. Ово се односи на слој који је тренутно на власти.

Управо то чини годашњу тешкоћу. Надам се да ће се највише институције позабавити нашим захтевима. Посијава се, међутим, и питање да ли ће ниже институције пратићи њихова упутства. Ови су ултрапримитивци највећа опасност која вреба у овдашњем режиму. На пример уједнакви логора и слични, а по питањима која се тичу интернираца.

И овом сам питању поветио јако. У овом је смислу изузетно хвале вредна волонтери одређених организација да помоћу, наравно сасвим независно и поверљиво. Оваква је нејасна сарадња, уколико се ништа не буде променило на боље, уједно и једини начин да се помоћне. Ради се о личностима који су у оквирима своје основне делатности (лекари) успели да остваре контакте са овим извршним елементима. Њих желим на неки начин да привучем, како бих их придобио за нашу ствар, били надлежни са њима сагласни или не и без обзира на то колики би био материјални трошак. (Верујем да у циљу сачињавања луудских животиња ове не би требало штедејти; са мном би се по том питању, на пример, сложила М. Сали Мејер и била спремна да ми помоћне.) На крају крајева, од ових руководећих елемената зависи и став нижих инстанци у штеди да ли ће се на неки начин олакшати положај интернираца или не. У овом смислу ваља применити и да је питање интернираца у суштини у постојећој прејуженој овим појединцима; из Зајреба се све ређе контролише, како на путу вреба стожина опасности, од најдава авиона до покушаја убиства у возу.

У вези са последње наведеним ми је речено да су најважнији извршни органи под великим утицајем надбискупа, како се ради о људима блиским цркви. У том смислу сам се за помоћ обратио у надбискупу и, пошто сам му изложио сва питања, замолио га да утиче на ове људе. Обео ми је да неће покушати сам да изађе на крај са овим појединцима, већ да ће се обратити надлежнима у својој околини, како би они интервенисали у смислу наших потреба. Надам се да ће овај корак уродити плодом.

Као што можете закључити и на основу овог опис, смајрам да ће ускоро доћи тренутак када ће одлазећа администрација пристојити државичним мерама „ликвидације“ и то управо тамо где се налазе они најбеспоштнији – у логорима.

information centre for prisoners of war, decisive steps in implementation of the Convention of Camps on interned civilians, help for interned Jews by the International Red Cross Committee in Geneva, care of Orthodox Croats in camps, *de facto* recognition of the prisoner-of-war status to the arrested Partisans, release of children from the camps, general care for the camps, visit of delegates of the International Red Cross Committee to the camps.

A confidential report by Julius Schmidlin, a delegate of the International Red Cross Committee in the Independent State of Croatia, about his activities in the Independent State of Croatia, sent to the International Red Cross Committee in Geneva, addressed to Dr Jacques Chenevière, a member of the International Red Cross Committee and director of the Central Agency for Prisoners of War.

If these questions, of so many interests to us, were resolved positively, it would be very important in this critical moment. I have intention, if the opportunity may be, to raise a question of other inmates in the camps, as most of them are the Partisan supporters, whose position could be privileged in the given circumstances, that is, who would have right to it.

I have drawn the attention of some people to these problems in the last few weeks, so the final resolving of these remaining questions might be the consequence of their intervention. It is sure that we benefit from good relations, otherwise it would be difficult to do humanitarian work in such a primitive environment deprived of understanding and consideration. This refers to the present ruling class.

That is what makes it an additional hindrance. I hope that the highest institutions will deal with our requests. But the question, however, is whether the lower institutions would follow their directions. These ultra primitives are the greatest danger of the regime. For example, the camps' commanders and alike for the questions relating to the inmates

I gave attention to this question as well. In this sense, the will of certain organizations to help is very affirmative, completely informally and confidentially, of course. This direct cooperation, if nothing changes for the better, is the only way to help. These are people who managed to make contacts in realms of their principal work (doctors) with these executive elements. I want to attract them in some way so I would get their support, regardless of the authorities' consent or financial costs. (I believe that saving human's lives shouldn't make them save money; for example, M. Sali Mayer would agree with me on this question and be ready to help). In the end, the stance of lower instances to ease the position of the inmates in any way or not depends on these governing elements. It should be noted in this sense that the question of the inmates is basically completely handed in to these individuals: the inspections from Zagreb are rarer because there are many dangers in the way, from attacks from planes to assassination attempts in a train.

In relation to the last said, I was told that the most important governing organs are under strong archbishop's influence since these are people close to church. In that sense, I addressed the archbishop and presented him all the questions,

COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
AGENCE CENTRALE DES PRISONNIERS DE GUERRE

Délégation pour l'Etat indépendant de Croatie

ZAGREB, 24, PRERADOVIĆEVA UL.

TELEPHONE: 37-48
ADR. TELEGR.: SchmidtCro

Drž. komisija za otvaranje
skupštine i pregovora
Inv. br. 16.486-

ZAGREB, le 19. IV. 1944
Dr. M. Jurčić

Time, što je Nezavisna Država Hrvatska pristupila Ženevskim konvencijama od 1929, a dne 31. siječnja 1944 dala zvaničnu izjavu o primjenjivanju konvencije o postupku s ratnim zarobljenicima u korist civilnih zatočenika, čast je Delegaciji Međunarodnog Odbora Crvenoga Križa u ime Ženevskog Odbora podastrieti Ministarstvu Unutarnjih Poslova dolje navedene zamolbe:

1. Međunarodnom Odboru Crvenoga Križa izravno ili posredovanjem njegove Delegacije objaviti službene listine svih, na hrvatskom području nalazećih se logora civilnih zatočenika, nova osnivanja istih, kao i njima pripadajućih lazareta i bolnica.
2. Međunarodnom Odboru Crvenoga Križa izravno ili putem njegove Delegacije dostaviti službene poimenične listine svih civilnih zatočenika.
3. Omogućiti Delegaciji Međunarodnog Odbora Crvenoga Križa periodične posjete u toš. 1. navedenih logora.
4. Omogućiti ostvarenje posredovanja obavijesti, potraga i pomoćnih pošiljaka na civilne zatočenike u Hrvatskoj putem Međunarodnog Odbora Crvenoga Križa i nacionalnih društava Crvenoga Križa.
5. Međunarodnom Odboru Crvenoga Križa, odnosno njegovoj Delegaciji, objaviti vijesti o slučajevima smrti, o zdravstvenom stanju, zadobivanju rana, hospitalizaciji civilnih zatočenika u Hrvatskoj, kao i premještanju istih u druge logore.

Delegacija Međunarodnog Odbora Crvenoga Križa osjećala bi se zahvalno obvezana Ministarstvu Unutarnjih Poslova, kad bi se ovim zamolbama čim prije udovoljilo.

Delegacija Međunarodnog Odbora Crvenoga Križa koristi se ovom prilikom, da izrazi Ministarstvu Unutarnjih Poslova svoje visoko poštovanje.

Zagreb, 19. travnja 1944.

J. SCHMIDLIN
Délégué du Comité International
de la Croix Rouge pour
l'Etat indépendant de
Croatie.

P. H.

ДОПИС ЈУЛИЈУСА ШМИДЛИНА, ПРЕДСТАВНИКА МЕЂУНАРОДНОГ ЦРВЕНОГ КРСТА УПУЉЕН МИНИСТАРСТВУ УНУТАРЊИХ ПОСЛОВА НДХ, 19. АРПИЛА 1944. ГОДИНЕ. РЕФЕРЕНЦА: ВА, НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА, К. 267, Ф. 2, Д. 57/1

A MEMORANDUM SENT BY JULIUS SCHMIDLIN, AN INTERNATIONAL RED CROSS COMMITTEE REPRESENTATIVE, DIRECTED TO THE MINISTRY OF THE INTERIOR OF THE ISC, 19 APRIL 1944 (VA, NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA, K. 267, F. 2, D. 57/1)

asking him to influence these people. He promised not to deal with these individuals on his own, but that he would contact the authorities in his vicinity so that they could intervene in favour of our necessities. I hope that this step will be successful.

As you may conclude from this description, I think that soon the time will come when the leaving administration would take up drastic measures of "liquidations" right there where the most helpless ones abide - in camps.

That is why I would like to contribute, in the name of the International Committee of the Red Cross, to avoiding this situation in some way and to succeed in finally bringing up these elements of cooperation into practice up to this decisive moment.

JASENOVAČ
- TRAJNA
OPOMENA

JASENOVAČ
- A LASTING
WARNING

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA-MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA

GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST-ZAGREB

TAJNICTVO GLAVNOG RAVNATELJA

R.S.Taj.broj:2008/44

Zagreb, 4 srpnja 1944.

Predmet: Posjeti delegata Međunarodnog Odbora Crvenog Križa, logorima.

JŠ/KH 548.

Drž. komisija za otvaranje
skupštine i pregovora
Inv. br. 16.486-

COMITE INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE

AGENCE CENTRALE DES PRISONNIERS DE GUERRE

DELEGATION EN CROATIE

ZAGREB

VRLO POŠTOVANI GOSPODINE IZASLANIČE !

Savezno sa tamošnjim dopisom od 23. lipnja 1944.

saopćujemo:

Tokom tekućeg mjeseca biti će slobodan pozvati Vas da zajedno sa menom posjetite logore zatočenika.

Želim, da mi neodgodivost nekih tekućih poslova nije omogućila prije uputiti Vam ovaj poziv.

ZA DOM SPREMNI !

Glavni ravnatelj:
/Dr. M. Jurčić/

Broj, predmet i nadnevak isti.

1. Ministarstvo vanjskih poslova
2. Ministarstvo unutarnjih poslova
ured ministra
3. Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost
odsjeku za upravu logora

Zamolbom na znanje.

PRIMEN POSTE

5. VII. 1944

Glavni ravnatelj:

Dr. M. Jurčić

ПОЗИВ ДР М. ЈУРЧИЋА, ГЛАВНОГ РАВНАТЕЉА ЗА ЈАВНИ РЕД И СИГУРНОСТ УПУЉЕН ЈУЛИЈУСУ ШМИДЛИНУ ЗА ПОСЕТУ ЛОГОРИМА ЗАТОЧЕНИКА. РЕФЕРЕНЦА: ВА, НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА, К. 266, Ф. 2, Д. 2/1

AN INVITATION SENT BY DR M. JURČIĆ, A CHEF FOR PUBLIC ORDER AND SECURITY, TO JULIUS SCHMIDLIN TO VISIT INMATES IN THE CAMPS. (VA, NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA, K. 266, F. 2, D. 2/1)

Сіюїа желім да іюкушам да, у іме Међународної комісіїєїа Црвеної крста, бар на неки начин доірунесем іюме да се ово некако ізбеїне і да до ової іресудної ішренуїка на друїї начин іюсіїїнемо да различіїїї елемєїїї сарадње коначно дођу до изражаїа у іраксі.

ПРЕВОД СА НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА ДР МИЛАН РАДОВАНОВИЋ

Посета логорима делегата Међународног комитета Црвеног крста за НДХ, Јулијуса Шмидлина, обављена је у периоду од 14. до 17. јула 1944. године. Том приликом Шмидлин је обишао Логор III у Јасеновцу и Логор V (Стара Градишка), потом логорске економије у селима Јабланац и Гређани, као и Босанску Дубицу.

ЈУЛИЈУС ШМИДЛИН У ПОСЕТИ ЛОГОРУ ЈАСЕНОВАЦ. НА ФОТОГРАФИЈИ СУ: ЈУЛИЈУС ШМИДЛИН, ДЕЛЕГАТ МКЦ И ДР МИЛУТИН ЈУРЧИЋ, ГЛАВНИ РАВНАТЕЉ ГЛАВНОГ РАВНАТЕЉСТВА ЗА ЈАВНИ РЕД И СИГУРНОСТ. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-02763-31А

JULIUS SCHMIDLIN ON A VISIT TO JASENOVAC CAMP. IN THE PHOTO THERE ARE: JULIUS SCHMIDLIN, A DELEGATE OF IRC AND DR MILUTIN JURČIĆ, A CHIEF OF THE MAIN DEPARTMENT FOR PUBLIC ORDER AND SECURITY (ICRC-V-P-HIST-02763-31A)

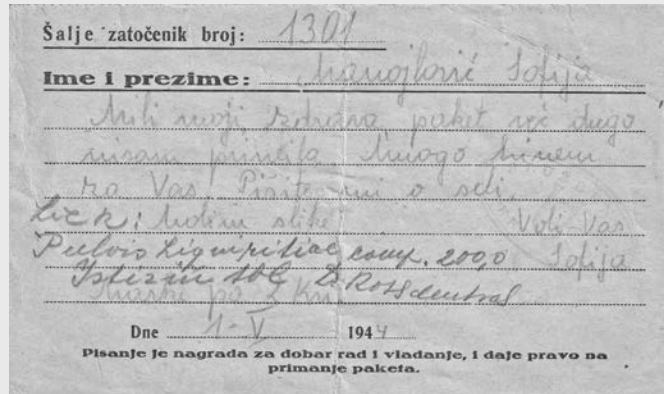
Усташка болница је била први објекат логорског комплекса који је обишао Шмидлин, а у тајном извештају од 2. августа 1944. године упућеном претпостављенима написао је:

На празник, поглавников рођендан, 14. јула, обишао сам различите грађевине изван логора, иако и усташку болницу. Руководилац исте је и сам бивши интернирац, који је накнадно ступио у службу усташа, по имену др Марин Јурчев, јако симпатичан човек. Помаже му официр усташкој санитарији, пошторучник Белушић (студент медицине). И он је, иакође, јако пријатан људић. Лекари који раде у овој болници су сви интернирци, Јевреји и хришћани. Представљена су ми четири лекара, од којих двојица Јевреја: др Клајн (хирург) и др Шпitzer (интерниста). Медицинско особље (помоћници) репродуковано је искључиво из редова интернираца. Болница је, сама по себи, добро опремљена, иако су грађевине које се користе (приземна трава од цице или дрвене бараке) примитивне. Просирана приземна зграда од цице само што није завршена и ускоро би требало да почне да се користи. Посебна се пажња посвећује одељењу за хирургију, како највећи број пацијената чине усташе рањене у рату. Болница обухвата и зубарску ординацију са модерном опремом (електрични апарати марке Сименс), као и два модерна рентген апарата. Тешка обољења интернираца, која се не могу лечити у логору, лече се у овој болници. Током моје посете, у болници су били смештени и цивилни пацијенти, док су остали били искључиво жртве несрећа (покушаји атентата током путовања железницом – мине) и рањене усташе. У овој је болници смештена и централна апотека, са прикљученом лабораторијом и фармацеутичком депоом, која ослужује логоре Јасеновац и Стара Градишка. Воде је двојица фармацеута (Јевреји-интернирци). Ова апотека служи снабдевању усташких и цивилних јединица, као и интернираца у Јасеновцу и Старој Градишци

The visit to the camp of a delegate of the International Committee of the Red Cross for ISC Julius Schmidlin occurred from 14 to 17 July 1944. On the occasion Schmidlin visited Jasenovac III in Jasenovac and Jasenovac V (Stara Gradiška), then the camp economy in Jablanica and Gredani village as well as Bosanska Dubica.

The Ustasha hospital was the first camp facility visited by Schmidlin. In a confidential report to his superiors from 2 August 1944, he wrote:

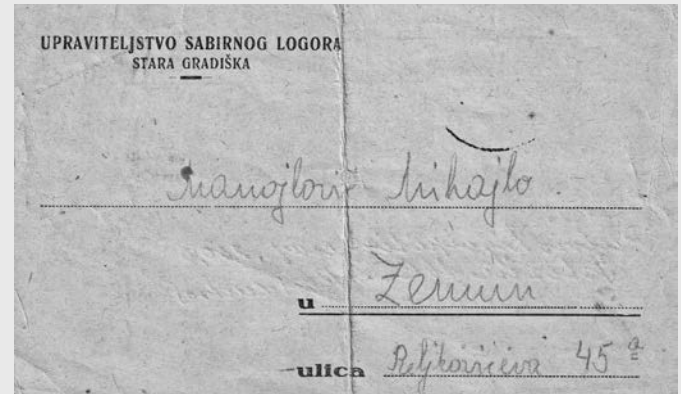
On a holiday, Poglavnik's birthday, on 14 July, I visited various facilities outside the camp, including the Ustasha hospital as well. The head of the hospital, Dr Marin Jurčev, a very kind man, was a former inmate himself who started working in the Ustasha service later on. An officer of the Ustasha ambulance, Lieutenant Belušić, (a medic) helps him. He is, also, a very pleasant man. All the doctors who work in this hospital are inmates, the Jews and Christians. I was introduced to four doctors, two of whom were the Jews: Dr Klein (a surgeon) and Dr Spitzer (an internist). The medical staff (assistants) are all recruited from the inmates. The hospital itself is well supplied, although the facilities in use (ground floor buildings made of bricks or wooden barracks) are primitive. A spacious ground floor building made of bricks is almost finished and it should start working soon. A special attention is given to the surgery department because the majority of the patients are the Ustashes injured in battles. There is a dental care office with modern apparatuses (electric machines by Siemens) as well as two modern X-ray machines. Severe illnesses of the inmates, which can't be treated in the camp, are treated in the hospital. During my visit, there were civilian patients there while the rest of them were only victims of accidents (assassination attempt during train trip – mines) and injured Ustashes. There is also a central pharmacy with a joint laboratory and pharmacist depot that serve Jasenovac and Stara Gradiška camps. It is

ДОПИСНИЦА СОФИЈЕ МАНОЈЛОВИЋ, ЗАТОЧЕНИЦЕ ЛОГОРА СТАРА ГРАДИШКА, УПУЋЕНА У ЗЕМУН, МИХАЈЛУ МАНОЈЛОВИЋУ, 1. МАЈА 1944. ГОДИНЕ. СОФИЈА МАНОЈЛОВИЋ ЈЕ УБИЈЕНА У УСКОКЦИМ ШУМАМА ИСТЕ, 1944. ГОДИНЕ. РЕФЕРЕНЦА: МЖГ, ЗБИРКА „ЕПИСТОЛА“, 227.

Један од начина добијања неопходних лекова за заточенике логора представљало је писање рецепата на дописницима. Такву ситуацију је описала Др Зора Фаист Радујков у својим сећањима, наводећи да је, заједно са Др Ана Ротдојч, на дописницима исписивала рецепте, на основу којих су лекови могли да се купе у загребачким апотекама. Ова дописница, са репептом и потписом др Ротдојч, сведочи управо о томе.

Др Ана Ротдојч (1915 Морска Собота – 1945 Јасеновац). Медицински факултет завршила у Београду. НОБ-у приступила по избијању устанка лечећи партизани и набављајући санитарски материјал. По хапшењу 1944. године послата у логор Стара Градишка. По укидању логора Стара Градишка, у септембру 1944. године, др Ротдојч је, заједно са др Зором Фајст, пребачена у логор Јасеновац. Убијена је 1945. године.

A POSTCARD WRITTEN BY SOFIJA MANOJLOVIĆ, A FEMALE INMATE IN JASENOVAC V – STARA GRADIŠKA CAMP, SENT TO MIHAJLO MANOJLOVIĆ IN ZEMUN ON 1 MAY 1944. SOFIJA MANOJLOVIĆ WAS KILLED IN USKOČKE ŠUME IN THE SAME YEAR. (MŽG, "EPISTLES" COLLECTION, 227.)

One of the ways for getting necessary medicines for the camp inmates was writing prescriptions on postcards. Such a situation was described by Dr Zora Faist Radujkov in her memoirs, saying that she, together with Dr Anna Roth-Deutsch, wrote prescriptions for medicines on postcards which could be used in pharmacies in Zagreb. This postcard, with prescription and signature by Dr Roth-Deutsch, testifies to this.

Dr Anna Roth-Deutsch (1915 Morska Sobota–1945 Jasenovac). She graduated from the Medical School in Belgrade. She joined People Liberation War (PLW) after the uprising had broken out, healing the Partisans and collecting medical materials. She was sent to Jasenovac V – Stara Gradiška camp after arrest in 1944. After the liquidation of Stara Gradiška camp in September 1944, Dr Rotdojč together with Dr Zora Faist was transported to Jasenovac camp. She was killed in 1945.

administered by three pharmacists (inmates-Jews). This pharmacy serves for supplying the Ustasha patrol units as well as the inmates in Jasenovac and Stara Gradiška.

During that day we visited the environment along the Sava River, that is, Drenov Bok, Krapje, Puska and Trebež where the Ustasha guards are located. It has to be noted that the area is highly threatened by the Partisans.

On the other side of the Sava River and to the east, where the Una River flows into it near Jasenovac, begins an area controlled by the Partisans. It especially refers to Kozara mountain that is some 20 kilometres to the south where there are even small field airports. The last station was Trebež that was continuously exposed to the Partisan's attacks.

During the evening of that day, I was allowed to closely communicate with the leading figures, so I could bring up all our questions and requests in an open conversation. It was really interesting to bring the problem of the inmates as the only one directly and without any reservations or retentions, to the elements who have been everything but keen on our intentions. It would be good to point out that in this environment decisions based on any right or conventions do not find any understanding. In this sense there isn't any sympathy, only egoism and interest. And for that reason, our goals can be reached only with the aid of movements of the big fronts. It is sad, but true.

У току овој дана обишли смо и околину, дуж реке Сава, на име месца Дренов Бок, Крапје, Пуска и Требеж, где се налазе усташке станице. У овом се смислу мора истаћи да крај јако угрожавају партизани. Са оне стране Саве и источно, код реке Уна која се улива код Јасеноваца, почиње подручје под контролом партизана. Посебно се ово односи на планину Козару, која лежи неких 20 километара јужно, где се чак налазе мали војски аеродроми. Последња станица је Требеж, бункер од дрвета и земље, који се налази неких 30 километара северозападно од Јасеноваца и који је изложен сталним нападима партизана.

Током вечери овој дана омогућено ми је да уоставим ближи контакт са већим људима, иако да сам могао у отвореном разговору да изнесем сва наша питања и прохтеве. Било је стварно интересантно да као једини, усред елементарних који су нашим намерама били све само не наклоњени, директно, без неких резерви или задршке, истакнем проблем бриге о интернирцима. Било би добро да наласим да у оваквом окружењу одлуке које почивају на било каквом праву или конвенцијам не налазе на разумевање. У овом смислу не постоји никаква предусређивост, већ искључиво егоизам и интерес. И због тога нам у остварењу наших циљева може помоћи само кретање великих фронтова. Тужно је, али истинито.

(ПРЕВОД СА НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА: ДР МИЛАН РАДОВАНОВИЋ)

СТРАДАЊА

Недуго након посете делегата Међународног одбора Црвеног Крста, г. Јулијуса Шмидлина, почела је да се остварује изречена бојазан — да ће „ускоро доћи тренутак када ће одлазећа администрација приступити драстичним мерама *ликвидације* и то управо тамо где се налазе они најбеспомоћнији – у логорима“.

Тако је већ у касно лето 1944. године започето страдање медицинског особља, када је разоткривена логорашка организација чији је циљ био побуна и бекство из логора. Део организације обухватио је Усташку као и логорску болницу, а предводио ју је лекар-заточеник др Мило Бошковић, специјалиста паразитологије из околине Бара, који је због илегалне комунистичке делатности ухапшен у Загребу 1942. године. Управник *Усташке болнице*, др Марин Јурчев, био је тесно повезан са логорашком организацијом, а пошто је био усташки официр, откривао је важне информације.

Када је организација откривена, њени чланови су похапшени, а затим јавно погубљени 21. септембра 1944. године. Из Усташке болнице тада су одведени и обешени управник болнице др Марин Јурчев; његова супруга, болничарка Марија (рођ. Дарбиновић); студенти медицине Иван Белужић и Абдулах Ресуловић; зуботехничар Лавослав-Милан Спицер-Милановић; немедицинско особље – Томислав Бахун, Милан Драгић, Вјекослав Ловрић, Мојзе Маестро, Миливој Милешевић, Јован Паљић, Фрањо Рукавина, Игнац Сојак и Милан Веселиновић. Управник логорске болнице др Мило Бошковић није обешен, него га је лично, из ватреног оружја, убио заповедник логора Динко Шакић.

После страдања др Марина Јурчева, руковођење Усташком болницом преузео је др Јосип Коморски, који се залагао да се особље болнице које је регрутовано међу заточеницима врати у логор, док би на њихово место дошли „усташки болничари и лијечници“. Већ на почетку његовог руковођења, одиграва се наредно велико страдање особља Усташке болнице.

SUFFERING

Not long after the visit of the delegate of the International Committee of the Red Cross, Mr Julius Schmidlin, his fear that “soon the time will come when the leaving administration would take up drastic measures of “liquidations” right there where the most helpless ones are – in camps” came true.

So, in the late summer, the suffering of the medical personnel began when an organization of the inmates, whose purpose was rebellion and breakout, was discovered. Members of the organization were in groups both in the Ustasha and the camp hospital and they were led by an inmate doctor Dr Milo Bošković, a specialist in parasitology from Bar, who was arrested because of illegal communist activity in Zagreb on 12 July 1942. The administrator of the *Ustasha hospital*, Dr Marin Jurčev, was closely connected with the camp's organization and, since being an Ustasha officer, he revealed to it important information.

When the organization was discovered, its members were arrested and publicly hanged on 21 September 1944. The following people were taken away from the Ustasha hospital and hanged: administrator of the hospital Dr Marin Jurčev; his wife, a nurse Marija (née Darbinović); medics Ivan Belužić i Abdulah Resulović; dentist technician Lavoslav-Milan Spitzer-Milanović; non-medical personnel – Tomislav Bahun, Milan Dragić, Vjekoslav Lovrić, Moje Maestro, Milivoj Milešević, Jovan Paljić, Franjo Rukavina, Ignac Sojak and Milan Veselinović. The administrator of the camp hospital Dr Milo Bošković wasn't hanged, but murdered by the camp commander Dinko Šakić himself.

When Dr Marin Jurčev died, the hospital administration was taken over by Dr Josip Komorski who advocated for the return of the inmates personnel to the camp and assignment of the “Ustasha medical personnel and doctors”. Right at the beginning of his administration, the next great suffering of the Ustasha hospital's personnel occurred.

On 24 October 1944, Dr Viktor Klajn-Gorski and Dr Gustav Leimdörfer, a dentist Dr Iso Weiss, a medic Radek Sattler and Siegfried Katz were taken away and killed.

On 19 September 1944, I was sent to Jasenovac camp according to a regulation by a criminal Jojo Sudar, an Ustasha Captain in Bosanska Dubica – reason – connection with Serbian inhabitants in Živaja, Šem and Dubica where I

ЈУЛИЈУС ШМИДЛИН У ПОСЕТИ ЛОГОРУ ЈАСЕНОВАЦ, 17. ЈУЛИ 1944. ГОДИНЕ. НА ФОТОГРАФИЈИ СЕ НАЛАЗЕ: ЈУЛИЈУС ШМИДЛИН, (СА ОЗНАКОМ МКЦ НА ЛЕВОЈ РУЦИ). ЛЕВО ОД ШМИДЛИНА ЈЕ ДР МИЛУТИН ЈУРЧИЋ И, У БЕЛОМ МАНТИЛУ, ДР МИЛО БОШКОВИЋ. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-02763-30A

JULIUS SCHMIDLIN DURING THE VISIT TO JASENOVAC CAMP ON 17 JULY 1944. IN THE PHOTO THERE ARE JULIUS SCHMIDLIN, (WITH LABEL IRC ON HIS LEFT ARM), DR MILUTIN JURČIĆ (TO THE LEFT) AND DR MILO BOŠKOVIĆ (IN A WHITE COAT). (ICRC, V-P-HIST-02763-30A)

conducted an active immunization /vaccination/ against typhoid fever on my own initiative, treated them for free, gave them medicines and bandage material.

THE CAMP:

I was directly brought to the Jasenovac I – Brickyard camp in a room, an office. A drunken Ustasha Lieutenant Ante Zrinskić /one of the greatest bloodthirsties/ came to me at night, I learned his name later, saying: “Here birdie, - because you gave medicines, Leucoplasts and bandages to the Partisans, you won’t go alive out of here.” Then, he went out and I heard a conversation – he reckoned my murder. He didn’t come back again. In the morning, I was taken to the Ustasha hospital where I found the following doctors: Dr Klein Vinko /a surgeon/, Leimdörfer Gustv /assistant/ Dr Spicer Pavao /a former primaries in Sisak and Pakrac, and here prim. of the Internal Medicine department/, Dr Kordić /in the ambulance/ Dr Jonić /an oculist/ and seven medical technicians and other assistant personnel. All of them came from the camp in which they had been from 1941 or 1942. On the same day when I was brought to the Ustasha hospital, on 20 September, they handed the hospital administrator, the Ustasha Sergeant Dr Marin Jurčev, Sergeant Belušić, the Ustasha supplier and couple of more medical technicians and doctors because of their connections with the Partisans. Other arrests were expected on

Дана 24. октобра 1944. године, одведени су и убијени лекари др Виктор Клајн-Горски и др Густав Лајмдерфер, стоматолог др Исо Вајс, студент медицине Радек Сатлер и Зигфрид Шустер.

Дне 19. септембра 1944. ошјеран у лојор Јасеновац по одредби зликовца Јоје Судара устџ. сајиника у Бос. Дубици. – разлој – везе са срџским сџановнишџвом у Живаји, Шашу и Дубици код којих сам власџишџом иницијатџивом џровео акџивну имунизатџију / цијејљење / џројџив џрбуш. џџифуса, лијечеио их бесџлајно, давао лијекове и завојни маџеријал.

ЛОГОР:

Одведен сам равно на цијлану у Јасеновцу у неку собу, канцеларију. У ноћи уђе к мени џришџишџ устџ. џоручник Анџе Зринушџћ /један од највећих крволока/ – за име сам му џослије сазнао /са ријечима: „Ево џџишџице, - џишџо си давао џрџишџизанима лијекове, леукојласџа и увоја, одавле нећеш жив изаћи.“ Послије је изашао, чуо сам неки разговор – рачунао са мојом ликвидатџијом. Није се више враишо. Уђујџру сам одведен у устџашку болницу, џдје сам зашџекао слиједете лијечнике: др. Клајн Винко /ошџерашор/, Лајмдерфер Густав /асисџтенџи/ Др. Сџишџер Павео /бџвиши џримариј у Сиску и Пакрацу, а шџу џрим. Инџшерној ојдџела/, др. Кордџић /у амбуланџишџи/ Др. Јонић /окулисџта/ и 7 медицџинара и друго џомоћ. особље. Сви су они доведени из лојора џдје су већином били већ од 1941-1942 џод. Исџишџ дан 20. сепџишџ. кад сам доведен у устџаш. болницу објесили су ујравнишџља болнице устџ. нађџ. Др. Марина Јурчева, нађџор. Белушџића, ус. ошџкрбника болнице и још

ЗБОТЕХНИЧАР МИЛАН МИЛАНОВИЋ ШНИМЉЕН 17. ЈУЛА 1944. ГОДИНЕ, ПРИЛИКОМ ПОСЕТЕ ЈУЛИЈУСА ШМИДЛИНА ЛОГОРУ ЈАСЕНОВАЦ. МИЛАН МИЛАНОВИЋ ЈЕ УБИЈЕН 21. СЕПТЕМБРА 1944. ГОДИНЕ. РЕФЕРЕНЦА: ICRC, V-P-HIST-02763-27A

A DENTIST TECHNICIAN MILAN MILANOVIĆ PHOTOGRAPHED ON 17 JULY 1944 DURING THE VISIT OF JULIUS SCHMIDLIN TO JASENOVAC CAMP. MILAN MILANOVIĆ WAS MURDERED ON 21 SEPTEMBER 1944. (ICRC, V-P-HIST-02763-27A)

неке медицинаре и др. ради везе са партизанима. Том приликом очекивала су се и друја хайшења унутар болнице, али та су услједила истиом мјесецу дана касније /око 23–24. окт./ . Када су усташе до зуби наоружани ушли изненада у болницу везали др. Клајна, др. Лајмгерфера, 6 медицинара и 9 од помоћног особља, те их одвели у лојор, где су њихови сви ликвидирани. било ми је јасно да сам оне прве ноћи само за то остао жив, јер би иначе њихова болница остала без довољно лијечника, а бројно стање било је скоро 200 болесника и усташа, домобрана, Шваба и цивилних болесника /усташки породични чланови/. Лијечнички рад био је врло најоран, одмора њихови није било. Довели су из лојора у Старај Градишци још хирурга Др. Липковића Рудолфа /Жидова/ и из јасеновацкој лојора колеџицу Зору Фајст. Имали су намеру нас све лијечнике коначно стићи у лојор и мјесто нас довести усташке лијечнике из Зајреба. Др. Коморски лијечник од свега двије године, циник, арогантан, незналица, подмукао, наскоро отијерао у лојор Др. Кордића и медицинара Карла Леви – одишовао у Зајреб до усташке лијечнике и медицинаре, али вратио се празних руку. Због тога неуспјех није остварена намера, „Уст. здружа“ у Јасеновићу да њихове бомбардовања лојорских фабрика /ланчара/ отијерају у лојор нас све лијечнике и медиц. помоћ. особље.

ИЗВОД ИЗ ЗАПИСНИКА О САСЛУШАЊУ ДР. АРНОЛДА ШЕНА ПРЕД ЗЕМАЉСКОМ КОМИСИЈОМ ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОККУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА У ЗАГРЕБУ ОД 15. 6. 1945

the occasion, but they occurred a month later /around 23–24 October/. When armed to the teeth Ustashes suddenly broken into the hospital, tied up Dr Klein, Dr Leimdörfer, six medical technicians and 9 assistant personnel and brought them to the camp where all of them were gradually murdered, it became clear to me that I stayed alive on the first night because their hospital would lack enough doctors and there were almost 200 patients and the Ustashes, Home guard soldiers, Swabians and civilians /the Ustashes' family members/. The doctors' job was very hard, there almost was no time for rest. Surgeon Dr Lipkovitz Rudolph /a Jew/ was also taken from Stara Gradiška camp as well as colleague Zora Faist. The intention was to finally put all of us, the remaining doctors, in jail and bring doctors from Zagreb. Soon, Dr Komorski, a doctor for only two years, a cynic, arrogant, ignorant, cunning sent away to the camp Dr Kordić and medical technician Karl Levi – then, he travelled to Zagreb in order to bring the Ustasha doctors and medical technicians, but came back empty-handed. Because of that failure, the intention of the “Ustasha brigade” to send away all of the doctors and medical technicians to the camp after bombing of the camp factories /chain-making workshop/ wasn't fulfilled.

AN EXCERPT FROM THE MINUTES FROM HEARING OF DR ARNOLD SCHÖN BEFORE THE STATE COMMISSION FOR THE ESTABLISHING OF THE CRIMES OF THE OCCUPYING FORCES AND THEIR HELPERS IN ZAGREB ON 15 JUNE 1945

THE RETREAT

The administrator of the Ustasha hospital in its final days was Dr Ivo Fabijanac, a former surgeon in The State Hospital in Sarajevo and a health officer in the quarters of the First Defensive Brigade under command of Maks Luburić. Since Dr Fabijanac aimed to form a mobile hospital, because of the front's movement, Dr Dragutin Kon, Dr Pavao Spicer, Dr Rudolf Lipkovic, Dr Zora Faist, Dr Ivo Jonjić, as well as assistant personnel – Jakob Danon, Šalom Danon, Margita Fürst and Giordana Mandić – were taken away from the Ustasha hospital to the west on military trucks. Several days earlier Dr Arnold Schön left the Ustasha hospital since he was sent to escort two sick Ustashes. All of the rest of the staff were murdered and the Ustasha hospital complex was abandoned after that.

The survivor staff of the Ustasha hospital was moving towards Zagreb through Lonja and Sisak where they were boarded on a so-called hospital train and directed to Maribor on 7 May 1945. However, on 9 May, just before Maribor, the train was stopped by the units of the Yugoslav Army and all in the train's composition were captured. Nine of those evacuated from the Ustasha hospital were released just after Giordana Mandić succeeded in sneaking out and explaining to the field command in Maribor who they were and how they found themselves among the Ustashes.

The hospital was moved to Lonja village in late March and early April 1945 because the front was coming near since our army progressed. Only the operating theatre and six rooms remained in Jasenovac until 20 April. Actually, the operating theatre and nine of us (five inmate doctors and four other staff) were evacuated as the most essential medical staff to Lonja village at midnight, between 20 and 21 April, just before the final destruction of the camp. In an improvised hospital in a school, we were working day and night because there were more and more severely injured soldiers to whom we amputated arms and legs, took out bullets and shrapnels, treated wounds and so on. The narcosis during the operations was given by Dr Dragutin Kon, a dentist specialist. We survived hard days and hours. We were monitored by a "patient" Sergeant known for the bad, Jozo Stojčić (his one

ПОВЛАЧЕЊЕ

Управник *Усташке болнице* у њеним посљедњим данима био је др Иво Фабијанац, некадашњи хирург у Државној болници у Сарајеву и референт за здравство у штабу Првог усташког обрмбеног здруга, под командом Макса Лубурића. Пошто је др Фабијанац настојао да оформи покретну болницу, услед померања фронта, из Усташке болнице су 23. априла 1945. војним камионима у правцу запада одведени др Драгутин Кон, др Пavao Спицер, др Рудолф Липковић, др Зора Фаист, др Иво Јоњић, као и помоћно особље – Јакоб Данон, Шалом Данон, Маргита Фирст и Ђордана Мандић. Неколико дана раније, Усташку болницу је напустио др Арнолд Шен, пошто је одређен као пратња двојици болесних усташа. Све преостало особље је убијено, након чега је комплекс Усташке болнице напуштен.

Преживело особље *Усташке болнице* кретало се преко Лоње и Сиска ка Загребу, где је 7. маја 1945. године укрцано у тзв. болнички воз и упућено ка Марибору. Међутим, 9. маја, нешто пре Марибора, воз је заустављен од стране јединица Југословенске армије, а сви затечени у композицији су заробљени. Деветоро евакуисаних из Усташке болнице пуштено је на слободу тек пошто је Ђордана Мандић успела да се искраде и у команди места у Марибору објасни ко су они и одакле међу усташама.

Болница је крајем марта и почетком априла 1945. године пресељена у село Лоњу јер се фронт све више приближавао, пошто је наша војска најреговала. Једино су операциона сала и шест соба остале у Јасеновцу до 20. априла. Тога дана, заправо у поноћ, између 20. и 21. априла, неспоредно пред коначно уништење логора, повучена је и операциона сала и нас деветоро заточеника као најнеопходније медицинско особље (5 лекара и четворо осталој особља) у место Лоњу. У импровизованој болници у једној школи радили смо дану и ноћу јер се скупљало све више тежких рањеника којима смо ампутирали руке, ноге, вадиле мейке и телере, обрађивали ране, ишд. наркозу је при операцијама давао др Драгутић Кон, иначе специјалиста за зубне болести. Проживљавали смо тежке дане и часове. На нас је при раду скупљало „болесник“ најпорушнички, по злу чувени Јозо Стојчић (имао је једну руку у тису збој прелома а друга му је раније била ампутирана) који је вршио дужности пољичкој повјереника при болници. Осим њега, водник Мандушић, исти познати ликвидатор, распоређивао је посебан вод усташа-чаркара који су скупљали, дану и ноћу, сиражарили у соби и испред собе у којој смо се сви ми налазили за време крајкопјатној одмора и у којој смо спајали.

KRUGOJAVKA

Zaprimljeno na krugopostaj: arajevo	Pod brojem: 487	Dana: 27.2.45	u 1516 sati
Predano krugopostaj: zgb.2	Pod brojem: 4742	Dana: 28.2.45	u 0706 sati

Za koga: ZDRAVSTVENI ODJEL
Spoj:

Spoj Vaš 981 tajno.
 Razriješen dužnosti liječnika **Dr Fabijanac Ivo**.
 Zapovjedi stožera puk. Luburića odredjen za zdravstvenog izvijestitelja istog stožera.

Broj 146 tajno vojbol

Očevidni broj Tajnostajnos	R a d	Dan	Mjes.	Godina	Sat i min.	P o d p i s

ТЕЛЕГРАМ ОД 27. ФЕБРУАРА 1945. У КОЈЕМ ЈЕ САОПШТЕНО ДА ЈЕ ДР ИВО ФАБИЈАНАЦ ПО ЗАПОВЕСТИ СТОЖЕРА ЛУБРИЋА ОДРЕЂЕН ЗА ЗДРАВСТВЕНОГ ИЗВЈЕСТИТЕЉА.
 РЕФЕРЕНЦА: ВА, НЕЗАВИСНА ДРЖАВА ХРВАТСКА, К. 97VII, Ф. 2, Д. 43/1

A TELEGRAM FROM 27 FEBRUARY 1945 IN WHICH IT IS REPORTED THAT DR IVO FABIJANAC IS CHOSEN FOR A HEALTH REPORTER BY THE ORDER OF COMMANDANT LUBURIC (VA, NEZAVISNA DRZAVA HRVATSKA, K. 97VII, F. 2, D. 43/1)

27. априла 1945. године евакуисани су и последњи болесници јер је цела болница била пребачена у Сисак, а ми смо остали у Лоњи. Ујравник болнице др Иво Фабијанак, усташки бојник, оишао је својим колима према фронту. Сви смо били зашворени, у нашој соби кад је др П. Шпицер, који је имао ванредан слух, чуо разговор у суседној соби. У њој су се најпоручнији Сијојчић и остале усјаше договарале како ће приликом повлачења ликвидирати докторе и остале особље у шуми између Лоње и Сиска. Чекали смо несигурно долазак ујравника који је у сивари оишао да истражи Макса Лубурића. Ишао је да од својих зашведника свих лојора у НДХ истражи одобрење да се лекари и особље болнице не ликвидирају, с обзиром на велики број рањеника које он сам, иако је био сиручи хирург, не може да обради и ојсрби. Чекали смо сажима и у једном моменту у великој нервној напетости др Иво Јоњић, који је иначе у лојору радио у пријемној амбуланци, узео је чашу са водом да попије смртну дозу морфијума. Сви смо ми шаку дозу морфијума раније добили од ајошкарка-зајоченика Јоже Шенауера (који је на жалост и са осталим зајоченицима на раду у болници ликвидан дан после наше повлачења у Лоњу). Сјерчили смо др И. Јоњића у њом покушају. У међувремену је др Д. Кон усјео да каже воднику Мандушићу да смо чули њихове разговоре и да истражи само да нас ликвидирају на достојан начин – мејком, јер смо лечењем и ојерисањем бројних усташких рањеника барем јо „заслужили“.

Време је сјоро појицијало, од минути чинили су нам се сати, ујравника нема, а ноћ је све дубља. Хоће ли ујошше доћи? Губимо наду. Тада је зајоченица Ђордана Мандић, зајоченица-болничарка, зајевала, а за њом и ми остали...

Међујим, ујравник је ипак дошао са њовљим вестима. Лекари и особље (инструментарка Маријина Фирси, болничарка Ђордана Мандић, бербер Јакица Данон и његов ојац који је стерилисао материјал) морају да иду са болницом у Сисак. На нашу молбу возио се и ујравник са нама у неким војним санистетским колима, а своју лимузину прејустило је ликвидатору Јози Сијојчићу. Након неколико дана рада у Сиску, иако је у једној школи, повлачење се насјавља у Зајреб а одајле 7. маја у Словенију. Тачно 9. маја 1945. године ослобођена сам на железничкој станици села Раче испред Марибора. Остали лекари и здравствено особље ослобођени су дан касније у Марибору. Сви смо одмах сјуишли у санистету III Ј. А. Примом нас је иадашњи начелник санистету друг др Душан Савић-Дога. Са хируршким покрећном пољском болницом (ХППБ) III Ј.А повучена сам јула месеца у Нови Сад и од иада сјално живим у овом граду.

hand was in plaster due to fracture and the other one was amputated earlier on) who was on duty as a political commissioner in the hospital. Besides him, Sergeant Mandušić, also a well-known murderer, deployed a special squad of the Ustasha soldiers who constantly, day and night, guarded inside and in front of the room where we all slept during a short break. The last patients were evacuated on 27 April 1945 because the whole hospital was transferred to Sisak and we stayed in Lonja village. The administrator of the hospital Dr Ivo Fabijanac, an Ustasha Major, went to the front in his car. We were all closed in our room when Dr P. Spitzer, who had exceptional hearing, overheard a conversation in the next room. Lieutenant Stojčić and other Ustashes were discussing killing all the doctors and other staff during the retreat in a forest between Lonja and Sisak. We were waiting for the administrator to return since he had actually gone to look for Maks Luburić. He went to ask approval from that commandant of all the camps in the ISC not to liquidate the doctors and the hospital staff since there were many patients whom he, despite being a surgeon, couldn't process and take care of on his own. We were waiting for hours and in one moment, in great nervous distress, Dr Ivo Jonjić, who worked in the reception ambulance in the camp, took a glass of water to drink the lethal dose of morphine. We all got such a dose of morphine from a pharmacist-inmate Joža Schönauer (who was unfortunately murdered with other inmates who worked in the hospital two days after our retreat to Lonja) earlier on. We prevented Dr I. Jonjić from doing that. In the meantime, Dr D. Kon managed to tell Sergeant Mandušić that we had heard their conversations and all that he was asking was that we should be liquidated in a dignified manner – by bullet – because we “had deserved” it by healing and operating many of the injured Ustashes.

The time was passing slowly, minutes were hours, administrator was still away, and the night was all deeper. Was he going to come anyway? We were losing hope. Then, an inmate-nurse Giordana Mandić started singing and we followed...

The administrator came with positive news, though. The doctors and other staff (instrument nurse Margita Fürst, a nurse Giordana Mandić, a barber Jakica Danon and his father who sterilized material) had to go with the hospital to Sisak. The administrator was driven with us on our request in a military ambulance and he left his limousine to a murderer Joža Stojčić. After several days, also in a school in Sisak, we continued with the retreat to Zagreb and then to Slovenia on 7 May. I was liberated on a railway station in Rača village before Maribor exactly on 9 May 1945. The rest of the doctors and medical staff were liberated a day later in Maribor. We all joined medical service III of the Y. A. We were received by then chief of the medical service comrade Dr Dušan Savić-Doda. I was transferred with the surgical mobile field hospital (SMFH) III of the Y.A. to Novi Sad in July where I have lived since then.

ХИПОКРАТ
У ЖИЦАМА
HIPPOCRATES
IN WIRES

THE PRESENT STATE

From the whole complex of the former Ustasha death camp Jasenovac, only two authentic buildings remained – former pharmacy and laboratory as well as the shed where the inmate doctors were accommodated. Granny Ljuba Klincov, who was the owner of the houses used for purposes of the Ustasha hospital, gave away her estate to a monastery dedicated to the Nativity of St. John the Baptist in Jasenovac in 2017. Thanks to the diligent work of the monastery's sisterhood, clergy of the Eparchy of Pakrac and Slavonia and His Grace Bishop Jovan Culibrk, these facilities are in the ownership of the Serbian Orthodox Church today.

It can be said that these last facilities that were in service of Jasenovac camp are saved to these days by a pure miracle. In order that they could stay in memory of the next generations, urgent works on restoration and conservation are necessary to be done, so we use this opportunity to call all the authorities and individuals of good will to take part in this process.

**ДЕТАЉИ НЕКАДАШЊЕ АПОТЕКЕ УСТАШКЕ БОЛНИЦЕ.
СНИМЉЕНО 22. АПРИЛА 2017. ГОДИНЕ. ФОТО: РАТКО РАДАНОВИЋ**
**A DETAIL OF THE FORMER PHARMACY IN THE USTASHA HOSPITAL.
CAPTURED ON 22 APRIL 2017 (PHOTO BY RATKO RADANOVIĆ)**

САДАШЊЕ СТАЊЕ

Од читавог комплекса усташког логора смрти Јасеновац остала су сачувана само два аутентична објекта – некадашња апотека и лабораторија као и штагаљ у којем су били смештени лекари-заточеници. Бака Љуба Клинцов, у чијем власништву се налазило имање и куће које су биле коришћене за потребе Усташке болнице, је 2017. године имање поклонила манастиру Рођења Светог Јована Крститеља у Јасеновцу. Захваљујући преданом раду сестринства манастира Јасеновац, клиру Епархије пакрачко-славонске и његовог преосвештенства владике Јована Ђулибрка, ови објекти данас представљају власништво Српске православне цркве.

**ЉУБА КЛИНЦОВ ПРИМА БЛАГОСЛОВ
МИТРОПОЛИТА ЦРНОГОРСКО-ПРИМОРСКОГ
ГОСПОДИНА АМФИЛОХИЈА, СНИМЉЕНО 22.
АПРИЛА 2017. ФОТО: РАТКО РАДАНОВИЋ**

**LJUBA KLINCIV RECEIVES A BLESSING FROM
ARCHBISHOP OF MONTENEGRO AND PRIMORJE
AMFILOHIJE, CAPTURED ON 22 APRIL 2017.
(PHOTO BY RATKO RADANOVIĆ)**

БИОГРАФИЈЕ ЛЕКАРА, МЕДИЦИНСКОГ И ПОМОЋНОГ ОСОБЉА

BIOGRAPHIES OF DOCTORS, MEDICAL AND ASSISTANT PERSONNEL

ПРЕЖИВЕЛИ ЛЕКАРИ

Др ЗЕЦ НЕДЕЉКО (Мостар, 1899–1971, Сарајево)

Студије медицине завршава у Бечу и усавршава се на Неуропсихијатријског клиници код професора *Julius Wagner-Jauregg-a*. Због својих левицарских опредељења дуго година је радио по забаченим местима Македоније и Босне. Специјализацију је положио 1934. године на Клиници за душевне болести у Београду. Године 1940. почиње да ради на неуропсихијатријском одељењу Опште државне болнице у Сарајеву. Током рата део особља сарајевске болнице се организује, па поред прикупљања помоћи у санитарском материјалу пружа уточиште и за илегалце које је, путем лажних дијагноза, требало заштити и склонити. Приликом бекства из болнице секретарке Месног комитета КПЈ Сарајево, Олге Марасовић, Др Не-

ПРЕЖИВЕЛИ ЛЕКАРИ-ЗАТОЧЕНИЦИ УСТАШКЕ БОЛНИЦЕ У ЈАСЕНОВЦУ, СНИМЉЕНО НЕПОСРЕДНО ПОСЛЕ ОСЛОБОЂЕЊА. НА ФОТОГРАФИЈИ СЕ НАЛАЗЕ: ДР ДРАГУТИН КОН, ДР ЗОРА ФАИСТ, ДР ИВО ЈОЊИЋ, ДР РУДОЛФ ЛИПКОВИЦ, ДР ПАВАО ШПИЦЕР И МАЈОР ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ ДР БОРИС РАИЧ. ПРИВАТНО ВЛАСНИШТВО.

SURVIVING DOCTORS-INMATES OF THE USTASHA HOSPITAL IN JASENOVAC, CAPTURED IMMEDIATELY AFTER THE LIBERATION. IN THE PHOTO THERE ARE: DR DRAGUTIN KON, DR ZORA FAIST, DR IVO JONJIĆ, DR RUDOLF LIPKOVITZ, DR PAVAO SPITZER AND DR BORIS RAIC A MAJOR IN THE YUGOSLAV ARMY. REFERENCE: ARCHIVE OF THE RADUJKOV FAMILY

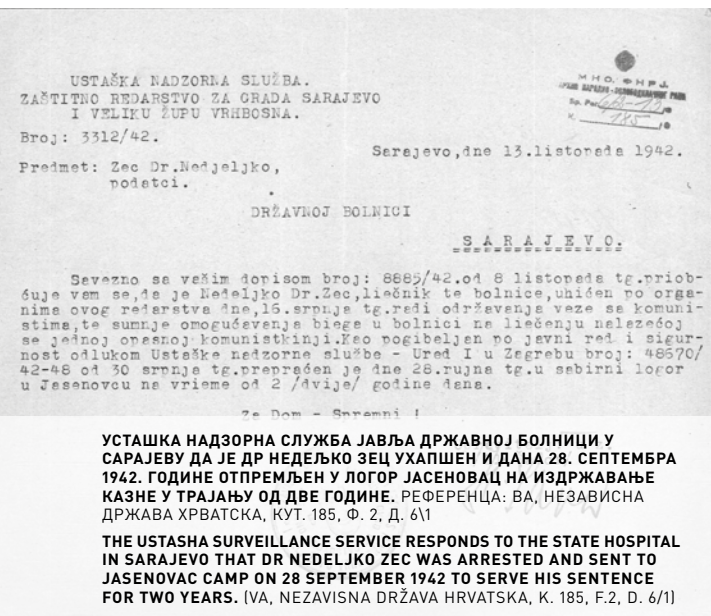
DOCTORS CAMP SURVIVORS

Dr ZEC NEDELJKO (Mostar, 1899–1971, Sarajevo). He completed medical studies in Vienna and specialised at the Neuropsychiatric Clinic under professor Julius Wagner-Jauregg. Because of his leftist views, he worked in remote villages in Macedonia and Bosnia. He completed specialisation in 1934 at the Clinic for Mental Health in Belgrade. He started working at the Neuropsychiatry Department in the Public State Hospital in Sarajevo. During the war, a part of the personnel in the hospital in Sarajevo organised medical supplies and sanctuary for the illegals who were to be protected and hidden with the aid of false diagnoses. Dr Nedeljko Zec was arrested with a bigger group of medical workers during the escape of a secretary of the Place Committee of CPY in Sarajevo Olga Marasović from the hospital and he was sent to serve his sentence in Jasenovac camp for two years. Only five from this group survived: Fanica Ažman, Jozo Čupić, Meho Hačimić, Zaim Topčić and Dr Nedeljko Zec. After the war, Dr Nedeljko Zec became the first minister of the People's Health of the PR Bosnia and Herzegovina and as a minister he officially opened Medical School in Sarajevo where he stayed as the head of the Department of Neuropsychiatry and the head of the Clinic for Nervous and Mental Diseases. He won many prizes and recognitions. He was a member of the Scientific Society of Bosnia and Herzegovina since 1952 and a regular member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina since its establishment in 1966. His testimony to Jasenovac camp was first published in 1961.

Dr JONJIĆ (STJEPAN) IVO (Zenica, 1897–1986, Novi Sad)

He finished primary school in Zenica, gymnasium in Sarajevo and Medical School in Vienna in 1923. He specialised in ophthalmology in Vienna, Subotica, Novi Sad and Belgrade. Since the occupation, he was in the position of the head of the school polyclinic and the Ophthalmology Department of the People's Health Centre in Subotica. After the establishment of ISC he was the head of the People's Health Center in Osijek and Varaždin.

ХИПОКРАТ
У ЖИЦАМА
HIPPOCRATES
IN WIRES

Because of his collaboration with People's Liberation Movement (PLM), he was interned in Stara Gradiška and then in Jasenovac where he was sent to the Ustasha hospital in which he stayed until the camp's final liquidation. Together with a group of medical personnel, he was in escort of the Ustasha units on their way to Maribor where he was liberated by units of the Yugoslav army on 9 May 1945. During the retreat to Lonja village, Dr Jonjić intended to drink an ampule with poison, but Dr Zora Faist prevented him from doing that. After the war, he lived and worked in Novi Sad where he opened a private ophthalmology office after working in the Military hospital and Rail ambulance for a short time. He died in Novi Sad in 1986.

Dr KOHN DRAGUTIN (Stara Plošćica near Bjelovar 1904–1997, Zagreb)

After completing Medical School in Zagreb, and specializing in mouth and dental diseases in Vienna, Belgrade and Zagreb, Dr Kohn started working as the first dental specialist in Varaždin. In the end of 1941, he was arrested as a Jew and, together with his wife and daughter, he was sent to Jasenovac camp where he was assigned to work in the camp's hospital and after that was set on duty as the head of dental department in the Ustasha hospital. By order of the Ustasha criminal Ante Zrinskić, Dragutin's wife Tea and daughter Vilma were chosen for liquidation in Donja Gradičina one night. Even though all of the doctors, led by Dr Marin Jurčev, engaged to prevent their liquidation, there was no help. On top of that, Ante Zrinskić demanded from

dečko Zec biva uhapšen sa većom grupom zdravstvenih radnika i poslat na izdržavanje kazne od dve godine u logor Jasenovac. Od te grupe sarajevskih zdravstvenih radnika, logor je preživelo samo njih petoro: Fanića Ajman, Jozo Ćupić, Meho Haćimić, Zaim Topčić i Dr Nedeljko Zec. После Другог светског рата, Др Недељко Зец постаје први министар Народног здравља НР Босне и Херцеговине, као министар званично отвара Медицински факултет у Сарајеву, на којем ће остати на месту шефа Катедре за неуропсихијатрију и шефа Клинике за нервне и душевне болести. Добитник многих награда и признања. Члан Научног друштва БиХ од 1952. године а од оснивања Академије наука и умјетности БиХ 1966. године постаје њен редовни члан.

Сведочанство у логору Јасеновац први пут је објавио 1961. године.

Др ЈОЊИЋ (СТЈЕПАН) ИВО (Зеница, 1897–1986, Нови Сад)

Основну школу завршио у Зеници, гимназију у Сарајеву а медицински факултет у Бечу 1923. године. специјализацију из офталмологије обављао је у Бечу, Суботици, Новом Саду и Београду. До окупације априла 1941. године налазио се на месту шефа школске поликлинике и очног одељења дома народног здравља у Суботици. По успостављању НДХ био је управник дома народног здравља у Осјеку и Варајдину.

Због сарадње са НОП-ом, интерниран је у Стару Градишку па потом у Јасеновац, где је распоређен у Усташку болницу, у којој је остао као заточеник до коначне ликвидације логора. Заједно са групом медикара пратио је усташке јединице до Марибора, гдје су га 9. маја 1945. године ослободиле јединице Југословенске армије. Приликом повлачења у селу Лоња др Јоњић је намјеравао да испије ампулу са отровом, али га је др Зора Фајст у томе спријечила. Након рата живео је и радио у Новом Саду, где је након краћег рада у Војној болници и железничкој амбуланти отворио приватну офталмолошку ординацију. Преминуо је у Новом Саду 1986. године.

Др КОН ДРАГУТИН (Стара Плошћина код Бјеловара 1904–1997, Загреб)

Завршивши Медицински факултет у Загребу, а потом и специјализацију за болести уста и зуба у Бечу, Београду и Загребу, Др Кон се запошљава као први специјалиста стоматологије у Варајдину. Крајем 1941. године Др Драгутин Кон је уhapшен као Јеврејин и, заједно са супругом и ћерком, одведен у јасеновачки логор и распоређен на рад у логорску болницу, па потом постављен за начелника зубне амбуланте у Усташкој болници. По налогу усташког злочинца Анте Зринушића, Драгутинова супруга Теа и ћерка Вилма су једне вечери одређене за ликвидацију у Доњој Градини. Иако су се сви лечници болнице, на челу с др Марином Јурчевим, ангажовали како би спречили њихову ликвидацију, помоћи није било. Надасве је Анте Зринушић једнога дана у амбуланту тражио од Др Кона да му свира на виолини. У Усташкој болници се налазио до коначне ликвидације логора када се заједно са групом медикара повлачио до Марибора. Након ослобођења радио је као управник амбуланте III Армије. Умро је у Загребу 18. августа 1997. године.

JASENOVAČ
– TRAJNA
OPOMENA

JASENOVAČ
– A LASTING
WARNING

when he, as a Jew, was first directed to Stara Gradiška and then to Jasenovac on duty in the Ustasha hospital. His son Mladen and wife Vjera were killed on 23 April 1945. The rest of the family members of Dr Lipkovitz perished in the Ustasha and Nazi camps: father Maks and wife Julijana, sister Olga and brothers Emil and Aleksandar-Šani with their families. Dr Lipkovitz was saved in the vicinity of Maribor together with other doctors-inmates of the Ustasha hospital. He immediately joined the reception hospital of the III Army where he welcomed the end of the war. He married again after the war and started a new family. His surgeon service in the Yugoslav People's Army took him to Subotica and Skoplje where he died on 8 October 1954.

Dr NIKOLIĆ NIKOLA (Duvno, 1896–1986, Zagreb). He was a member of Young Bosnia and participant in the October Revolution; a friend of Dr Mladen Stojanović. He studied medicine in Zagreb; an epidemiologist. As a member of the CPY and collaborator of the PLM, he was arrested and sent to Jasenovac camp in July 1942 where he worked in the Ustasha hospital. He was exchanged for injured German soldiers in February 1943 and was in the Medical service of the Head Command of the PLAY and, after that, the head of the Medical Department in the Military Mission of PLAY in Bari. In the Yugoslav ministry in Switzerland, he organized an exhibition on the crimes during the war. His book *Jasenovac camp* was published in 1948. He was arrested because of the pro-Soviet stances after Yugoslav-USSR split and interned in Goli otok camp. He died on 17 May 1986 in Zagreb.

Dr PAVLETIĆ IVAN (Bakar, 1914–1984, Belgrade). He completed Medical School in Zagreb and started specialization in surgery. He was interned in Jasenovac camp as a sympathizer of PLM where he worked in the Ustasha hospital in 1942. The Partisans put the name of Ivica Pavletić in the list for exchange several times. The Pavletić spouses were liberated in an exchange on 27 March 1943 near Kalinovik. Dr Nikola Nikolić, Vuk Vernić, Ivo Frol, Adolf Pondelja were also liberated from Jasenovac camp on the occasion. He joined PLAY, was a doctor in the 1st Proletarian Brigade and 2nd Proletarian Division. He was the first afterwar head of the Main Military Hospital in Belgrade. He died in 1986.

Dr PAVLETIĆ RUŽICA (Kreševo, 1919 - ?, Belgrade)

She was born in Kreševo in Bosnia. She was a doctor and a wife of Dr Ivica Pavletić, a surgeon from Zagreb. She was arrested at the end of 1942 and after three months spent in prison in Savska Cesta, she was sent to Jasenovac camp where she was captured for a month. There, she found her husband who was arrested at the end of 1941. She was assigned to work in the Ustasha hospital in Jasenovac village. Ružica and Ivica continued their life in Belgrade after the war.

PIŤAMIĆ TOMO (Trbovlje, 1921–1976, Zagreb) – a medic; he survived the war, completed medicine studies and worked in Medical School in Sarajevo and Clinical Centre in Zagreb. He was a respected pediatrician. He died on 20 October 1976 in Zagreb.

ма Усташке болнице, спасен у околини Марибора. Одмах се укључио у рад прихватне болнице III армије гдје је дочекао крај рата. Након рата се поново оженио и засновао породицу. Као хирурга Југословенске народне армије, служба га је одвела у Суботицу и Скопље, где се упокојио 8. октобра 1954. године.

Др НИКОЛИЋ НИКОЛА (Дувно, 1896–1986, Загреб). Младобосанац и учесник Октобарске револуције; пријатељ др Младена Стојановића. Медицинску студирао у Загребу, епидемиолог. Као члан КПЈ и сарадник НОП-а јула 1942. године је ухапшен и послан у Јасеновац, где ради у Усташкој болници. Размењен је за заробљене Немце фебруара 1943. године и био је у Санитетском одсеку Врховног штаба НОВЈ, а потом и шеф Медицинског одељења у војној мисији НОВЈ у Барију. У југословенском посланству у Швајцарској је организовао изложбу о злочинима за време рата. Књигу *Јасеновачки логор* објавио је 1948. године. Ухапшен је због просовјетских ставова након сукоба Југославије са СССР и интерниран у логор на Голототку. Упокојио се 17. маја 1986. године у Загребу.

Др ПАВЛЕТИЋ ИВАН (Бакар, 1914–1984, Београд). Медицински факултет завршио је у Загребу и почео специјализацију из хирургије. Као симпатизер Народноослободилачког покрета 1942. године интерниран је у Јасеновац, где је радио у Усташкој болници. Партизани су у неколико наврата стављали име Ивице Павлетића у спискове заточеника за размену из логора. До размене, када су ослобођени супружници Павлетић, дошло је 27. марта 1943. године код Калиновика. Том приликом су из јасеновачког логора ослобођени и Др Никола Николић, Вук Вернић, Иво Фрол, Адолф Пондеља. Из логора се придружио НОВЈ, те је био лекар у 1. пролетерској бригади и 2. пролетерској дивизији. Био је први послератни начелник Главне војне болнице у Београду. Умро је 1986. године.

Др ПАВЛЕТИЋ РУЖИЦА (Крешево, 1919 -?, Београд)

Рођена 1919. године у Крешеву у Босни. Била је лечница и супруга Др Ивице Павлетића, хирурга из Загреба. Ухапшена крајем 1942. године и након три месеца проведена у затвору у Савској цести упућена у Јасеновац где је била заточена око месец дана. У Јасеновцу је затекла супруга који је ухапшен још крајем 1941. године. Распооређена је у усташку болницу у месту Јасеновац. Ружица и Ивица су, након рата, живот наставили у Београду.

ПИТАМИЋ ТОМО (Трбовље, 1921–1976, Загреб)

Студент медицине; преживео је рат, завршио је медицину, и радио је на Медицинском факултету у Сарајеву и на клиничком центру у Загребу. Био је цењени педијатар. Упокојио се 20. октобра 1976. у Загребу.

ФАИСТ ЗОРА (Моровић код Шида, 1919–2004, Нови Сад)

Школско и универзитетско образовање је стекла у Загребу. Током студија медицине приступа левичарским студентским круговима. Године

ЗОРА ФАИСТ СА КОЛЕГИНИЦАМА НА СТУДЕНТСКОЈ ПРАКСИ У ЗАГРЕБАЧКОМ ПОРОДИЛИШТУ 1942. ГОДИНЕ. НА ФОТОГРАФИЈИ: З. ФАИСТ (У СРЕДИНИ) Н. ЦАРИЋ (ПРВА С ЛЕВЕ СТРАНЕ), Х. РАЗИЈА (ДРУГА С ЛЕВЕ СТРАНЕ), НЕДА ЦУЦУЛИЋ (ДРУГА С ДЕСНЕ СТРАНЕ) И БОЖЕНА ХИЛГЕРТ (ПРВА С ДЕСНЕ СТРАНЕ). ПРИВАТНО ВЛАСНИШТВО.

ZORA FAIST WITH HER COLLEAGUES ON STUDENT INTERNSHIP IN MATERNITY HOSPITAL IN ZAGREB 1942. IN THE PHOTO: ZORA FAIST (IN THE MIDDLE), N. CARIĆ (THE FIRST ON THE LEFT), H. RAZIJA (THE SECOND ON THE LEFT), NEDA CUCULIĆ (THE SECOND ON THE RIGHT) AND BOŽENA HILGERT (THE FIRST ON THE RIGHT). A PHOTO FROM THE RADUJKOV FAMILY ARCHIVE.

ЗОРА ФАИСТ РАДУЈКОВ. ПРИВАТНО ВЛАСНИШТВО.

ЗОРА ФАИСТ РАДУЈКОВ. ПРИВАТНО ВЛАСНИШТВО.

1939. у загребачкој посластичарници „Мињон“ среће се са Јосипом Брозом, Тошом Станивуковићем и Радомиром Радујковим, када је договорено да буде курир Централног комитета. Са Брозом се срела још једном у кући Веде Загорац, у предграђу Загреба, када је ради одржавања курирске везе повезао са Хертотом Хас.

Дипломирала је на Медицинском факултету у Загребу 31. марта 1944. године, а 18. априла је ухапшена и осуђена на две године боравка у логору. У логору Стара Градишка заточена је од 31. маја 1944. године. У амбуланти у склопу хрватског женског логора, др Фајст започиње своју прву лијечничку праксу бринући и о заточеницама у Кули. Од родитеља је путем пакета у логору добила медицински прибор. Како лијекова у логору готово да и није било, др Фаист је заједно с др. Аном Ротдојч писала рецепте на логорским дописницама. У вријеме једне од највећих епидемија дизентерије, у љето 1944. године, Стару Градишку је посјетила делегација Међународног црвеног крста из Швајцарске. Том приликом је др Фаист показала неизмјерну храброст када је у присуству усташице Маје Буждон представнику МКЦ-а Јулијусу Шмидлину на течном немачком језику описала право стање болесника и затражила медицинску помоћ. Од пристигле помоћи до заточеника није дошло ништа изузев једне од тражених намирница за дијетно лијечење (герштли). Касније, када је пребачена у Усташку болницу у самом Јасеновцу, др Фајст је имала прилике видјети у апотеци Усташке болнице.

Када је почела постепена ликвидација логора Стара Градишка, Зора Фаист је 10. октобра 1944. године пребачена са још 140 заточеница у Ја-

FAIST ZORA (Morović near Šid, 1919–2004, Novi Sad)

She earned her primary and university education in Zagreb. She joined the leftist students' circles during her medical studies. She met Josip Broz, Toša Stanivuković and Radomir Radujkov in a confectioner's shop in Zagreb in 1939 when they made an agreement that she would be a courier of the Head Command. She met Tito one more time in the house of Veda Zagorac, in a suburb of Zagreb, when he connected her with Herta Has for the purpose of maintaining courier connections.

She graduated from the Medical School in Zagreb on 31 March 1944 and on 18 April she was arrested and sentenced to two years in a camp. She was interned in Stara Gradiška camp from 31 May 1944. Dr Faist started her first medical practice in the ambulance in Croatian women's camp while taking care of the inmates in Kula as well. She got medical supplies in packets sent by her parents. As there almost weren't any medicines in the camp, Dr Faist together with Dr Ana Roth-Deutsch wrote prescriptions for medicines on camp's postcards. In the time of one of the greatest epidemics of dysentery, in the summer 1944, a delegation of the International Red Cross from Switzerland visited Stara Gradiška. She showed exceptional bravery on the occasion since she described the real state of the inmates to a representative of the IRC Julius Schmidlin and asked for medical help in fluent German despite the presence of the Ustasha woman Maja Buždon. The inmates didn't get anything from the sent help except for one of the demanded nourishments for dietary treatment (barley). Later, when she was transferred to the Ustasha hospital in the very Jasenovac, Dr Faist had the opportunity to see it in the pharmacy in the Ustasha hospital.

When gradual liquidation of Stara Gradiška camp commenced, Zora Faist was transferred together with 140 female inmates to Jasenovac where she first worked in women's ambulance and then in the Ustasha hospital.

After salvation from the camp, she worked as a doctor in the reception hospital of the III Army from where she was demobilised in late January 1952 starting specialization in internist medicine that she practiced in the Vojvodina Province hospital in Novi Sad. She was appointed head of the clinical laboratory in 1958 and she spent the rest of her working age in areas of hematology and histology. Since the first generation of a newly established Medical School in Novi Sad, Dr Zora Radujkov started working as a lecturer. She published 94 scientific and specialist works. She was decorated with the Medal of Merits for the People of the III class (1947), the Medal of Labor (1962), the Medal of Merits for the People with silver rays (1973), and the Medal of the Republic with a silver wreath.

Dr Schön (VATROSLAV) ARNOLD (1886, Vinkovci –1987, Israel)

After gymnasium that he had finished in his birth town, he completed his studies in medicine in Vienna and specialised in Berlin and Dresden. Dr Schön was a much loved doctor in Zemun who most often didn't charge poor families. Upon the establishment of the Ustasha administration in Zemun, Dr Schön, as a Jew, was fired from his service and soon interned in military barracks in Zemun. In the autumn 1941, by order of the Ministry of Public Health of ISC, he was sent to Hrvatska Dubica to prevent typhus epidemics. He was arrested on 18 September because he was helping the Serbs in the vicinity of Dubica and transported to Jasenovac where he worked in the Ustasha hospital as a doctor-inmate. During the retreat, he welcomed the Partisans in Zagreb. After the war, he returned to his service back in Zemun and became a president of the Medical Society Zemun. He made aliyah and settled in Kibbutz Gat where he died in 1987, being 101 years old.

Dr SPITZER PAVAO (Zagreb, 1900–1968, Zagreb)

He finished Medical School in his birth town and found employment in the State Hospital in Sisak. He met war being the head of the Internal Medicine Department in the State Hospital in Pakrac where he was arrested as a Jew together with his family at night between 18 and 19 May 1942 after which all of them were transferred to Jasenovac camp. His wife, a three-year-old daughter and mother were murdered after five days in the camp. Dr Spitzer stood out for his dedication which made him the most loved among the inmates. By the request of Dr Marin Jurčev, he was moved to the Ustasha hospital where he stayed until the liquidation of the camp. In the retreat to Maribor, he managed to jump out from the transport. After the war, he worked in a reception hospital of III Army and then, as the head of the Internal Medicine Department in the Public Hospital in Novi Sad after which he returned to Zagreb. He died in Zagreb on 17 October 1968.

сеновац, где је радила прво у женској логорској амбуланти а потом у Усташкој болници.

Након спашавања из логора радила је као лекар у прихватној болници III армије ЈА, одакле је демобилисана крајем јануара 1952. године са започетом специјализацијом из интерне медицине коју је обављала у Покрајинској болници у Новом Саду. Н дужност шефа клиничке лабораторије ступила је 1958. година и на подручју хематологије и цитологије остала до краја радног века. Године 1962. оснива се Медицински факултет у Новом Саду и др Зора Радујков се од прве генерације студената ангажовала на као предавач. Објавила је 94 научна и стручна рада. Од одликовања добила је Орден заслуга за народ III реда (1947), Орден рада (1962), Орден заслуга за народ са сребрним зрацима (1973) и Орден Републике са сребрним венцем.

Др ШОН (ВАТРОСЛАВ) АРНОЛД (1886, Винковци–1987, Израел)

Након похађања гимназије у родном граду, студије медицине завршава у Бечу завршава, док је специјализацију обавио у Берлину и Дрездену. Др Шен је у Земуну био омиљени лекар, који од сиромашнијих породица најчешће није узимао новац. По успостављању усташке власти у Земуну др Шен је као Јеврејин отпуштен из службе и убрзо интерниран у земунску касарну. У јесен 1941. по налогу Министарства здравства НДХ спроведен је у Хрватску Дубицу на послове сузбијања тифуса. Због помагања Србима у околини Дубице 18. септембра је ухапшен и спроведен у Јасеновац, гдје је као заточеник радио у Усташкој болници. У повлачењу, дочекао је долазак партизана у Загреб. Након Другог свјетског рата др Шен је враћен на дужност коју је обављао у Земуну и постао је предсједник Лекарског друштва Земун. Године 1948. се одселио у Израел, настанивши се у кибуцу Гат, где је преминуо 1987, у 101. години живота.

Др ШПИЦЕР ПАВАО (Загреб, 1900–1968, Загреб)

У родном граду је завршио Медицински факултет, након чега се запослио у Сиску у државној болници. Почетак рата затиче га на месту шефа интерног одељења Државне болнице у Пакрацу, гдје је заједно са својом породицом као Јеврејин ухапшен у ноћи између 18. и 19. маја 1942. године, након чега су сви убрзо пребачени у логор Јасеновац. Његова супруга, трогодишња ћерка и мајка су убијени након пет дана проведених у логору. Др Спицер се као групник логорске болнице истицао пожртвовањем, због чега је био омиљен међу затвореницима. Средином 1943. године, по захтеву Др Марина Јурчева премештен је у Усташку болницу у којој се налазио све до ликвидације логора. У повлачењу болнице према Марибору успео је да искочи из транспорта. Након ослобођења радио је као лекар у прихватној болници III Армије, па као шеф интерног одељења новосадске болнице, након чега се вратио у Загреб. У Загребу је и умро, 17. октобра 1968. године.

Др БОЦАК (ЈУРАЈ) ЈУРАЈ (Грац, 1910–1942, Јасеновац)

Син чувеног, истоименог, лекара-стоматолога др Јураја Боцака. Радио је као доцент Медицинског факултета. Члан Комунистичке партије од 1941. године. проваљен након што је Анкица Сертић Цинципинка открила његово деловање на прикупљању санитарског материјала и инструмената за устанике на Кордуну, Петрову Гору и Шамарицу. Због веза његове породице (зубари породице др Мачека али и деце Анте Павелића) није одмах стрељан, већ послат у логор на две године. Међутим, то га није спасило страдања, пошто га је одао „неки железничар по коме је он слао писмо жени“ а писати ван допуштења логорске управе је било под смртном казном забрањено. По сведочанствима др Боцака је стрељао Томислав Филиповић Мајсторовић или Цивидини.

Др БОШКОВИЋ (ИВАН) МИЛО (Горњи Брчели, Црмница 1911–1944)

Након гимназије завршене на Цетињу студирао је медицину у Болоњи и потом специјализовао паразитологију. На путу према ослобођеној територији је ухапшен у Загребу 16. јула 1942. године. Након мучења у затвору, упућен је у логор Стара Градишка, где је указивао медицинску помоћ заточеницима, да би у мају 1943. године био пребачен у логор Јасеновац. Логорска управа га је распоредила на рад у Усташку болницу. На овом месту је Др Бошковић учествовао у формирању логорског комитета КП, који је, у циљу ослобођења логора, а уз помоћ мештана Јасеновца и околних села, ступио у везу са партизанима у Славонији. Приликом сусрета са делегатом Међународног Црвеног Крста, Јулијуса Шмидина, који је 17. јула 1944. године посетио логор Јасеновац, др Миле Бошковић је, у циљу сузбијања злоупотребе од логорских власти постао „заточенички повереник задужен за надзор прерасподјеле помоћи заточеницима. Тако је, унаточ забранама власти НДХ, Шмидлин успио договорити начин примитака пакета с помоћи те евиденцију о њезину примитку, а др Бошковић је требао бити вјеродостојни извор на терен који је требао обављати контролу да је међународна помоћ коју је МЦК осигуравао изравно, односно преко Жидовске општине из Загреба, била достављена и расподијељена заточеницима у логору.“ Међутим, августа 1944. године усташе су откриле активности логорског комитета, након чега су уследила страховита мучења његових чланова, да би 21. септембра 1944. године били изведени пред вешала. На овом месту се др Мило Бошковић обратио заповеднику логора, усташком поручнику Динку Шакићу, тражећи да умре по црногорском обичају, од метка, те га је Шакић лично убио. Бошковић је проглашен Народним херојем 1953. године.

Др ГРОС (ИСИДОР) ХЕРМАН (Карловац, 1894–1943) – Медицински факултет у Загребу завршио је 1921. године. Живио је у Загребу; ожењен Јулијом Грос. Крајем 1941. године одведен је у Јасеновац гдје је радио у Усташкој болници и био убијен 22. новембра 1943. године.

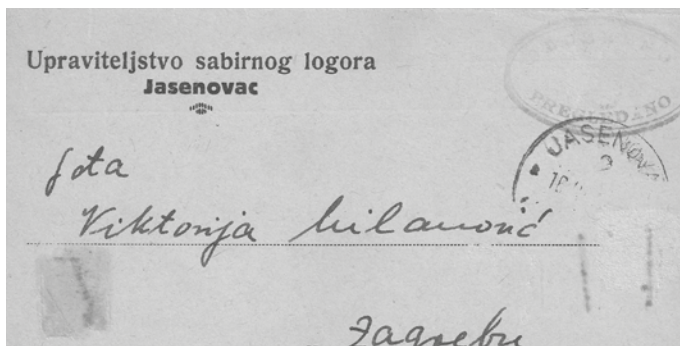
Dr BOCAK (JURAJ) JURAJ (Grac, 1910–1942, Jasenovac)

A son of a famous father who was a doctor-dentist with the same name, Dr Juraj Bocak. He worked as a docent on Medical School. A member of the Communist Party since 1941, he was twiggged after Ankica Sertić Cincipinka uncovered his activity on collecting medical supplies and instruments for the rebels in Kordun, Petrova Gora and Šamarica. Because of the connection of his family (they were dentists of Dr Maček's family and of children of Ante Pavelić), he wasn't shot immediately, but he was sent to a camp for two years. However, that didn't save him from perishing since he was told on by "a trainman to whom he had sent a letter for his wife" and writing without permission was forbidden under the death sentence. According to testimonies, Dr Bocak was shot by Tomislav Filipović Majstorović, or Cividini.

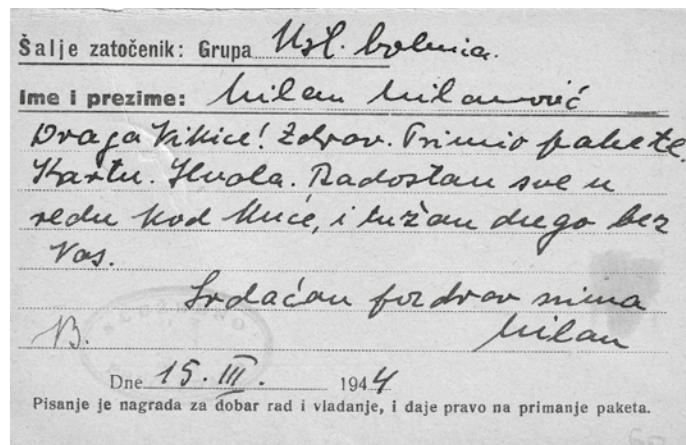
Dr BOŠKOVIĆ (IVAN) MILO (Gornji Brčeli, Crmnicа 1911–1944)

After finishing gymnasium in Cetinje, he studied medicine in Bologna and then specialised in parasitology. He was arrested on his way to liberated territories in Zagreb on 16 July 1942. After he had been tortured in prison, he was sent to Stara Gradiška camp where he provided medical help for the inmates and in May 1943, he was transferred to Jasenovac camp. He was assigned to work in the Ustasha hospital by the camp's authorities. There, Dr Bošković participated in formation of the camp's CP Committee and for the aim of liberation of the camp, with the aid of the inhabitants of Jasenovac village and nearby places, he connected with the Partisans in Slavonia. During a meeting with the delegate of the International Red Cross Julius Schmidlin, in order to prevent abuse by the camp's authorities, Dr Mile Bošković became "an inmates' commissioner in charge of surveillance of the shares of the received help given to the inmates. Thus, despite a ban by the authorities of the ISC, Schmidlin managed to agree on the way in which the aid was to be shared as well as a log on its reception and Dr Bošković was to be a true source in the field who was to inspect that the international help provided by the IRC was directly delivered and shared to the inmates in the camp, that is, by the Jewish community from Zagreb." However, in August 1944, the Ustashes discovered activities of the camp's committee after which horrible tortures of its members occurred and on 21 September 1944, they were brought out to scaffolds. In this place Dr Milo Bošković addressed the camp's commandant, the Ustasha Lieutenant Dinko Šakić, asking him to die according to Montenegrin custom, by bullet, so, Šakić killed him personally. Bošković was declared a People's Hero in 1953.

Dr GROSS (ISIDOR) HERMAN (Karlovac, 1894–1943) – He finished Medical School in Zagreb in 1921. He lived in Zagreb; he was married to Julia Gros. In late 1941 he was taken away to Jasenovac where he worked in the Ustasha hospital and was murdered on 22 November 1943.

ДОПИСНИЦА КОЈУ ЈЕ МИЛАН МИЛАНОВИЋ, ИЗ УСТАШКЕ БОЛНИЦЕ ДАНА 15. МАРТА 1944, НАПИСАО СУПРУЗИ ВИКТОРИЈИ. РЕФЕРЕНЦА: МЖГ, ЗБИРКА ЕПИСТОЛА, 200
 A POSTCARD SENT BY MILAN MILANOVIĆ FROM THE USTASHA HOSPITAL TO HIS WIFE VIKTORIA ON 15 MARCH 1944 (MŽG, EPISTLES COLLECTION, 200)

Dr GROSS-SPERBER (ABRAHAM-DAVID) JULIJA (Stanislavov, Austro-Hungary 1904–1943) – a wife of Dr Herman Gros. She finished Medical School in Zagreb in 1924 and specialised in dental medicine. In late 1941 she was taken away to Jasenovac where she worked in the Ustasha hospital and was murdered on 22 November 1943.

Dr JURČEV (ANTE) MARIN (Kaštel Novi, 1911–1944) finished his medical studies in Zagreb and then started specialization in a hospital in Belgrade. He was arrested on 14 January 1942. He was deported from Zagreb to Jasenovac in the same year where he, having gained affection of Maks Luburić, became the head administrator of the Ustasha hospital. Despite the fact that he could have left the camp, Dr Jurčev decided to stay and continue to help the inmates and even managed to provide liberation for some of them. He was hanged together with his wife on 21 September 1944 because of collaboration with the camp's party organization and providing help for the inmates.

Dr KLEIN-GORSKI (MATIJA) VIKTOR-VILKO (Slavonski Brod, 1912) – he finished medicine in Zagreb in 1939. He worked as a doctor in the State Hospital in Slavenska Požega. He was arrested together with a nurse Olga Reiner in 1942 and sent to Stara Gradiška camp from where he was transported to Jasenovac and appointed as a surgeon in the Ustasha hospital. He was murdered on 24 October 1941 by the Ustrashas, most probably in Gradina or Donja Gradina together with Dr Gustav Leimdörfer and dental technician Krešimir Tušek.

Dr KORDIĆ (IVAN) FRANJO (Osijek, ?–1945) – a doctor, murdered on 21 or 22 April 1945.

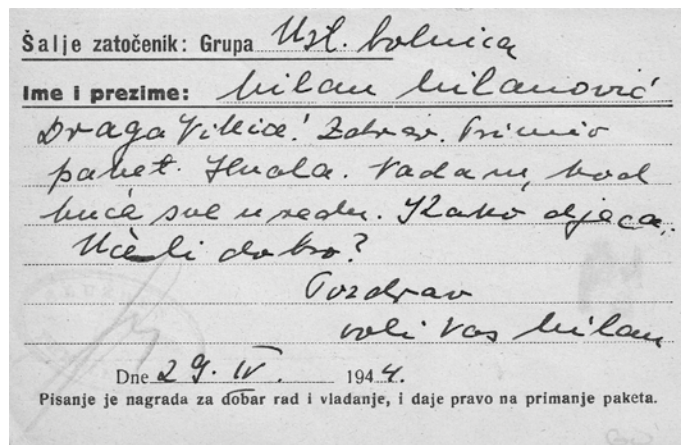
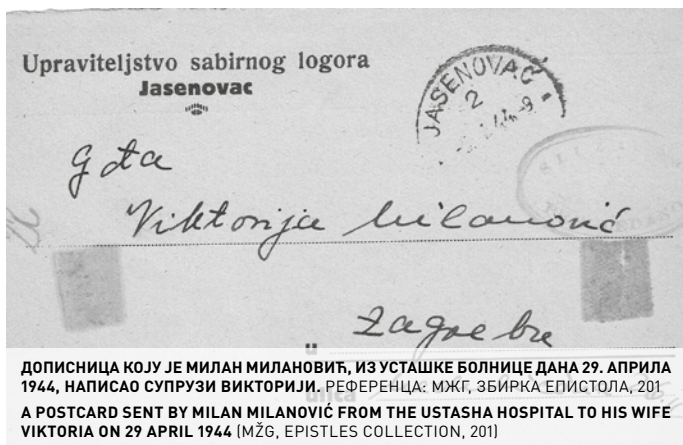
Dr ГРОС-СПЕРБЕР (АБРАХАМ-ДАВИД) ЈУЛИЈА (Станиславов, Аустро Угарска 1904–1943) – Супруга др Хермана Гроса. Медицински факултет завршила 1924. године у Загребу и специјализовала стоматологију. Крајем 1941. године одведена је у Јасеновац где је радила у Усташкој болници и била убијена 22. новембра 1943. године.

ДР МАРИН АНТЕ ЈУРЧЕВ (Каштел Нови, 1911–1944). У Загребу је завршио студије медицине, а потом и започео специјализацију у једној од београдских болница. Ухапшен је 14. јануара 1942. године. Из Загреба је крајем марта исте године депортован у Јасеновац где, стекавши наклоност Макса Лубурића, постаје управник Усташке болнице. Без обзира на то што је могао да напусти логор, др Јурчев је одлучио да остане и да настави да помаже заточеницима, успевајући да испослује чак и ослобађање за неке од њих. Због сарадње с логорском партијском организацијом и пружања помоћи заточеницима обешен је, заједно са својом супругом, 21. септембра 1944.

Др КЛАЈН-ГОРСКИ (МАТИЈА) ВИКТОР-ВИЛКО (Славонски Брод, 1912) – Медицину у Загребу завршио 1939. године. Као лекар радио је у државној болници у Славонској Пожеги. Заједно са сестром Олгом Рајнер ухапшен је 1942. године и одведен у логор Стара Градишка одакле је пребачен у Јасеновац и распоређен на мјесто хирурга у Усташкој болници. Убијен је од усташа 24. октобра 1944. године највјероватније на Гранику или у Доњој Градини заједно с др Густавом Лајмдерфером и зуботехничарем Креширом Тушеком.

Др КОРДИЋ (ИВАН) ФРАЊО (Осијек, ?–1945) – лекар, убијен 21. или 22. априла 1945. године.

Др ЛАЈМДЕРФЕР (ВЛАДИМИР-АЛАДАР) ГУСТАВ (1916. године, Печуј) Одрастао је у Ђурђеновцу у Славонији, а у Загребу је завршио студије ме-

дицине. Ухапшен је 1942. године и упућен у логор Јасеновац где је распо-
ређен на рад у логорској болници. Заточеници су га од миља звали Вили,
пошто се максимално трудио на сузбијању заразних болести и штитио за-
точенике одлучним наступима пред Мирославом Филиповићем. Био је
информисан о свим догађајима и сведок бројних злочина (ликвидација
Козарчана, убиства породица др Зора и др Кона, итд) Касније је пребачен
у Усташку болницу, одакле га је 19. октобра 1944. године, заједно с док-
тором Вилком Клајном и девет медицинара до Логора III Циглана, спро-
вео усташа Анте Зринушић. Смештени су у склопу грађевинске групе,
одакле су 24. октобра повезани и одведени у правцу Доње Градине где су
заклани.

МИЛАНОВИЋ (ЛЕОПОЛД) МИЛАН (Горње Вратно код Вараждина 1899–
1944. Јасеновац)

Основну школу и гимназију завршио је у Вараждину док се у Берлину
учио на Високој зуботехничкој школи, где се приклонио комунистичким
идејама. По повратку у Загреб имао је самосталну ординацију. У Краљев-
ини Југославији је био много пута затваран услед комунистичког дело-
вања. Оснивач и председник многих радничких спортских клубова.
Објављивао текстове посвећене спорту у више радничких гласила. Годи-
не 1940. издао је брошуру *Шпорти у Совјетском савезу*. По слому Краљевине
Југославије бави се илегалним активностима у Загребу, због чега је
ухапшен 8. априла 1942. године и депортован у Јасеновац. Као затворе-
ник радио је као стоматолог у Усташкој болници. Обешен је 21. септембра
1944. у Логору III. Брат Драгутин, инжењер хемије је, такође страдао у Ја-
сеновцу.

WEISS (МИШО) ТИТО ИСО (ПАНЦИН, РУМУНИЈА 1917) Уочи Другог свјет-
ског рата живио је у Осијеку, одакле одлази у Загреб на студије стомато-

Dr LEIMDÖRFER (VLADIMIR-ALADAR) GUSTAV (1916, Pečuj) – He grew up in Đurdenovac in Slavonia and finished his medical studies in Zagreb. He was arrested in 1942 and sent to Jasenovac camp where he was assigned to work in the camp's hospital. He was nicknamed Vili by the inmates because he was doing his best to prevent infectious diseases and protecting them decisively in front of Miroslav Filipović. He was informed about everything and a witness to numerous crimes (liquidation of people from Kozara, murders of Dr Zor's and Dr Kohn's families, etc.) Later, he was transferred to the Ustasha hospital from where he together with doctor Vilko Klein and nine medical technicians was escorted to Brickyard III camp by the Ustasha Ante Zrinskić on 19 October 1944. They were accommodated in the construction group and, on 24 October, they were chained and taken away in Donja Gradina's direction where they were slaughtered.

MILANOVIĆ (LEOPOLD) MILAN (Gornje Vratno near Varaždin 1899–1944, Jasenovac)

He finished primary school and gymnasium in Varaždin while he studied at Higher Education School for Stomatology in Berlin where he adopted communist ideas. After having returned to Zagreb, he started his own dentist office. He was many times in prison in the Kingdom of Yugoslavia because of his communist viewpoints. He was a founder and president of many proletarian sport clubs. He published texts dedicated to sport in several proletarian newspapers. He published a brochure *Sport in the Soviet Union* in 1940. After the break of the Kingdom of Yugoslavia, he dealt with illegal activities in Zagreb for which he was arrested on 8 April 1942 and deported to Jasenovac. He worked as a dentist-inmate in the Ustasha hospital. He was hanged on 21 September in camp III. His brother Dragutin, a chemistry engineer, also perished in Jasenovac.

WEISS (MIŠO) TITO ISO (PANCIU, ROMANIA 1917) – On the eve of the Second World War, he lived in Osijek from where he left to Zagreb to study stomatology. He was arrested on 27 February 1942 near Zagreb in an attempt to flee to Italy. After two months in prison in Savska cesta, he was directed to Jasenovac where he was appointed to work in the Ustasha hospital. He was killed on 24 October 1944.

FINZI (ISIDOR) JOZEF (Travnik, 1905). A dentist in Bosanski Brod. He was taken to Jasenovac in 1942 where he worked in the Ustasha hospital. He was murdered on 17 April 1945.

TUŠEK (SLAVKO) KREŠIMIR (Štivilica near Nova Gradiška 1923), a dentist technician. Murdered in April 1945. godine.

SALOM PAŠIĆ (AVRAM) JEŠUA BUKI (Travnik, 1903). He lived and worked as a pharmacist in Zagreb and Travnik. He was arrested with a group of Jews from Travnik on 24 March 1942 and deported to Jasenovac. A survivor, Dr Nikola Nikolić said that he gave strength to the dying inmates in the camp's hospital and that the majority of the inmates died in his arms. In the late years of the camp, he was moved to the Ustasha hospital where he stayed until 17 April 1945 when he was taken and liquidated in Donja Gradina.

SCHÖNAUER (LJUDEVIT LAJOŠ) JOSIP-JOŽA LEON (Ivanpolje-Daruvar, 1905) He finished Pharmacy School in Za-

логије. Ухапшен је 27. фебруара 1942. године у близини Загреба приликом покушаја да се пребаци у Италију. Након два мјесеца проведених у затвору на Савској цести упућен је у Јасеновац, гдје је био распоређен у Усташку болницу. Убијен је 24. октобра 1944. године.

ФИНЦИ (Исидор) ЈОЗЕФ (Травник, 1905). Стоматолог у Босанском Броду, одведен у Јасеновац 1942. године гдје је радио у Усташкој болници. Убијен је 17. априла 1945. године.

ТУШЕК (СЛАВКО) КРЕШИМИР (Штивница код Нове Градишке 1923.), зуботехничар. Убијен априла 1945. године.

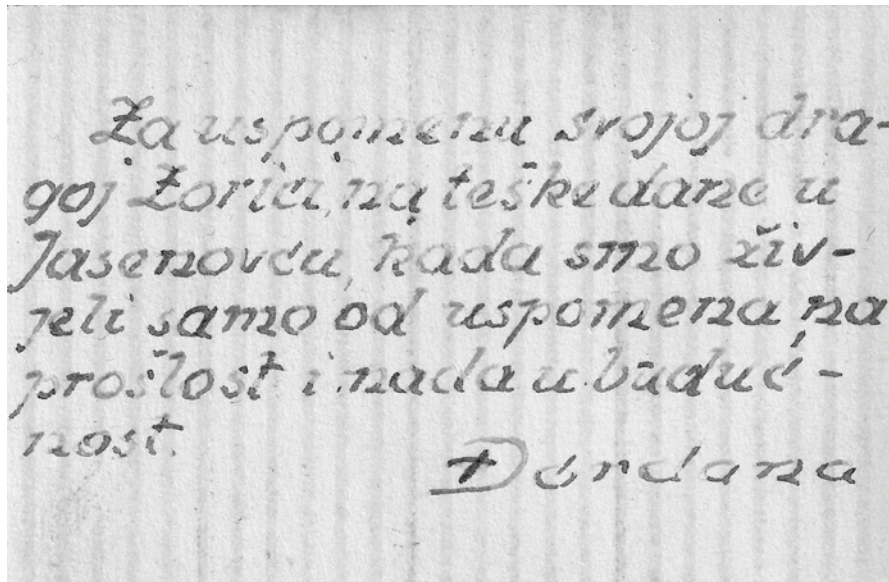
САЛОМ ПАШИЋ (АВРАМ) ЈЕШУА БУКИ (Травник, 1903). Živio i radio kao фармацеут у Загребу и Травнику. Ухапшен је са делом travničkih Јевреја 24. марта 1942. године и депортован за Јасеновац. Преживели заточеник Др Никола Николић наводи да је умирућим заточеницима у логорској болници уливао снагу и да је на његовим рукама преминуо највећи број заточеника. У позним годинама логора премештен у Усташку болницу, где остаје до 17 априла 1945. године када је одведен на ликвидацију у Доњу Градину.

ШЕНАУЕР (ЉУДЕВИТ ЛАЈОШ) ЈОСИП-ЈОЖА ЛЕОН (Иванпоље-Дарувар, 1905.) Фармацеутски факултет завршио 1935. године у Загребу. Јула 1941.

ЈАСЕНОВАЦ
– ТРАЈНА
ОПОМЕНА

JASENOVAC
– A LASTING
WARNING

ФОТОГРАФИЈА СА ПОСВЕТОМ ЗОРИ ФАИСТ РАДУЈКОВ. ПРИВАТНА АРХИВА
A PHOTO WITH DEDICATION TO ZORA FAIST RADUJKOV (PRIVATE ARCHIVE OF RADUJKOV FAMILY)

године одведен у Госпић, па пребачен у Јасеновац. Радио је у Усташкој болници и био убијен 17. априла 1945. године.

ЗАТОЧЕНИЦИ – ОСОБЉЕ У УСТАШКОЈ БОЛНИЦИ
(Убијени и преживели – списак није коначан)

Белужич Иван Звонимир (?–1944) | Ресуловић (Назиф) Абдулах-Авдо (1924–1944) | Пирих (Стјепан) Стјепан (1921–1944) | Сатлер (Мавра) Радивој-Радек (1918–1944) | Бахун Томислав (1915–1944) | Богдановић Јосип (1913–?) | Веселиновић Милан (1912–1944) | Данон Јакоб-Јакица (1918–1984) | Данон Шалом (1886–1957) | Драгић Милан (1922–1944) | Маестро Мојсије (1910–1944) | Мандић Фридрих Ђордана (1942–2003) | Милешевић Миливој (1930–1940) | Паљић Јован (1909–1944) | Рукавина Фрањо (1912–1944) | Сојак Игнац (1911–1944) | Фирст Маргита (Margita Fürst) (1907–?) | Шустер Зигфрид (?–1944) | Благојевић Митар | Бобанац (Мирко) Миљенко (Босански Брод 1922) | Ђурић (Лазо) Илија (1912–1944) | Хајдиновић Ајдиновић (Стојан) Богољуб | Богдан (1915–1944) | Кесић (Ђуро) Јово (1928–1944) | Латинчић (Илија) Јанко (1890–1944) | Легац (Андрија) Мијо (1906–1944) | Леви (Емил) Рикард | Ливаковић Јанко | Ловрић (Вјекослав) Мирослав-Мирко (1922–1944) | Лозанов (Митар) Перо | Магдић (Грга) Мијо-Мишко (1906–1979) | Мајић (Јосип) Мирко | Маришевић (Иван) Петар-Перо (1912–1944) | Меснер (Никола) Антон (1915–1944) | Мокосек (Вид) Јосип | Папо (Санто) Нисим (1911–1945) | Петровић (Чедомир) Павле | Репац (Раде) Станко | Рубин (Золтан) Дезидер (1879–1945) | Станишић (Јанко) Јосип | Станковић (Јован) Божо (1920–1944) | Стерн Штерн (Јакоб) Емануел (1875–1944) | Утвић (Петар) Стјепан-Стево (1912–1945) | Видмар (Андрија) Фрањо (1920–1944) | Земић | Земљић (Едуард) Марко (1905)

greb in 1935. In July 1941, he was taken to Gospić and then transferred to Jasenovac. He worked in the Ustasha hospital and was murdered on 17 April 1945.

INMATES – PERSONNEL IN THE USTASHA HOSPITAL
(Murdered and Survivors – the List is Incomplete)

IVAN ZVONIMIR (JANKO) BELUŽIĆ (?–1944) | Resulović (Nazif) Abdulah-Avdo (1924–1944) | Pirić (Stjepan) Stjepan (1921–1944) | Sattler (Mavra) Radivoj-Radek (1918–1944) | Bahun Tomislav (1915–1944) | Bogdanović Josip (1913–?) | Veselinović Milan (1912–1944) | Danon Jakob-Jakica (1918–1984) | Šalom Danon (1886–1957) | Dragić Milan (1922–1944) | Maestro Mojsije (1910–1944) | Mandić Friedländer Giordana (1921–2003) | Milešević Milivoj (1930–1944) | Paljić Jovan (1909–1944) | Rukavina Franjo (1912–1944) | Sojak Ignac (1911–1944) | Fürst Margita (1907–?) | Schuster Siegfried (?–1944) | Blagojević Mitar | Bobanac (Mirko) Miljenko (Bosanski Brod 1922) | Đurić (Lazo) Ilija (1912–1944) | Hajdinović/Ajdinović (Stojan) Bogoljub/Bogdan (1915–1944) | Kesić (Đuro) Jovo (1928–1944) | Latinčić (Ilija) Janko (1890–1944) | Legac (Andrija) Mijo (1906–1944) | Levi (Emil) Rikard | Livaković Janko | Lovrić (Vjekoslav) Miroslav-Mirko (1922–1944) | Lozanov (Mitar) Pero | Magdić (Grga) Mijo-Miško (1906–1979) | Majić (Josip) Mirko | Marišević (Ivan) Petar-Pero (1912–1944) | Mesner (Nikola) Anton (1915–1944) | Mokosek (Vid) Josip | Papo (Santo) Nisim (1911–1945) | Petrović (Čedomir) Pavle | Repac (Rade) Stanko | Rubin (Zoltan) Dezider (1879–1945) | Stanišić (Janko) Josip | Stanković (Jovan) Božo (1920–1944) | Stern (Jakob) Emanuel (187–1944) | Utvić (Petar) Stjepan-Stevo (1912–1945) | Vidmar (Andrija) Franjo (1920–1944) | Zemić | Zemljic (Eduard) Marko (Greda 1905–?)

За реализацију ове изложбе коришћена је следећа грађа

АРХИВИ

Војни архив Београд (ВА)
Музеј жртава геноцида (МЖГ)
Хрватски државни архив (HDA)
Archives and Library of the International Committee of the Red Cross,
Geneva (ICRC)

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Veze Međunarodnog odbora Crvenog križa i Nezavisne Države
Hrvatske – Dokumenti, Knjiga 1. (2009). Slavonski Brod: Hrvatski
institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i
Baranje, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Jasenovac: JUSP Jasenovac.

ЛИТЕРАТУРА

Kartografija otpora: Zagreb 1941–1945. (2022). Beograd: Rosa
Luxemburg Stiftung Southeast Europe.
Goldstein, Ivo. (2019). *Jasenovac*. Novi Sad: Akademska knjiga.
Karakas, Marica (2004). Medicinsko osoblje i zdravstveno-higijenski
uvjeti u logoru Jasenovac. *У: Dijalog povjesničara-istoričara 8*. (стр. 387–
407). Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).
Kevo, Mario. (2008) Posjet poslanika Međunarodnog odbora Crvenog
križa logorima Jasenovac i Stara Gradiška u ljeto 1944. *Časopis za
suvremenu povijest*, 40 (2), 547–584.
Kevo, Mario. (2016). Imenovanje stalnog predstavnika Međunarodnog
odbora Crvenog križa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1943). *Croatica
Christiana periodica 40* (78), 209–234.
Kolar-Dimitrijević, Mira. (1983). Sjećanja veterinarina Zorka Goluba na
trinaest dana boravka u logoru Jasenovac 1942. godine. *Časopis za
suvremenu povijest 15* (2), 155–176
Kučan, Maja. (2012). *Pošta iz koncentracijskih logora Jasenovac i Stara
Gradiška*. Jasenovac: JUSP Jasenovac.
Mataušić, Nataša. (2003). *Jasenovac 1941–1945, Logor smrti i radni logor*.
Jasenovac: JUSP Jasenovac.
Mataušić, Nataša. (2008). *Koncentracioni logor Jasenovac: Fotomonografija*
Jasenovac: JUSP Jasenovac, 2008
Mihovilović, Đorđe, Motl, Dejan. (2015). *Zaboravljeni. Knjiga o posljednjim
jasenovačkim logorašima*: Jasenovac: JUSP Jasenovac, Zagreb: Savez
antifašističkih boraca i antifašista RH
Mihovilović, Đorđe. (2016). *Jasenovac 1945–1947. – Fotomonografija*.
Jasenovac: JUSP Jasenovac 2016.
Miletić, Antun. (1986). *Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945*. Beograd:
Narodna knjiga.
Riffer, Milko. (2011). *Grad mrtvih. Jasenovac 1943*. Zagreb: Naklada Pavičić.
Nikolić, Nikola. (1975). *Jasenovački logor smrti*. Sarajevo: Veselin Masleša.
Romano, Jaša. (1973). *Jevreji zdravstveni radnici žrtve fašističkog terora i
učesnici u narodnooslobodilačkom ratu*. Beograd: Savez jevrejskih opština
Jugoslavije, 1973.

The following material was used for this exhibition

ARCHIVES

Vojni arhiv Beograd (VA)
Muzej Žrtava Genocida (MŽG)
Hrvatski državni arhiv (HDA)
Archives and Library of the International Committee of the Red Cross,
Geneva (ICRC)

PUBLISHED SOURCES

Veze Međunarodnog odbora Crvenog križa i Nezavisne Države
Hrvatske – Dokumenti, Knjiga 1. (2009). Slavonski Brod: Hrvatski
institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i
Baranje, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Jasenovac: JUSP Jasenovac.

BIBLIOGRAPHY

Kartografija otpora: Zagreb 1941–1945. (2022). Beograd: Rosa
Luxemburg Stiftung Southeast Europe.
Goldstein, Ivo. (2019). *Jasenovac*. Novi Sad: Akademska knjiga.
Karakas, Marica (2004). Medicinsko osoblje i zdravstveno-higijenski
uvjeti u logoru Jasenovac. In: *Dijalog povjesničara-istoričara 8*. (стр.
387–407). Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).
Kevo, Mario. (2008) Posjet poslanika Međunarodnog odbora Crvenog
križa logorima Jasenovac i Stara Gradiška u ljeto 1944. *Časopis za
suvremenu povijest*, 40 (2), 547–584.
Kevo, Mario. (2016). Imenovanje stalnog predstavnika Međunarodnog
odbora Crvenog križa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1943).
Croatica Christiana periodica 40 (78), 209–234.
Kolar-Dimitrijević, Mira. (1983). Sjećanja veterinarina Zorka Goluba na
trinaest dana boravka u logoru Jasenovac 1942. godine. *Časopis za
suvremenu povijest 15* (2), 155–176
Kučan, Maja. (2012). *Pošta iz koncentracijskih logora Jasenovac i Stara
Gradiška*. Jasenovac: JUSP Jasenovac.
Mataušić, Nataša. (2003). *Jasenovac 1941–1945, Logor smrti i radni
logor*. Jasenovac: JUSP Jasenovac.
Mataušić, Nataša. (2008). *Koncentracioni logor Jasenovac:
Fotomonografija* Jasenovac: JUSP Jasenovac, 2008.
Mihovilović, Đorđe, Motl, Dejan. (2015). *Zaboravljeni. Knjiga o
posljednjim jasenovačkim logorašima*: Jasenovac: JUSP Jasenovac,
Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista RH
Mihovilović, Đorđe. (2016). *Jasenovac 1945–1947. – Fotomonografija*.
Jasenovac: JUSP Jasenovac 2016.
Miletić, Antun. (1986). *Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945*.
Beograd: Narodna knjiga.
Riffer, Milko. (2011). *Grad mrtvih. Jasenovac 1943*. Zagreb: Naklada Pavičić.
Nikolić, Nikola. (1975). *Jasenovački logor smrti*. Sarajevo: Veselin Masleša.
Romano, Jaša. (1973). *Jevreji zdravstveni radnici žrtve fašističkog terora
i učesnici u narodnooslobodilačkom ratu*. Beograd: Savez jevrejskih
opština Jugoslavije, 1973.

издавач ЈМУ Радио-телевизија Србије . за издавача Драган Бујошевић, генерални директор РТС; Бранислав Кланшчек, председник Управног одбора РТС . САВЕТ РТС ЗА ЛИКОВНО СТВАРАЛАШТВО проф. др Миливоје Павловић (председник), проф. др Марија Павловић, Зорица Шујица, Дејан Вукелић, проф. др Владислав Шћепановић, Маја Живановић . аутори текста и изложбе Никола Милошевски и Александра Мишић . ПРЕВОД НА ЕНГЛЕСКИ др Милица Карић . РУКОВОДИЛАЦ СЛУЖБЕ БАШТИНА И КУЛТУРНА ПРОДУКЦИЈА РТС Александра Јелисавац . одговорни уредник ГАЛЕРИЈЕ РТС Петар Биновић . уредник Ана-Марија Симоновић . извршни продуцент Јелка Гук Влатковић . ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ Предраг М. Поповић . штампа Штампарија РТС . тираж 500 . Београд, март 2025.
CIP – Каталогизација у публикацији . Народна дигитална библиотека Београд, Србија . cobiss.sr-id 165404425

ISBN 978-86-6195-279-1

9 788661 952791 >

PTC|3

 @galerijarts

 bastinarts

rts.rs